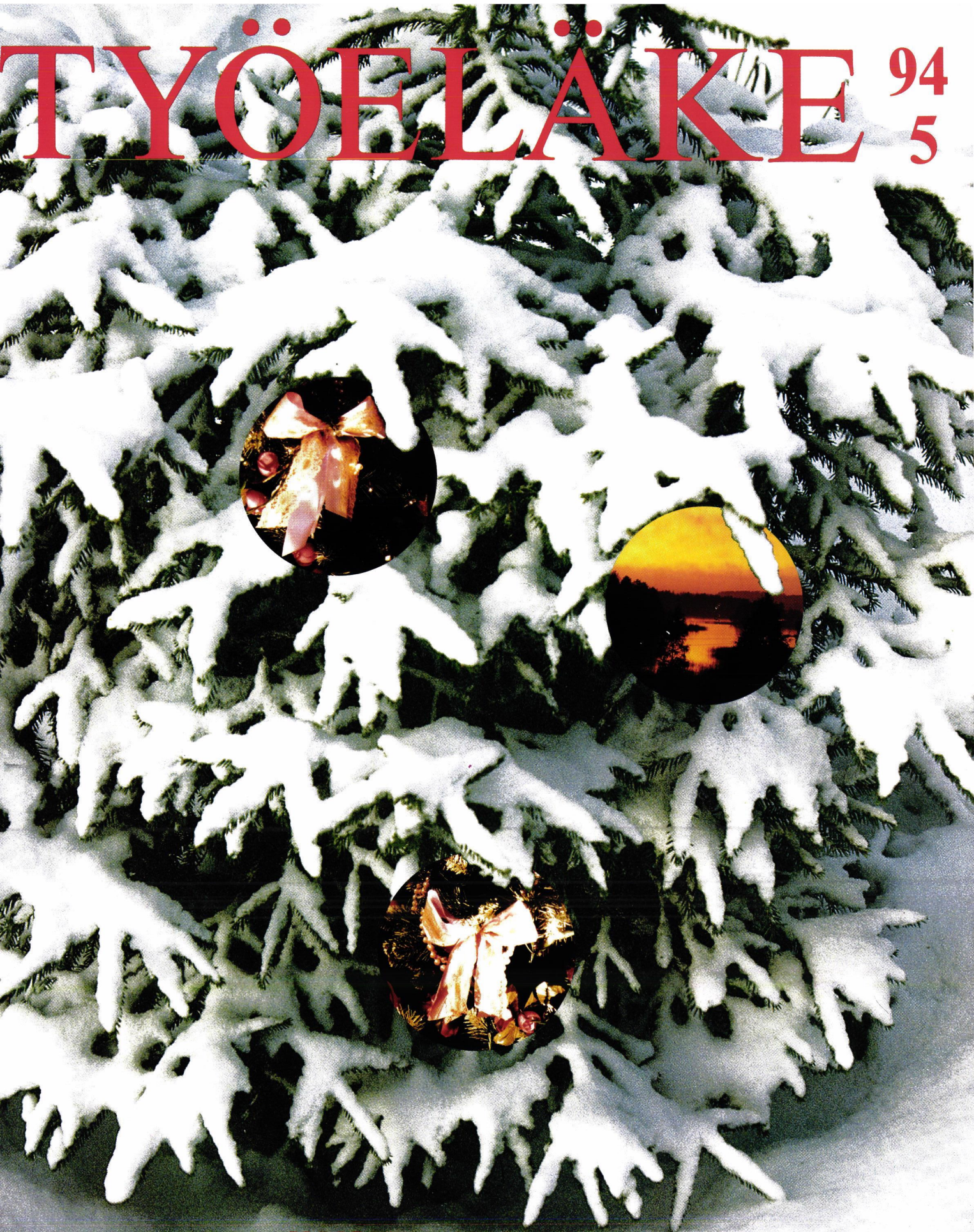

TYÖELÄKE 94 5

NAISTEN JA MIESTEN
ELÄKE-EROT YHÄ KASVANEET

TYÖELÄKE

ELÄKETURVAKESKUKSEN
JULKAISU

Päätoimittaja:

Pirkko Jääskeläinen

Toimitussihteeri:

Marja-Liisa Takala

Ulkoasu ja kansi:

Kristina Issakainen

Toimitusneuvosto:

Pirkko Jääskeläinen,
puheenjohtaja
Leena Lietsala
Esko Prokkola
Hannu Ramberg
Helena Tapio
Jussi Vanamo

Toimituksen osoite:

Opastinsilta 7
00520 Helsinki

Puhelin (90) 1511

29. vuosikerta
Työeläke ilmestyy viitenä
numerona vuodessa.
Vuosikerran hinta
on 70 markkaa.

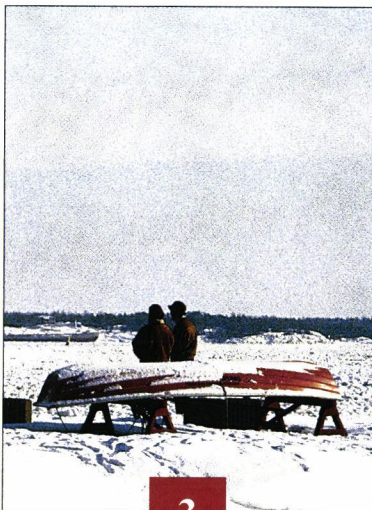
Helsinki 1994
Martinpaino Oy

ISSN 0564-5808

SISÄLTÖ

- 2 Tasa-arvo Suomen eläkejärjestelmässä
Pääkirjoitus
- 3 Harmaa talous tekee terveetkin sairaksi
Jouni Jokisalo
- 6 Lapsiperheiltä leikattu kohtuuttomasti
Vappu Taipale
- 7 Naiset ja miehet eläkemarkkojen saajina
Pirkko Jääskeläinen, Leena Lietsala
- 10 Leimaavtko sukupuolistrereotypiat eläkeratkaisuja?
FT Katriina Perkka-Jortikan haastattelu
- 12 Leskeneläkettä saava mies – harvinaisuusko?
Mikko Pellinen
- 14 Naisten ansiotyö ja eläketurva eurooppalaisessa vertailussa
Eila Tuominen
- 17 Valtion talousarvion raamit edelleen ahtaat
Bo Lundqvist
- 18 Eläkesäästöt seulottava yhdessä esiin
Toimitusjohtaja Pentti Kostamon haastattelu
- 20 Hetun pyynnöstä Hepuli?
Jouko Sirkesalo
- 22 Vakuutusvalvonta jalkautuu ja tiukentaa otettaan yhtiöistä
Vakuutusylitarkastaja Hillevi Mannosen haastattelu
- 24 VakO:n päätöksiä: Ammattilaisjääkiekkoilija
TEL-työsuhteessa jääkiekkoseuraan
Helena Tapio
- 26 Työeläkejärjestelmän uusi atk-yhtiö syntyi:
Käytön keskittäminen tuo lisää tehoa ja säästöjä
Tietohallintojohtaja Juhani Karjasillan haastattelu
- 28 ELMO eläketiedon sähköinen tehopaketti
Ulla Lindström
- 29 Työeläkepäivä pohti ajankohtaisia asioita
Kimmo Norrmén
- 30 Kyselytutkimus osoitti: Eläkelautakunnan ratkaisut
johdonmukaisia ja palvelut asiantuntevia
Ritva Rantanen
- 31 TKN:n suosituksia: Työn vähentäminen ja osatyökyvyttömyyseläke
Pirjo Posti
- 32 EU:n komission Valkoinen kirja sosiaalipolitiikan kehittämisestä
Mannaa taivaasta vai paluu arkeen?
Kari Salminen, Jussi Vanamo
- 34 Ajankohtaista ulkomailta: Euroopan tuomioistuimien antanut
päätökset tasa-arvokysymyksiin
Sinikka Laitinen
- 36 Tiedoksi
- 38 Nimityksiä
- 40 English Summary/*Eija Puttonen*
Sinisilmäisyyttä/Eläke-Eetu

HARMAA TALOUS TEKEE TERVEETKIN SAIRAIKSI

3

Harmaa talous on turmioksi; se rapauttaa hyvinvointimme perustaa, vääristää yritysten kilpailua ja heikentää työntekijöiden työssäntimahdollisuuksia.

LEIMAAVATKO sukupuolistereotyytiat eläkeratkaisuja?

10

Leimaavatko sukupuolistereotyytiat eläkeratkaisujakin, jos naisen kipu ja tuska eivät ole lääketieteellisesti totta, jos työkyvyttömäksi itsensä kokeva nainen tuomitaan työkykyiseksi?, on FT Katriina Perkkä-Jortikan kommentti naisten suurempaan työkyvyttömyyseläkehylkäysosuuteen.

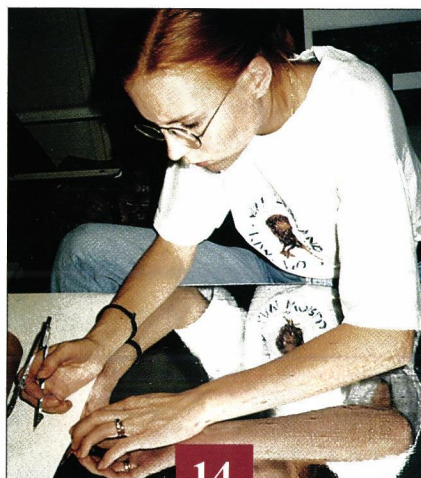
7

**Naiset
ja
miehet
eläke-
markkojen
saajina**

Leskeneläkettä saava mies – harvinaisuusko?

Vielä 1980-luvulla leskeneläkettä saava mies oli harvinaisuus. Kun vuoden 1985 lopussa leskeneläkettä saavia miehiä oli 2 000, naisia oli peräti 160 000. Entä nyt?

12

14

**Naisten ansiotyö ja eläke-
turva eurooppalaisessa
vertailussa**

**Työeläkejärjestelmän
uusi atk-yhtiö syntyi
Käytön keskittäminen
tuo lisää tehoa
ja säästöjä**

26

**Ajankohtaista ulkomailta
Euroopan tuomioistuin
antanut päätökset tasa-
arvokysymyksiin**

34

Jouko Laitinen

Tasa-arvo Suomen eläke- järjestelmässä

Suomalaista naista harmittaa. Aina kun hän saa eteensä tilastoja miesten ja naisten lähes puolitoistakertaisista eläkeeroista, herää epäily, että eläkejärjestelmässäänkin naista sorretaan.

Epäilyä vahvistaa tieto, että naisten työkyvyttömyyseläkehakemuksia hylätään enemmän kuin miesten ja että esimerkiksi Saksassa lastenhoidosta karttuu työeläkettä. Miksei meillä?

Työnteon määrästä näin suuret eläkeerot eivät ole kiinni. Suomen naiset käyvät lähes yhtä uutterasti työssä kuin miehet. Suurimmalla osalla keski-ikäisistä ja eläkkeelle siirtyvistä naisista on takanaan pitkä työura ja kokopäivätyö. Työuran pituus selittää eläkeeroista vain pienehkön osan.

Eläke-erot syntyvät palkkaeroista työmarkkinoilla. On naisten aloja ja miesten aloja. Alojen sisälläkin on naisten töitä ja miesten töitä, naisten palkkoja ja miesten palkkoja. On myöskin poikkeuksia eli samapalkkaisuutta, mutta yleisesti ottaen miesten ansiot ovat selvästi suurempia kuin naisten.

Koska palkkaerot eivät ole viime vuosina kaventuneet, ei lähivuosina ole odotettavissa eläke-erojenkaan supistumista.

Näkökulma suomalaisen eläkejärjestelmän epätasa-arvoisuuteen saa kuitenkin uusia ulottuvuuksia ulkomaisesta vertailusta. Monissa EU-maissa naiset luokitellaan lähinnä sekundaarityövoimaksi. Heidän työsuhteensa ovat osa-aikaisia, katkonaisia ja suurimman työttömyysuhan alaisia. Pitkien karenssiaikojen tai korkeiden ansiorajojen vuoksi sellaisesta työstä ei useinkaan kartu eläkettä.

Meillä naiset ovat lujasti kiinni työelämässä ansaitsemassa omaa yksilöllistä eläkettään. Pitkät äitiyslomat, hoitovapaat ja järjestetty päivähoito estävät työsuhteen katkeamista synnytyksen ja lastenhoidon vuoksi.

Suomalaisen naisen riippumattomuutta mieselättäjistä lisää kansaneläkejärjestelmä. Aikaisemmin puolison tuloilla elävä kotirouva saa eläkkeelle siirtessään täyden kansaneläkkeen, noin 2 000 markkaa kuukaudessa. Etelä-

Keski-Euroopassa kotirouvan vanhuus on totaalisesti puolison tulojen varassa.

Kun näin kokonaisuutta katselee eri puolilta niin Suomen eläkejärjestelmä onkin ehkä rakenteellisesti enemmän tasa-arvoa lisäävä kuin sitä vähentävä. Se kohtelee niin miehiä kuin naisia yksilöinä, ei suhteessa aviopuolisoon.

Eurooppalaisiin sisariinsa verrattuna suomalainen nainen on eläkkeellä ollessaan itsenäinen ja riippumaton. Voimme astua Euroopan unioniin pystyessä päin viemisinä paljon tietoa ja kokemusta sukupuolten tasa-arvon toteuttamisen kiviseltä taipaleelta.

Matka tasa-arvoisuuteen on kuitenkin vielä pahasti kesken. Edistyäksemme meillä naisilla olisi miehiltä myös paljon opittavaa eikä vain otettavaa. Liian monessa arkipäivän tilanteessa naiset vaikenevat, vetäytyvät ja tekevät tilaa miehille, joita esiintyminen, päätöksenteko ja sitoutuminen siihen ei pelota yhtä paljon. Lahjomattomat tilastot osoittavat, miten naisten vaatimattomuus palkitaan.

Pirkko Jääskeläinen

Harmaa talous tekee terveetkin sairiksi

Teksti: Jouni Jokisalo

Harmaan talouden määrittelyssä on jonkin verran horjuvuutta. Tavallisesti sillä tarkoitetaan selaista taloudellista toimintaa, josta ei makseta veroja eikä muitakaan lakisääteisiä maksuja. Se tehdään viranomaisilta salassa.

Verotukseen liittyvä salailu, sosiaali- ja työeläkemaksujen laiminlyönti sekä erilaisten tukien ja avustusten väärinkäyttö on kasvanut ongelmaksi isolla O:lla.

Harmiolla markkinoilla liikkuvan rahamäärän suhteellinen osuus kansantaloudessamme on laman myötä kasvanut jo niin suureksi, että työmarkkinoilla, julkishallinnossa ja työeläkejärjestelmässä perätään tiukasti harmaan talouden pistämistä suitsiin. Ja sitä paitsi harmaa talous aiheuttaa muitakin kuin fiskaalisia - tuloja koskevia - pulmia. Se vääristää muun muassa yritysten välistä kilpailua, heikentää työntekijöiden työnsaantimahdollisuuksia ja laskee yhteiskuntamoraalia. Lainvastaisen tulojen hyväksyntä kasvaa.

Lähes 50 miljardin musta aukko?

Tätä juttua varten haastatellut asiantuntijat, verohallituksen johtaja *Markku Hirvonen*, SAK:n ekonomisti *Ismo Luimula*, ETK:n varatoimitusjohtaja *Seppo Pietiläinen* ja Rakennusteollisuuden Keskusliiton johtaja *Juha Silvanto* arvioivat harmaiden markkinoiden olevan Suomessa suuruusluokkaa 5 - 10 prosenttia bruttokansantuotteesta.

Vuoden 1993 numeroilla se merkitsee markoissa 24 - 48 miljard-

Kansantaloudessamme on ammottava aukko. Musta aukko, jonka läpi kulkee miljardeja markkoja rahaa. Ehkä jopa 50 miljardia markkaa vuodessa.

Harmaa talous on turmioksi; se rapauttaa hyvinvointimme perustaa, vääristää yritysten kilpailua ja heikentää työntekijöiden työnsaantimahdollisuuksia. Harmaa talous tekee terveetkin sairiksi.

dia markkaa. Tämän laskuopin mukaan yhteiskunnalta jää verotuloja saamatta vuodessa 7,5 - 15 miljardia markkaa. Työeläkejärjestelmä menettää tässä pelissä pahimmoillaan lähes neljä miljardia markkaa vuodessa.

Kyse on arvioista - tietenkin, sillä jos pimeän rahan määrä ja liikkeet tiedettäisiin, niin sitä ei enää olisi. Silti ilmiötä voidaan ja sitä pitääkin tutkia. Näin on meillä ja muualla tehty; meillä ennen tätä päivää 80-luvun alussa, kun puhuttiin paljon taloudellisesta rikollisuudesta.

Työministeriö on äskettäin selvittänyt työttömyysturvan vuotoja ja väärinkäytöksiä. Par' aikaa harmaan talouden laajuutta selvittää valtiovarainministeriön asettama työryhmä. Myös sisäasiainministeriö ja rikospoliisi ovat asiassa aktiivisia.

Ruotsissa arviot harmaasta taloudesta liikkuvat viidessä prosentissa. Siellä ongelmaa on yritetty selvittää muun muassa vertaamalla kotitalouksien käytössä olevaa rahamäärää verotuksessa ilmoitettuihin tuloihin. Kanadassa harmaan talouden arvioidaan olevan neljän prosentin paikkeilla bkt:stä.

Hirvonen, Luimula, Pietiläinen ja Silvanto ovat siis arvioissaan 5 - 10 prosentin haarukassa. Joku heistä on pessimistisempi kuin toinen. Esimerkiksi johtaja Hirvosen mielestä kymmenen prosenttia on liikaa. Hänen mukaansa harmaa talous ei poikkea meillä juurikaan siitä, mitä se on muissa vastaavissa maissa. Eli ettei se olisi meillä viiden prosentin luokkaa.

Harmaa talous sikiää eri suhdanteissa eri tavoin

Aika yllättävä on se asiantuntijoidemme näkemys, ettei lama olisikaan välttämättä syypää tai erityisesti kasvattanut markkamääräisesti harmaata taloutta. Ilman muuta bkt-osuus on laman aikana kasvanut, mutta että myös sen absoluuttinen määrä olisi kasvanut, siitä he eivät sanokaan lopullista sanaansa. Tutkittu tieto puuttuu.

Asiantuntijoidemme tulkiten harmaata talous ei ole yksistään lamaan liittyvä ilmiö tai vitsaus. Harmaa talous elää aina. Korkeasuhdanteessa se menee mitattappioihin, mutta laman aikana siihen ei ole varaa ja silloin siitä puhutaankin enemmän.

Hyvänä aikana paljon pelimerkkejä

Korkeasuhdanne tarjoaa harmaille markkinoille sillä tavalla hyvän kasvualustan, että työtä on tarjolla niin yrittäjille kuin työntekijöille. Hämärämiesten on helppo toimia, kun julkisivu saadaan kuntoon yhden työn kautta – loput voidaan tehdä pimeänä. Esimerkiksi työntekijät tekevät lisätyöt pimeänä, ettei marginaalivero nousisi.

Korkeasuhdanteen lieveilmiöitä on sekin, että suuren työvoiman kysynnän – työvoimapulan – takia työntekijöitä houkutellaan töihin pimeillä palkoilla. Elävää elämää lienee sekin, että tällaisessa työllisyysilanteessa joillakin työntekijöillä on jopa varaa vaatia palkkansa pimeänä.

Julkisivu särkyy lama-aikana

Lamassa julkisivun taakse ei voidaan kätkeytyä samalla tavalla kuin korkeasuhdanteessa. Kun yrityksen tuotteille ja palveluille ei ole samalla tavalla kysyntää kuin korkeasuhdanteessa, niin pimeän työvoiman käyttö ei vastaa tarkoitustaan. Julkisivu romahtaa helposti. Sama koskee työntekijää – jos esimerkiksi eläketurva on hänelle tärkeä, niin yhden työsuhteen kanssa ei kannata kuutamokeikkailua.

Mutta lamalla on monet kasvot. Voi olla niinkin, että laman takia ahdinkoon joutunut yrittäjä tekee mitä tahansa pitääkseen toimin-

tansa käynnissä. Tällaisessa tilanteessa hän saattaa hinnoitella tuotteensa ja palvelunsa niin alas, ettei hinnoissa ole alkuunkaan otettu huomioon sen paremmin veroja kuin muitakaan lakisäätöisiä maksuja. Työttömäksi jäänyt työntekijä on lama-aikana saattanut joutua sellaiseen ota tai jätä-tilanteeseen, että saadakseen yleensä töitä, se on tehtävä pimeänä.

Olenainen osa, itse asiassa harmaan talouden ydin, on tulojen salaaminen. Siihen hämärämiehet ovat kehitelleet monia muitakin tapoja kuin pimeän työvoiman käytön tai kuutamokeikkailun. Asiantuntijoidemme lueteloissa hämärämiesten vippakonsteja ovat muun muassa liike- tai ammattitulojen jättäminen kirjanpidon ulkopuolelle, konkurssikeinottelu, ohimyynti, peitelty osinko, salatu luontoisedut, vuokratulot ja luovutusvoitot.

Yhtiöpelit suosiossa

Yksittäisillä yrityksillä on tietenkin paljon enemmän vaihtoehtoja toimia harmailla markkinoilla kuin yksityisillä työntekijöillä. Yrityksen perustaminen on meillä hyvin helppoa ja siihen liittyvä valvonta löysää. Varsinkin osakeyhtiöitä pidetään merkittävinä harmaan talouden työkaluina.

Harmailla markkinoilla toimivien yritysten toimintatavoista asiantuntijoille tuttuja ovat julkisivu- ja pöytälaatikkoyhtiöt sekä aliurakoinnin ketjutus.

Harmaata taloutta paisuttaa myös konkurssikeinottelu. Näissä kuvioissa yritys tyhjenetään kaikesta varallisuudesta. Varat on siirretty verottajan ja velkojien ulottumattomiin ennen hallittua konkurssia. Tässä hommassa velat ja vastuut jäävät velkojien ja veronmaksajien harteille, mutta varallisuus lämmittää pelimiesten taskuja.

Usein harmaista markkinoista on osoitettu rakennustoimintaa, mutta vahvoja viestejä tulee myös majoitus- ja ravitsemusaloilta. Yleisesti katsotaan, että päivänvaloa karttavalle toiminnalle otollisen maaperän tarjoavat sellaiset alat ja työt, joissa on pienvaltaista yritystoimintaa – aliurakointia, lyhyitä työsuhteita, etä-töitä jne.

Oman oksan sahaamista

Harmaata taloutta pönkittää usein kahden kauppa. Toisin sanoen pimeä työ vaatii pimeän työnantajan. Tyhmintä koko touhussa on se, että siihen osallistuvat sahaavat omaa oksaansa. Asiantuntijamme painottavat, ettei hämäreäyrittäjällä ole tulevaisuutta. Vaikkei kiinnijäämisriski olekaan meillä pelottavan suuri – niin yritystoiminnan tulevaisuutta ei taata sillä, että laiminlyödään velvollisuudet. Kyllä tällaisen yrittäjän satsaukset yrityksensä tuotekehittelyyn ja palveluidensa ym. kehittämiseen ovat yhtä tyhjän kanssa. Harmailla markkinoilla touhuava yrittäjä kunnostautuu myös muiden kuin veroihin ja maksuihin liittyvien velvollisuuksien laiminlyömisessä.

Kuutamokeikkoja harrastava työntekijä saa unohtaa eläketurvansa. Pimeissä työsuhteissa ei puhuta työsuojelusta tai työkykyä ylläpitävästä toiminnasta. Kuutamokeikkailija voisi mennä itseensä myös siinä mielessä, että toiminnallaan hän haittaa rehellisen kanssasariensa ja -veljiensä työnsaantimahdollisuuksia.

Kaiken kaikkiaan harmaiden markkinoiden pelurit vääristävät toiminnallaan yritysten kilpailutilannetta, koko työmarkkinoita ja rapauttavat hyvinvointimme perustaa. He tekevät terveekin sairaiksi, sillä terveet ja rehelliset joutuvat maksumiehinä paikkaamaan sitä aukkoa, joka hämärämiesten jäljiltä ammittaa avoimena.

Rakennusala puhdistaa imagoaan

Työ harmaata taloutta vastaan on jo vahvasti käynnissä. Erityisesti rakennusala on lähtenyt voimakkaasti kohentamaan imagoaan kuutamokeikkailua ja -urakointia sekä urakoinnin nimissä tapahtuvaa vilpillistä yritystoimintaa vastaan. Tässä toiminnassa on mukana myös LEL Työeläkekassa.

Rakennusalan järjestöt käyvät yhdessä viranomaisten ja LEL Työeläkekassan kanssa hämäreitä vastaan muun muassa niin, että alan työt yritetään ohjata vain niille yrityksille, jotka osoittavat verojäämä- ja LEL-eläke-

van kunnossa. Mainitut todistukset ovat urakkatarjouksen liitteinä. Ja ainakin LEL Työeläkekassa pyrkii toimimaan niin, että myös siitä pidettäisiin vaari, että paperit pysyvät kunnossa koko työn ajan ja koko ketjussa aliurakoita myöten. Työeläkekassan ajatuksissa ovat ns. välitarkastukset.

Kova kovaa vastaan

Monia muita aseita viritellään harmaan talouden nujertamiseksi. Esimerkiksi rakennuslalle monet korjausrakentamista koskevat avustukset maksetaan vastedes sen jälkeen, kun viranomaiset ovat saaneet vakuudet verojen yms. maksamisesta.

Asiantuntijamme asettuvat tukemaan myös valtiovarainministeriön työryhmän välimietinnössään esittämiä toimenpiteitä. Ministeriön työryhmä ehdottaa muun muassa viranomaisten yhteistyötä nykyisen hallinnon aloittain pirstaloituneen ja salassapitomääräyksiin koteloituneen toimintatavan sijaan. Työryhmä esittää verottajan tietojensaamis- ja mahdollisuuksien parantamista ns. sivullisilta, esimerkiksi pankeilta. Listalla ovat myös harmaaseen talouteen liittyvien rikkomusten sanktiointi ja viranomaisten voimavarojen parantaminen.

Asiantuntijamme ovat sitä mieltä, että niin konkurssi- kuin osakeyhtiölakejakin on rukattava, jotta yhtiöillä pelaaminen loppuu.

Ihmisten asenteista on tietenkin paljon kysymys ja niihin pitää vaikuttaa, sitä korostavat myös asiantuntijamme. Mutta siinä työssä tarvittaneen muutakin kuin sanan säilää, jos ajattelun realismia kuvaa tällä hetkellä se, että pimeistä töistä kiinnijäämisistä pidetään yhtä todennäköisenä kuin lottovoiton saamista.

Jouko Laitinen

Jouko Laitinen

Verohallituksen johtajan **Markku Hirvosen** ajattelun perustana on, että harmaa talous sikiää suhdanteista viisi – tosin eri muodoissa. Se ei ole vain lamaan liittyvä ilmiö. Nousun aikana se menee mittatappioihin, mutta laman aikana siihen ei ole varaa.

– Nousun aikana ihmisiä ei saanut töihin, jos ei maksanut pimeästi. Laman aikana porukkaa ei saa töihin, kun se pelkää työttömyyskorvausten menettämistä. No, toki harmaat markkinat ovat

paljon muutakin kuin pimeän työvoiman käyttö.

Hirvonen pitää tärkeänä, että vitsaukseen puututaan muun muassa eri viranomaisten yhteistyötä tehostamalla. Ja sitä nimenomaan sektoroituneen valvonnan kustannuksella ja tietojen vaihtoon satsaamalla. Aktiivinen valvonta vaatii Hirvosen mukaan myös voimavaroja. Niitä ei ole joutilaana, ei sen paremmin verottajalla kuin muillakaan viranomaisilla.

SAK:n ekonomisti **Ismo Luimulan** mukaan pimeää taloutta selittävinä tekijöinä käytetään muun muassa verotusta, sen kireyttä ja monimutkaisuutta, pimeän työvoiman kustannuksia ja joustoa, pientä kiinnijäämisriskiä sekä hämärän pelin olematonta sanktiointia. Selityksiä löytynee lisäksi työajan pituudesta sekä väestö- että yhteiskunnan muista erilaisista rakennetekijöistä.

– Myös ns. verokiila saattaa oh-

jata käyttäytymistä pimeän työn teettämisen suuntaan.

Luimula on ehdottomasti sitä mieltä, että yleinen ja veronmaksajien etu vaatii nopeita toimenpiteitä harmaata taloutta vastaan. Asia on myös ammattiyhdistysliikkeen intressissä.

– Harmaa talous rapauttaa ja kaventaa hyvinvointimme perustaa ja pohjaa. Laskun maksavat rehelliset ihmiset.

Jouko Laitinen

Jouko Laitinen

Eläketurvakeskuksen varatoimitusjohtaja **Seppo Pietiläinen** pitää harmaan talouden aiheuttamia epäkohtia vakavina, mutta korostaa ettei työeläkepuolella ole ehkä sittenkään vielä tarvetta erityisiin hätäkelloihin. Sitä paitsi hän uskoo, että laiminlyönnit jäävät järjestelmän omaan haaviin.

Pietiläinen katsoo, että muun muassa byrokraatia ja kireä verotus selittää osan harmaasta taloudesta. Herrojen moraalikin nimenomaan sen tärveäntyminen kasinotaloudessa – on saattanut

vaikuttaa siihen, että tavallisetkin ihmiset ovat katsooneet oikeudekseen toimia pimeästi.

Viranomaisten yhteistyön tehostaminen on muiden asiantuntijoiden tavoin Pietiläisen mielestä yksi keino harmaata taloutta vastaan.

– Työnantajajärjestöt ovat kunniallisten yrittäjien edusmiehiä. Lienee myös näiden järjestöjen intresseissä osallistua pimeän talouden kitkemiseen.

Rakennusteollisuuden Keskusliiton johtaja **Juha Silvanon** korostaa, että rakennusala on tosissaan karistamassa pimeän talouden kaapua yltänsä. Alan imagon kiristämistä on vahva.

– Paitsi että pidämme harmailla markkinoilla toimimista yhteiskunnallisesti moraalittomana, olemme rakennusosalalla sillä tavalla itsekkäitä, että haluamme harmaan talouden vastaisilla toimilla luoda jäsenyrityksillemme paremmat edellytykset pitkäjänteiseen toimintaan.

Rakennusosalalla on harmaan talouden kitkeminen jo käynnissä. Keskusliiton jäsenyritykset ovat

tehneet muun muassa keskinäisen sopimuksen koko rakennusketjua koskevasta valvonnasta, jossa on verojäämä- ja LEL-maksumetodistuksilla keskeinen sija. Lisäksi rakennusala on ollut aktiivisesti esittämässä viranomaisvalvonnan ja hämärämiesten toimintaa estävän lainsäädännön kehittämistä.

Silvanon korostaa, että lakeja ja viranomaisvalvontaa koskevien uudistusten pitäisi olla sellaisia, ettei niistä koidu ylenmääräistä vaivaa kunnollisille yrittäjille. Toisin sanoen, että ne yritykset, joilla asiat ovat kunnossa, säästävät turhilta tarkastuksilta.

LAPSIPERHEILTÄ LEIKATTU KOHTUUTTOMASTI

VAPPU TAIPALE

Sosiaali- ja terveystieteiden
tutkimus- ja kehittämiskeskuksen
pääjohtaja

Jouko Laitinen

Vuotta 1994 on vietetty YK:n Perheen vuotena. Teemavuotta tervehdittiin kovin ristiriitaisin tuntein. Pohjoismaatkin aluksi vastustivat sitä epäillen, että tavoitteena on sysätä entistä enemmän painetta naisten harteille. Tavoitteena on kuitenkin ollut nostattaa esille monimuotoista perheteemaa eri maissa ja tukea mitä erilaisinta ruohonjuuritason järjestötoimintaa.

”Minkälaisia perhejärjestöjä Suomessa oikein on?” tiukkaa minulta EU:n perhejärjestön lobbyn vahva mies William Lay STAKESin järjestämässä seminaarissa Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisestä. Kun yhdessä kävimme tilannetta läpi alkaen suurista perinteisistä (Väestöliitto, Mannerheimin lastensuojeluliitto) ja päätyen pieniin ja uusiin (Pienperheyhdistys tai Pelastakaa edes äidit! -yhdistys) hänen analyysinsä oli, että hyvinvointivaltion perhepolitiikka on varmaan meillä viime vuosikymmeninä ollut merkityksellisempää kuin järjestöjen toiminta.

Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden perhepolitiikalla onkin ollut omia linjauksiaan, jotka ovat

korostaneet sukupuolten välistä tasa-arvoa ja vanhempien mahdollisuutta käydä työssä. Meillä kuten muissakin Pohjoismaissa näkyy suuri kulttuurinen muutos, kun isyydestä on tullut yhteisöllisesti tunnustettu ja arvostettu ilmiö. Nuoret isät haluavat viettää aikaa vastasyntyneen lapsensa kanssa - he osaavat hoitaa ja hellii pieniä lapsia. On kiinnostavaa havaita, että tämän hetken OECD-maat kehittelevät sosiaalipoliittisia linjauksia samantapaisesti puhuen kahden palkan-ansaitсияn perheestä terveimpänä sosiaaliturvan mallina.

1990-luvun taitteessa julkistettiin suuri pohjoismainen tutkimus lapsiperheiden elinoloista. Aktiivisesta perhepolitiikasta huolimatta tilanne oli kovin samanlainen kaikissa maissa: lapsiperheiltä puuttui aikaa, tilaa ja rahaa.

Pienten lasten isät tekivät eniten ylitöitä, eikä aikaa perheelle tai lapsille tuntunut riittävän. Asunnot olivat ahtaimmillaan, kun lapset olivat pienimmät - Suomessa asumistaso oli ahtain. Ja huolimatta siitä että perheet olivat poliittisesti myönteinen keskustelunaihe, taloudellinen niuk-

uus oli lapsiperheille tuttua - jälleen Suomessa erityisesti asuntopolitiikan vuoksi.

Samaan aikaan YK järjesti suuren Lasten Huippukokouksen, johon ottivat osaa kaikkien maailman valtioiden päämiehet. Kokouksessa vakuutettiin, että lasten elinolot ovat kaikkein tärkeimmät kansakuntien tulevaisuudelle ja että huononakin aikana pidättäydytään lapsiin kohdistuvista leikkauksista. Kokouksen tuloksena syntyi myös kansainvälinen Lasten oikeuksien sopimus, jonka Suomi ratifioi juhlaillisesti ensimmäisten maiden joukossa.

Lama-ajan kolmesta ensimmäisestä vuodesta alkaa olla jo selvää näyttöä. Hyvinvointivaltion perusrakenteet ovat kestäneet kohtuullisen hyvin: tulonjako ei ole ratkaisevasti muuttunut, palvelurakenteeseen ei ole tullut kohtalokkaita aukkoja. Näyttää kuitenkin siltä, että lapsiperheisiin on osuttu leikkauksin ja joskus enemmän kuin olisi kohtuullista.

Lapsiperheiden ongelmaksi kääntyy, että sosiaaliturvamme on niin monimuotoinen kuin tilkkutäkki. Kun monet osaset ovat leikkausten kohteena, syntyy ennalta-arvaamattomia tuloksia. Nyt on esimerkiksi muutettu verotusta, karsittu asumistukea ja nostettu kunnallisia maksuja - kaikki tekijöitä lapsiperheiden arkielämässä.

Kunnallisten päättäjien karsintalistoilta lapsiperheet ovat olleet laman alusta asti, vaikka keskustelua julkisuudessa onkin käyty miltei vain lapsilisistä. Kunnallisissa päivähoitomaksuissa on tullu monissa kunnissa absurdi teetin rajoille, kun maksut nousevat niin jyrkästi, että perheiden tulot leikkaantuvat kohtuuttomasti. Onneksi pyrkimykset kouluruokailun maksullisuuteen

näyttävät tyrehtyneen - lämmin kouluateria on hyvä esimerkki strategisesti ratkaisevasta palvelusta, joka helpottaa naisten ja miesten elämää ja tekee lapsista tasa-arvoisia.

Perhepolitiikan kulmakivenä on toki perheiden työ ja toimeentulo. Nykyinen laajamittainen työttömyys vaikuttaa monin tavoin lasten elämään. Taloudelliset vaikutukset ovat näkyviä ja syväleikkäviä, mutta niitäkin vaikuttavampia saattavat olla henkiset seuraamukset ja lasten eriarvoistuminen lähtökohdiltaan. Perheet kestävätkä kriisejä ja vaikeuksia usein hyvin pitkään. Ongelmien seuraamukset näkyvät vasta viiveellä päihdeongelmina tai lastensuojelun tarpeena. Suomalaisesta yhteiskunnasta on näkyvisä jo vähiinsä tuollaisiakin hätämärkkejä.

Lamavuosien aikana olemme joutuneet katselemaan ympärillemme ja huomaamaan, että muuallakin maailmassa on perheitä varten erilaisia etuuksia. Meidän etuustasomme ei ole mitenkään silmiinpistävä; kun muun muassa vanhempainloman etuustasoa karsittiin 66 prosenttiin palkasta, samalla putoimme EU-maiden hännille, tosin loman pituudessa olemme vielä kärkipäässä.

Kotihoidon tuki on hyvin suomalainen ratkaisu - sairaan lapsen hoitoon taas löytyy anteliaita järjestelyjä monista maista. Pelko kreikkalaisista ja portugalilaisista perheturvaamme syömässä on kovin ennenaikaista, kun koko EU:n alueella työvoimasta liikkuu vaivaiset pari prosenttia.

Näinä laman vuosina käytämme sosiaalimenoihimme yhtä paljon työttömyyden hoitoon kuin kaikkiin lasten ja perheiden turvaan ja palveluihin. Työttömyys on meidän ensimmäinen ongelmamme, ei perhepolitiikka.

Naiset ja miehet eläkemarkkojen saajina

Eläke-edun kokonaisarvoa voidaan punnita arvioimalla kuinka monta vuotta eläkettä tullaan maksamaan kuolleisuustilastoihin perustuvan todennäköisyyden mukaan. Esimerkiksi 65-vuotiaalla TEL-eläkkeen saajalla on keskimäärin odotettavana 14,7 vuotta eläkeaikaa, jos hän on mies. Odotettavissa olevien eläkevuosien lukumäärä on 18,2, jos hän on nainen.

TEL-eläkettä saavien miesten keskimääräinen kokonaiseläke on 6 477 markkaa kuukaudessa ja naisten 4 372 markkaa. Tähän kokonaiseläkkeeseen sisältyy TEL:n lisäksi kansaneläke ja mahdolliset muiden työeläkelakien perusteella maksettavat eläkkeet.

Odotettavissa olevan 65-vuotiaan eläkkeen maksuajan mukaan keskimääräinen miesten eläkkeiden kokonaisarvo on 1 140 000 markkaa. Naisten keskimääräisen eläke-edun arvo 950 000 markkaa. Eroa on siten lähes 200 000 markkaa. Toisin sanoen naisten pitempi eläkkeen maksu-aika ei riitä kompensoimaan pienempiä eläkkeitä.

Kymmenessä vuodessa eläke-edun kokonaisarvossa olevat erot sukupuolten välillä ovat kasvaneet, mikä johtuu siitä, että miesten odotettavissa oleva elinikä on pidentynyt enemmän kuin naisten. Kymmenen vuotta sitten olivat vastaavat luvut TEL-eläkettä saavilla miehillä 540 000 markkaa ja naisilla 480 000 markkaa.

Puolitoistakertaiset erot kuukausieläkkeissä

Kaikkien mahdollisten eri eläkelakien perusteella samalle eläkkeensaajalle maksettavien eläkkeiden keskiarvo on nykyisin 5 728 markkaa kuukaudessa miehillä ja 4 124 markkaa kuu-

Eläkeiän kynnyksellä keskiverto suomalaisnainen voi odottaa nauttivansa eläkkeestään monta vuotta pitempään kuin samanikäinen mies. Silti naisen eläke-edun kokonaisarvo jää selvästi alle miehen eläkkeen. Niin suuria ovat erot eläkkeiden markkamäärissä.

Kristina Issakainen

kaudessa naisilla. Ero on 1 600 markkaa kuukaudessa eli noin 20 000 markkaa vuodessa miesten hyväksi.

Kymmenen vuotta sitten vastaava ero miesten ja naisten eläkkeissä oli vuositasolla 10 000 markkaa. Kun rahan arvon muuttuminen otetaan huomioon indeksin avulla, voidaan senkin jälkeen todeta, että eläke-erot ovat jopa jonkin verran kasvaneet.

Eläkkeensaajan eläke voi koostua useista eläkkeistä tai vain yhdestä. Tavallisimmin henkilö saa työeläkettä ja kansaneläkettä. Työeläkettä henkilö voi saada yksityiseltä ja julkiselta puolelta tai vain toiselta.

Kuvio 1 vertailee rinnakkaisilla pylväillä miesten ja naisten omaeläkkeiden eroja. Pylvään ollessa kaksiosainen sen yläosa kuvaa kansaneläkkeen osuutta ja alaosa työeläkkeen osuutta.

Jo silmämääräinen tarkastelu osoittaa miesten eläkkeiden olevan lähes 1,5 - kertaisia naisten eläkkeisiin verrattuna. Ero on samantapainen siitä riippumatta saako henkilö eläkettä yksityiseltä vai julkiselta puolelta.

Vain kansaneläkettä saavilla keskimääräisten eläkkeiden erot ovat pieniä, mutta tällöinkin miesten eläke on suurempi. Keskimääräinen omaeläke pelkkää kansaneläkettä saavilla on 2 457 markkaa kuukaudessa miehillä ja 2 158 markkaa naisilla. Lähempi tarkastelu osoittaa eron johtuvan ikärakenteesta ja siitä että laitoshoidossa oleville kansaneläkkeen lisäosa maksetaan vähennettynä. Vanhimmissa ikäluokissa on paljon enemmän naisia kuin miehiä.

Kokonaiseläketilastojen perusteella voidaan tutkiskella miesten ja naisten eläkkeiden suu-

ruuseroja lakikohtaisesti, laji-kohtaisesti ja maantieteellisesti. Tarkastelu osoittaa, että suuria eläke-eroja on etenkin yksityisen sektorin palkansaajilla TEL-eläkkeissä ja merimieseläkkeissä.

Eläkelajeittainen näkökulma osoittaa, että varhennetut vanhuuseläkkeet ovat miehillä keskimäärin kaksinkertaisia naisiin verrattuna. Tämä johtunee erilaisista elämäntilanteista. Var-

suurien eläke-erojen maakuntana. Myös Uudellamaalla miehille maksetaan selvästi suurempia eläkkeitä kuin naisille. Muualla Suomessa erot miesten ja naisten eläkkeissä ovat tasaisesti samansuuntaisia.

Työuran pituus ei ratkaise

Naisten ja miesten työeläkkeiden erot voivat johtua kahdesta päätekijästä, naisten lyhyemmästä

Nämä lasketaan pääsääntöisesti neljän viimeisen vuoden mukaan "kaksi keskimmäistä" -säännöllä. Tietojen perusteella on mahdollista arvioida edellä mainittujen oletusten paikkansapitävyyttä.

Voimassa olevia yksityisen sektorin työ- ja yrittäjäsuhteita oli vuoden 1993 päättyessä 740 000 miehillä ja 520 000 naisilla. Sen mukaan yksityisillä työmarkkinoilla töissä oli 220 000 miestä enemmän kuin naista. Ero liittyy työmarkkinoiden eriytyneisyyteen. Palkansaajanaisten noin puolet on julkisen sektorin palveluksessa naisvaltaisissa hoiva-aloilla opetus-, terveys- ja sosiaalityön tehtävissä. Yksityisellä sektorilla ovat puolestaan miesvaltaiset teknisesti suuntautuneet alat arvostettu vientiteollisuus mukaanlukien.

Taulukossa 1. on kuvattu voimassa olevat TEL-työsuhteet työuran pituuden ja iän mukaan. Työura tarkoittaa TEL:n, LEL:n, YEL:n, MYEL:n ja TaEL:n mukaisia työsuhteita lakien voimassa olon ajalta. Mukana ei ole työuraa ennen 23 ikävuoden täyttämistä eikä julkisella sektorilla työskenneltyjä jaksoja.

Hyvin lyhyet työurat eivät ole mitenkään vain naisille tyypillisiä, vaan niitä on molemmilla sukupuolilla, naisilla tosin jonkin verran enemmän kuin miehillä.

Työuran pituudessa on miesten ja naisten välillä eroja, joita on syytä tarkastella lähemmin. Nuorilla, alle 30-vuotiailla naisilla lyhyemmät työurat ovat yleisempiä kuin samanikäisillä miehillä. Erot ovat kuitenkin verrattain

pieniä. Selitys lienee lastenhoito ja se, että naiset opiskelevat pitkempään kuin miehet.

Selvempiä eroja työuran pituudessa syntyy kun tarkastellaan pitempiä työuria ikäluokittain. 30-44 -vuotiailla on yli 10 vuotta kestäneitä työuria 68 prosentilla miehistä ja 61 prosentilla naisista.

Vielä suurempia ovat erot 45-65 -vuotiailla yli 20 vuotta jatkuneissa työurissa. Miehistä 88 prosentilla on tällainen pitkä työura. Naisilla vastaava prosenttiluku on 72.

Erot työurien pituudessa ovat vuosikymmenen kuluessa kasvaneet. Keskeinen selitys lienee pitkät äitiyslomat ja päivähoidon kehittyminen. Vuonna 74 äitiysloma piteni huomattavasti. 70-luvulta lähtien onkin voimistunut ilmiö, että laskusuhdanteissakaan naiset eivät jää kotiin, vaan pysyttelevät työmarkkinoilla.

Työuran pituuden vaikutus eläkkeen määrään voidaan arvioida noin 7 prosentin suuruiseksi. Työura on laskettu sellaisten 45 - 64 -vuotiaiden TEL-työntekijöiden mukaan, jotka viime vuoden lopussa olivat työsuhteessa. Todellisuudessa tämän ikäisten miesten TEL-työkyvyttömyyseläke on kaksi kertaa suurempi kuin naisten.

Koska työuran pituuden vaikutus naisten ja miesten eläke-erojen suuruuteen ei ole kovin merkittävä, ei esimerkiksi lastenhoitoaikojen lukeminen eläkettä kartuttavaksi ajaksi yksinään poista eläke-eroja. Jos tähän va-

Kristina Issakainen

hennetun vanhuuseläkkeen ottaneella miehellä saattaa olla kompensoivaa muuta lisäturvaa. Naisen elämäntilanteeseen taas saattaa liittyä puolison eläkkeelle jäänti ja eläkevähennyksen pieni merkitys perheen kokonaisuutena. Varhennetun vanhuuseläkkeen valinneissa naisissa on paljon pelkkää kansaneläkettä saavia.

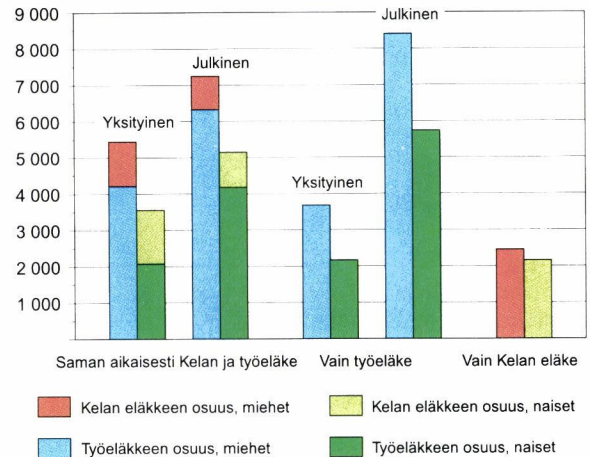
työurasta tai alhaisemmasta palkkatasosta.

Yleinen käsitys lienee, että naisten työura on lyhyt ja katkonnainen ja että tämä selittyy ennen muuta lastenhoitajasta. Tutun tuntuinen on vielä nykyisin perhemalli, jossa vaimo on kotona ja vain mies ansiotyössä.

Eläketurvakeskuksen rekisteriin kirjataan työsuhteet ja päätyneiden työsuhteiden eläkepalkka.

Alueellinen perspektiivi nostaa esille erityisesti Ahvenanmaan

Omaeläkkeensaajien keskimääräinen omaeläke 31.12.1993, mk/kk

kavasti pyritään, on katset käännettävä työmarkkinoille, niiden eriytymiseen miesten ja naisten aloihin sekä eripalkkaisuuteen miesten ja naisten alojen välillä ja alojen sisällä miesten ja naisten töissä.

Eläke-erot syntyvät eläkepalkasta

Tärkein eläke-eroihin vaikuttava tekijä on miesten ja naisten palkkaerot, jotka puolestaan heijastuvat suoraan eläkepalkkoihin. Taulukossa 2 on vuonna 1993 päättäneiden TEL-työsuhteiden eläkepalkat. Työsuhde voi päättyä eläkkeelle siirtymiseen, työpaikan vaihtokseen, työn loppumiseen tai muusta syystä.

Yleishavaintona voidaan todeta miesten keskimääräisten eläkepalkkojen olevan lähes puolitoistakertaisia naisten eläkepalkkoihin verrattuna. Suhde on samantapainen kuin niiden kokonaiseläkkeiden suuruussuhde, joissa työeläke on mukana.

Miesten eläkepalkkojen paremmuus on systemaattinen. Ei ainoassakaan luokassa naisten eläkepalkka ole saman suuruinen kuin miesten, puhumattakaan, että se olisi jossain korkeampi.

Miesten eläkepalkka on 40 prosenttia suurempi kuin naisten yli 30-vuotiailla ja jo lyhyissä, yli 2 vuotta kestäneissä työsuhteissa.

Varsinainen kaula eläkepalkkoihin venyy 45-64 -vuotiailla. Keskipitkissä työsuhteissa miesten eläkepalkkaero naisiin on selvästi yli puolitoistakertainen.

Pitkissä työsuhteissa eli yli 30 vuotta kestäneissä työsuhteissa vanhuuseläkkeelle siirtyvien 65 vuotiaiden miesten eläkepalkka on keskimäärin 13 480 markkaa kuukaudessa. Yhtä pitkän työuran tehneiden eli yli 30 vuotta töissä olleiden naisten eläkepalkka on keskimäärin 8 050 markkaa kuukaudessa. Miesten eläkepalkka on siis kaksi kolmasosaa suurempi kuin naisten.

Taulukko1. Yksityisen sektorin TEL-työsuhteessa 31.12.1993 olevien yksityisen sektorin eläkettä kartuttanut aika, jos eläketapahtuma olisi sattunut 31.12.1993 sekä eläkeprosentti ns. tuleva aika mukaan lukien

Ikä 31.12.	Työsuhdeaika yhteensä, vuosia							Yht.	Eläke %
	alle 2	2 - 4	5 - 9	10 - 19	20 - 29	30 -			
24-29									
Miehet	21,2	52,3	26,5	-	-	-	100	60	
Naiset	24,6	52,7	22,7	-	-	-	100	60	
30-44									
Miehet	0,8	3,3	28,2	60,1	7,7	-	100	60	
Naiset	1,9	6,4	30,2	55,0	6,5	-	100	59	
45-64									
Miehet	0,4	0,8	1,6	9,1	71,0	17,0	100	59	
Naiset	0,5	1,4	3,9	22,8	61,9	9,7	100	55	
65									
Miehet	0,2	0,6	2,7	4,7	24,9	66,9	100	45	
Naiset	0,8	1,9	4,1	18,2	43,0	32,1	100	38	

Taulukko: Jari Kannisto

Taulukko 2. Vuonna 1994 päättäneiden TEL-työsuhteiden keskimääräiset eläkepalkat työsuhteen keston mukaan

Ikä	Työsuhteen kesto, vuosia							Kaikki
	alle 2	2 - 4	5 - 9	10 - 19	20 - 29	30 -		
24 - 29								
Miehet	6 229	7 980	8 390	9 315	-	-	6 650	
Naiset	4 937	6 747	7 224	7 522	-	-	5 369	
30-44								
Miehet	6 741	10 607	11 535	11 289	10 840	-	8 644	
Naiset	5 064	7 471	8 130	8 422	8 659	-	6 154	
45 - 64								
Miehet	6 979	11 353	12 294	12518	13242	13 453	10 680	
Naiset	4 468	6 548	7 185	7 890	8 771	9 614	6 516	
65								
Miehet	3 479	6 314	8 231	9 061	10 768	13 480	10 194	
Naiset	3 154	4 532	5 166	6 750	7 915	8 050	6 524	
Kaikki								
Miehet	6 563	9 935	11 212	11 809	12 849	13 454	8 593	
Naiset	4 898	7 033	7 618	8 056	8 730	9 535	6 026	

Taulukko: Jari Kannisto

**PIRKKO
JÄÄSKELÄINEN**
Eläketurvakeskuksen
tiedotuspäällikkö

LEENA LIETSALA
Eläketurvakeskuksen
neuvonta- ja valvontaosaston
osastopäällikkö

Jouko Laitinen

LEIMAAVATKO sukupuolistereotypiat eläkeratkaisuja?

- Yksinäinen, ikääntyvä, alkoholisoitunut, tupakoiva mies**
 - eikö hän tunnu työkyvyttömältä?**

- Yksinäinen, ikääntyvä, kipujensa kanssa kamppaileva nainen**
 - eikö hän vaikuta valittajatyypiltä?**

Tuon ajatustestin esittää **Katriina Perkka-Jortikka**, tiede-, virka- ja uranainen, viiden lapsen äiti, tasa-arvonainen, fil.tri, Kunnallisvirkamiesliiton puheenjohtaja.

Leimaavatko sukupuolistereotyyptiat eläkeratkaisujakin, jos naisen kipu ja tuska eivät ole lääketieteellisesti totta, jos työkyvyttömäksi itsensä kokeva nainen tuomitaan työkykyiseksi?, on Katriinan kommentti naisten suurempaan työkyvyttömyyseläkehelykäysosuuteen.

Eläkkeen pitäisi karttua myös lapsen hoidosta. Kotona tehtävä työ olisi rinnastettava eläkkeissä palkkatyöhön. Ettei näin ole, on toinen esimerkki tasa-arvon puutteesta eläkejärjestelmässä.

Sortuuko sosiaaliturva

Osa naisista pelkää senkin sosiaaliturvan ja tasa-arvon sortuvan EU-jäsenyyden mukana, mikä meillä on naisille saavutettu. Katriina Perkka-Jortikka ei tätä pelkää. Hän ei usko eteläisemmän Euroopan mieskulttuurin tunkeutuvan tänne – olkoonkin, että meilläkin on ideologisia virtauksia, jotka yrittävät houkutellessa naista kotiin.

– Oman sukuni historiassa naisen ja miehen tasa-arvo on ollut itsestäänselvyys. Naisella on ollut aina yhtä tärkeä rooli kuin miehelläkin. Tämä liittyy tietysti agraarikulttuuriin.

Katriina yhdistää epätasa-arvoajattelun luokkakulttuuriin. Suomessakin yritettiin sotien jälkeen luoda naisesta kodin hengetär. Kotirouvakulttuuri ei kuitenkaan istunut maaseutu- ja työväestöömme. Meillä ei ole vahvaa luokkajakoa ja -ideologiaa. Omistava rikas luokka omine elämänarvoineen on hyvin pieni.

Mies tasa-arvon takana

Nainen ei yksin pysty luomaan tasa-arvoaan. Menestyvän naisen takana on monipuolinen mies.

– Meillä on kotityöt tehty aina yhdessä. Yhdessä suunnitellaan ja valmistetaan ruuat. Mies hoitaa pääasiassa muutoin keittiön ja lasten päivähoitoon huollon. Minulla on vaatehuolto ja kodin hankinnat. Mies siivoaa lattiat ja minä pyyhin pölyt.

– Vapaa-aikanani seurustelen mielelläni lasten kanssa, joten silloin mies saa heiltä vapaata.

– Työnjako on syntynyt luonnostaan. Kumpikin tekee, mitä parhaiten osaa.

Uranaisen työn ja perheen yhdistäminen on vaatinut kaoottisuuden sietoa. Miehen yrittäjä-ammatti epäsuosittavuudellaan on auttanut tässä.

Lapsilta Katriina ei usko äidin työn vienneen kovin olennaista. Hän oli kaksi ja puoli vuotta kotona nuorimpien lasten ollessa pieniä, joten hänellä on vertailupohjaa, miten kotona oleva ja työssä käyvä äiti voi antaa lapsille.

Katriina työskenteli kotiaikanaankin – silloin syntyi väitöskirja työelämän yhteisöllisyydestä.

– Kotona nainen putoaa helposti ulos yhteiskunnallisesta elämästä ja asioista, jotka ovat tärkeitä. Ja ollakseen tasa-arvoinen, naisen on oltava työssä. Äitini korosti aina: Opiskele, älä jää miehen elätettäväksi.

Naiset valtaavat politiikkaa

Katriina Perkka-Jortikan mielestä on erikoista, että naiset ovat halunneet antaa miesten hoitaa asioitaan.

– Naisia tulee politiikkaan yhä enemmän. Poliitiikka on sosiaalityötä, yhteisten asioiden hoitamista. Se liittyy enemmän naiseuteen kuin miehisytyteen.

– Miehet eivät kuitenkaan halua luopua asemistaan. Asenteissa istuvat vahvat stereotyyptiat. Perinteisissä rooleissaan miehet pääsevät helpommalla, Katriina luettelee tasa-arvoistumisen esteitä.

– On kyse myös jonkinlaisesta naisvihasta. Meidät on kasvatettu uskomaan, että naisessa on jotain turvatonta, että hän ei olisikaan turvallinen kodin seinien ulkopuolella. Mutta mihin naisen luotettavuus kodin kynnyksellä katoaisi?

– Tarvitsemme tasa-arvolakiin sukupuolikiintiöt niin kauaksi aikaa, että kulttuuri muuttuu ja sallii naisten ja miesten tasa-arvoisen miehityksen poliittisilla johtopaikoilla.

Mutta hän korostaa: tasa-arvo ei ole pelkästään naisten asia ja etu.

Naiset hyväuskoisia

Katriina näkee TVK:n romahduksen osoittavan, että naiset eivät vielä olleet riittävän kypsä yhteistoimintaan eivätkä ottamaan valtaroolia yhteiskunnassa.

– Siinä miehet pelasivat naisten rahat. Naisilla oli tiettyä hyväuskoisuutta miehiin. Naistietoisuuden voima ei ollut riittävän vahva pelastamaan TVK:ta.

Miten hän kokee naispuheenjohtajan roolin miehisessä STTK:ssa?

– Ristiriitaisena.

– Poliittisesti sitoutumattomana, tohtorin tutkinnon suorittaneena ja naisena en ole hyväksytty siinäpiireissä.

– Mutta rooli on hyvä. Se antaa minulle luvan arvioida. Roolini on ristiriitoja ratkova. Tämä on minulle luontaista – tähän olen kouliintunut äitinä ja psykologina.

– En halua hoivata, vaan kyseenalaistaa tilanteita, jotka pitävät ristiriitoja yllä.

Vastassa on miehinen kulttuuri:

– Miehisessä ammattijärjestökulttuurissa valtaa korostaa vanhakantainen asema-ajattelu. Mutta ei se ollut minulle yllätys. Voisivatko luoda muuta ne, joilla ei ole siihen koulutusta ja jotka ovat toimineet tavallaan jo kymmeniä vuosia?

Haastattelu: Auli Sulin

LESKENELÄKETTÄ SAAVA MIES — HARVINAISUUSKO?

Vielä 1980-luvulla leskeneläkettä saava mies oli harvinaisuus työeläkejärjestelmän julkisella puolella yksityisestä puolesta puhumattakaan. Kun vuoden 1985 lopussa leskeneläkettä saavia miehiä oli 2 000, naisia oli peräti 160 000. Eli miehiä oli vain runsas prosentti leskeneläkettä saavista. Nyt joka viides leskeneläke myönnetään miehelle.

Vuoden 1990 heinäkuussa uudistunut perhe-eläkelaki teki mies- ja naisleskistä periaatteessa tasarvoisia edunsaajia.

Miesleskien osuus kolminkertaistunut

Taulukon 1 perusteella voidaan karkeasti todeta, että uuden perhe-eläkelain tultua voimaan on miesten leskeneläkekanta kasvanut vuosittain 3 000:lla. Aiempi vuosikasvu oli suuruusluokkaa 100. Naisten leskeneläkekannan kasvuun uusi laki ei ole vaikuttanut, vaan vuotuinen kasvu on ollut suuruusluokkaa 6 000 perhe-eläkelain uudistuksen molemmin puolin.

Kokonaiskannassa miesleskien osuus on lain voimaantulovuoden 1,8 prosentista kolminkertaistunut vuoden 1993 5,5 prosenttiin. Miesten lukumääräosuuden kasvua hidastaa luonnollisesti vanhan lain aikainen naisvaltainen leskeneläkekanta.

Lisäksi lukumääräeroja tulee vastaisuudessakin varsin pitkään selittämään paitsi miesten ja naisten palkkaerot myös erot työhistorioissa. Ovathan miehet työkennelleet kodin ulkopuolella paljon yleisemmin kuin naiset viime aikoihin asti.

Toinen miehiä vähemmän lohduttava selittäjä on heidän korkeampi kuolleisuusasteensa. Esi-merkiksi työeläkejärjestelmän yksityisellä sektorilla alle 65-vuotiaiden miesten kuolleisuus

on 2,5 kertaa naisten kuolleisuutta korkeampi (miesten 5 %, naisten 2 %) ja 65-vuotiaiden miesten elinikaodote on neljä vuotta naisia lyhyempi (miehillä 14 ja naisilla 18 vuotta).

Edellä kuvattuja korostaa vielä avioliittojen tyypillinen ikärakenne. Edelleenkin on yleisempää, että mies on vaimoa iäkkäämpi.

Joka viides leskeneläke miehelle

Yksityisellä sektorilla leskeneläkkeitä on alkanut vuosittain lähes vakiomäärä eikä tilanne naisten osalta ole muuttunut mitenkään uuden lain myötä. Se näkyy taulukosta 2.

Eläkeuudistuksen kolmen ensimmäisen täyden vuoden aikana vain joka viidennen leskeneläkkeensaajana on mies; joskin miesten osuus on koko ajan lievässä kasvussa. Sama suuntaus nähdään myös, kun tarkastellaan vain uusien sääntöjen mukaista leskeneläkekantaa taulukossa 3.

Se, että miesten osuus kantatarkastelussa alkaa jäädä yhä selvemmin alkavuososuutta pienemmäksi, kertoo miesten leskeneläkkeiden nopeammasta päättymisestä. Syyinä ovat olleet aiemmin kuvatut tekijät, mutta ehkä yleisimmin kuitenkin ns. alkueläkejakson (eläke maksettu 6 ensimmäistä kuukautta ilman eläkesovitusta) päättyminen.

Taulukko 1. Leskeneläkettä saavien miesten ja naisten lukumäärät vuosien 1985 ja 1989–1993 lopussa.

Vuosi	Miehet	Naiset	Miesten osuus kaikista
1985	2 013	160 216	1,2 %
1989	2 588	186 233	1,4 %
1990	34 581	91 326	1,8 %
1991	62 751	97 443	3,1 %
1992	9 284	203 143	4,4 %
1993	12 197	207 840	5,5 %

Taulukko 2. Yksityisellä sektorilla alkaneet miesten ja naisten leskeneläkkeet vuosina 1985 ja 1989–1993.

Vuosi	Miehet	Naiset	Miesten osuus kaikista
1985	.	10 885	.
1989	.	10 738	.
1990	647	10 228	6,0 %
1991	2 510	10 978	18,6 %
1992	3 010	11 361	20,9 %
1993	2 955	10 881	21,4 %

Taulukko 3. Yksityisellä sektorilla uusien sääntöjen mukaista leskeneläkettä saavien miesten ja naisten lukumäärät vuosien 1990–1993 lopussa.

Vuosi	Miehet	Naiset	Miesten osuus kaikista
1990	643	2 950	17,9 %
1991	3 081	13 587	18,5 %
1992	5 801	24 320	19,3 %
1993	8 356	34 312	19,6 %

Kristina Issakainen

Taulukko 4. Leskeneläkettä saavien keskimääräinen lesken- ja kokonaiseläke vuosina 1985 ja 1989 – 1993.

Vuosi	Mieslesket		Naislesket	
	Lesken- eläke mk/kk	Kokon. eläke mk/kk	Lesken- eläke mk/kk	Kokon. eläke mk/kk
1985	1 506	4 156	1 317	2 614
1989	1 913	5 715	1 680	3 542
1990	1 766	5 667	1 796	3 849
1991	1 390	5 249	1 947	4 209
1992	1 230	5 342	2 061	4 479
1993	1 097	5 287	2 077	4 587

Taulukko 5. Vuosina 1989, 1991 ja 1993 alkaneiden valtion leskeneläkkeiden (VPEL) ja yksityisen sektorin leskeneläkkeiden keskiuus lesken sukupuolen mukaan.

Vuosi	Valtion VPEL		Yksityinen sektori	
	Miehet mk/kk	Naiset mk/kk	Miehet mk/kk	Naiset mk/kk
1989	2 025	1 826	.	1 200
1991	1 542	2 200	424	1 374
1993	1 356	2 299	436	1 467

Tiivistelmä vuoden 1993 lopussa voimassa olleista yksityisen sektorin uusien säännösten mukaisista leskeneläkkeistä.

	Luku- määrä	%	Lesken- eläke mk/kk	Pie- nennys mk/kk
Mieslesket				
Ei eläkesovituksista eläke:	866	100	1 131	
- alkueläke	212	24,5	1 102	
- myös lapsia	654	75,5	1 140	
Eläkesovitus tehty eläke:	7 488	100	355	
- ei pienentynyt	2 362	31,5	500	0
- pieneni	2 411	32,2	614	538
- pieneni nollaan	2 715	36,3	0	604
Naislesket				
Ei eläkesovituksista eläke:	4 219	100	1 907	
- alkueläke	1 743	41,3	1 799	
- myös lapsia	2 476	58,7	1 983	
Eläkesovitus tehty eläke:	30 035	100	1 406	
- ei pienentynyt	23 101	76,9	1 473	0
- pieneni	5 476	18,2	1 495	567
- pieneni nollaan	1 458	4,9	0	706

Eläkesovitus leikkaa

Leskeneläkkeiden suuruuden kehityksestä saa yleiskuvan taulukosta 4.

Aikasarjasta näkee, että miesten niin keskimääräinen leskeneläke kuin kokonaiseläkekin kääntyvät laskuun vuodesta 1990 alkaen. Samanaikaisesti naisten keskimääräinen leskeneläke kasvaa edelleen jokseenkin TEL-indeksin mukaisesti ja kokonaiseläke jopa voimakkaammin.

Miesleskien eläkekehitystä selittänee selvemmin julkisen puolen yksityistä parempi eläketaso myös naisilla. Eläkeuudistushan laajensi miesten leskeneläkkeen lähinnä yksityiselle puolelle. Lisäksi on muistettava, että ennen vuotta 1990 eläkesovituksista ei tehty julkisen puolen eläkkeisiin.

Eläkesovituksen pienentävä vaikutus miesleskien VPEL-eläkkeisiin käy ilmi taulukosta 5. Naisilla vastaavaa ei ole nähtävissä sen enempää VPEL- kuin yksityisenkään puolen eläkkeissä. Miesten keskimäärin pieni leskeneläke yksityisellä puolella kuvaa hyvin niin eläkesovituksen tehokkuutta kuin naisten ja miesten palkkojen ja työurien erilaisuuttakin.

Vuoden 1993 lopussa yksityisellä sektorilla oli voimassa 42 700 uusien sääntöjen mukaan myönnettyä leskeneläkettä ja joka viidennen (8 400) saajana oli mies. Eläkesovituksista ei tarkasteluhetken mennessä oltu tehty 5 100 eläkkeeseen. Alkueläke oli voimassa 2 000 eläkkeessä ja muissa edunsaajina oli myös alaikäisiä lapsia. Eläkesovitus oli tehty 37 500 eläkkeeseen.

Tiivistelmästä ilmenee, että miesleskillä eläkesovituksen vaikutus on jakaantunut jokseenkin tasaisesti kolmen vaihtoehdon kesken. Miesleskistä vain joka neljännen eläkettä eläkesovitus pienensi ja vain 5 prosentilla nollaan asti.

Tavoitteissa onnistuttu – tasa-arvo ja säästöt toteutettu

Edellä esitetystä voinee todeta, että perhe-eläkeuudistus on ainakin tilastolukujen valossa onnistunut keskeisissä tavoitteissaan. Myös miesleski voi saada eläkkeen ja samalla syntyä säästöäkin. Tämän voi hieman karkeasti laskea tiivistelmästä esitetystä luvuista.

Jos lakiuudistuksessa olisi tyydytty vain miesten leskeneläkeoikeuden hyväksyntään naisten tapaan ilman eläkesovituksen myötä syntyneitä eräänlaista tarveharkintaa, olisi esimerkiksi yksityisen puolen miesleskistä muodostunut vuodelle 1993 noin 80 miljoonan markan uusi eläkemeno.

Eläkesovitus kuitenkin pienensi miesleskien eläkemenon noin 45 miljoonaan markkaan. Jos lisäksi otetaan huomioon naisleskien eläkesovituksessa syntynyt noin 50 miljoonan markan suuruinen eläkevähennys, päästään yksityisellä puolella noin 5 miljoonan markan nettosäästöön vuonna 1993.

Valtion leskeneläkkeissä eläkesovituksen nettohyöty on laskettavissa suoraan eläkesovitusvähennyksistä, koska saajien piiri oli jo ennen lainuudistusta sama kuin nykyinen. Näin laskien vuonna 1993 alkaneissa VPEL:n mukaisissa leskeneläkkeissä syntyi eläkesovituksen ansiosta säästöä ehkä toiset 5 miljoonaa markkaa ja jo aiemmin (vuosina 1990 – 1992) alkaneet VPEL-eläkkeet vielä päälle. Muut julkisen puolen eläkejärjestelmät vielä kasvattavat säästöä.

MIKKO PELLINEN
Eläketurvakeskuksen
tilasto-osaston
projektipäällikkö

Naisten ansiotyö ja eläketurva eurooppalaisessa vertailussa

Suomalaisten naisten ansiotyöhön osallistuminen on eurooppalaisittain korkea. Naisten työhön osallistuminen ylittää myös pohjoismaisten naisten työssäkäymisen, sillä osa-aikatyö on suomalaisilla naisilla muihin Pohjoismaihin verrattuna vähäistä. Työeläkettä saavia naisia on vanhuuseläkkeellä olevista naisista eniten juuri Suomessa.

Artikkeli perustuu selvitykseen, jossa on verrattu lakisääteistä eläkevakuutusta puolisoiden työssäkäymisen erojen kannalta Pohjoismaissa ja Euroopan unionin maissa (Tuominen 1994). Tarkastelu koskee maiden lakisääteistä vanhuuseläketurvaa. Vertailua varten on taustaksi selvitetty naisten ansiotyön kehitystä ja yleisyyttä näissä maissa.

Hyvinvointivaltio työllistää naisia Pohjoismaissa

Suomalaisten naisten palkkatyöhön siirtyminen viime vuosikymmeninä eroaa kahdessa suhteessa keski- ja eteläeurooppalaisten naisten ansiotyön kehityksestä. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa naisten työmarkkinoille tulo liittyy monin tavoin hyvinvointivaltion kehitykseen. Toinen eroavuus koskee suomalaisten naisten vahvaa kiinnittymistä työmarkkinoille.

Hyvinvointivaltion palvelusektorin laajeneminen ja palkkatyötä ja äitiyttä yhteensovittava sosiaalipolitiikka ovat tukeneet naisten työmarkkinoille tuloa Suomessa ja Pohjoismaissa. Hyvinvointipalveluilla, muun muassa lasten päivähoidolla on luotu edellytykset naisten ansiotyölle, samalla kun palvelujen kehittäminen on työllistänyt huomattavan paljon naisia. Suomessa julkisen sektorin osuus työvoimasta on nykyisin runsas

neljäsosa. Julkisen sektorin työntekijöistä valtaosa, noin kaksi työntekijää kolmesta on naisia.

Naisten työhön osallistuvuutta helpottavat ja naisia työllistävät julkiset palvelut puuttuvat suureksi osaksi useimmista EU-maista. Esimerkiksi julkisesti organisoitua lasten päivähoitoa ei ole yleisesti tarjolla. Poikkeuksia ovat Pohjoismaihin kuuluva Tanska sekä Ranska ja Belgia, jotka ovat tässä suhteessa lähempänä Pohjoismaita. Keski- ja Etelä-Euroopan hyvinvointivaltioissa painopiste on selvästi tulonsiirroissa, kun Pohjoismaissa tulonsiirtojen ohella on laaja hyvinvointipalveluja tuottava ja naisia työllistävä julkinen sektori.

Suomalaiset naiset kokopäivätyössä

Toinen suomalaisten naisten ansiotyölle ominainen piirre on vahva kiinnittyminen työmarkkinoille. Tämä näkyy ennen kaikkea siinä, että suomalaiset naiset ovat työllistyneet pysyvästi kokopäivätyöhön. Epätyypillisen työn osuus on ollut vähäinen Suomessa useimpiin tarkastelun maihin verrattuna. Erona myös muihin Pohjoismaihin on se, että osa-aikatyö on ollut suomalaisilla naisilla näihin vuosiin saakka vähäistä. Vain noin kymmenesosa naisista on ollut osa-aikatyössä, kun muissa Pohjoismaissa lähes puolet nai-

Suomessa erilainen epätyypillinen työ, kuten osa-aikainen ja määräaikainen työ, on lisääntymään päin. Vasta pidemmällä aikavälillä laman väistyttyä voidaan arvioida epätyypillisten työsuhteiden trendimäistä kehitystä ja kohdentumista työvoiman eri osiin, kuten naisiin.

sista on työllistynyt osa-aikaisesti.

Leimallista naisten ansiotyöhön osallistumiselle EU-maissa on se, että naiset ovat työllistyneet enenevässä määrin epätyypillisiin työsuhteisiin. Työn osa-aikaisuus ja määräaikaisuus ovat lisääntyneet samalla, kun naisten työvoimaosuudet ovat kohonneet.

Vaikka naisten työssäkäyminen on parin viime vuosikymmenen aikana lisääntynyt kaikissa EU-maissa, naisten keskimääräinen työvoimaosuus jää EU-maissa yhä alle puolen työikäisistä naisista. Pohjoismaisten naisten työvoimaosuudet ovat sitä vastoin lähellä miesten työvoimaosuuksia, 70-80 prosentin tasolla.

Suomalaisten naisten vakaata työmarkkina-asemaa osoittaa osaltaan se, että työttömyysaste on ollut pitkään pienempi kuin miesten. Valtaosassa EU-maita naisten työttömyysluvut ovat olleet sen sijaan pysyvästi miesten lukuja suuremmat. Myös pitkäaikaistyöttömyyttä esiintyy EU-maissa naisilla yleisemmin kuin miehillä.

Työllisyystilanne Suomessa on huonontunut viime vuosina ratkaisevasti. 1980-luvun lopun korkeasuhdanteen vuosista työttömyys on viisin-kuusinkertaisesti. Varsinkin laman alkuvuosina miesten työttömyys paheni nopeasti. Parina viime vuotena naisten työllisyystilanne on heikentynyt suhteellisesti enemmän kuin miesten, kun myös naisvaltaiset palvelualat ja julkinen sektori ovat ryhtyneet vähentämään työvoimaa.

Lisäksi erilainen epätyypillinen työ, kuten osa-aikainen ja määräaikainen työ, on lisääntymään päin. Vasta pidemmällä aikavälillä

lilla laman väistyttyä voidaan arvioida epätyypillisten työsuhteiden trendimäistä kehitystä ja kohdentumista työvoiman eri osiin, kuten naisiin.

Lakisääteinen eläkevakuutus ja naisten ansiotyö

Työeläketurva on lakisääteinen kaikissa Pohjoismaissa ja Alankomaita lukuun ottamatta myös EU-maissa. Vaikka Alankomaisissa ei ole lakisääteistä työeläketurvaa, valtaosa palkansaajista on kollektiivisten lisäeläkejärjestelyjen piirissä.

Kansaneläke on sitä vastoin Pohjoismaiden ulkopuolella harvinaisen. Pohjoismaiden lisäksi vain Alankomaisissa ja Isossa-Britanniassa on yleinen kansaneläke.

Useassa EU-maassa maksetaan tuloharkintaista eläkettä henkilöille, joilla ei ole oikeutta työeläkkeeseen. Eläkkeiden sosiaalista, eläkevakuutuksesta poikkeavaa luonnetta kuvaa se, että esimerkiksi Belgiassa eläkettä maksetaan tulotakuun ja Italiassa pienituloisten sosiaalieläkkeen nimellä. Yhteistä tämäntyyppiselle viimesijaiselle minimiturvalle on juuri tuloharkintaisuus, eikä etuus välttämättä aina täytä eläkkeen tunnuspiirteitä.

Vähimmäiseläketurvaa vastaava etuus puuttuu kokonaan Saksasta, Luxemburgista ja Kreikasta.

Suurimmalta osalta EU-maiden kansalaisia puuttuu siten joko vähimmäiseläketurva kokonaan tai se on viimesijaisen toimeentuloturvan luonteinen etuus.

Naisten ansiotyötä koskevien selvitysten perusteella voidaan päätellä, että naimisissa olevien naisten eläketurva perustuu EU-

maissa suureksi osaksi miehen työstä karttuneeseen eläkkeeseen. Näin erityisesti eteläisissä EU-maissa ja Irlannissa, joissa naimisissa olevien naisten työssäkäyminen on vähäisintä.

Naimisissa olevien naisten eläketurvan ongelmiin on etsitty ratkaisua muun muassa eläkeoikeuden jakamisesta. Saksassa avioliitto- ja perheoikeuslain nojalla aviopuolisolle avioliiton aikana kertynyt eläkeoikeus jaetaan avioerossa tasan, ellei avioehdossa ole toisin sovittu. Käytäntö on vielä harvinainen Euroopassa.

Vuoden 1996 alusta voimaan tulevassa Ruotsin vanhuuseläkeuudistuksessa on kaavailtu eläkeoikeuden jakamista vapaaehtoisena sopimuksen perusteella. Ansioeläkeoikeus voitaisiin jakaa aviopuolisoiden kesken vuosittain jo avioliiton aikana.

Miesten ja naisten työssäkäymisen eroista johtuvia eläketurvaongelmia ei esiinny Pohjoismaissa samassa määrin kuin Keski- ja Etelä-Euroopassa. Pohjoismaissa myös naimisissa olevien naisten työssäkäyminen on yleistä. Lisäksi vähimmäiseläketurva on hyvätasoinen kaikissa Pohjoismaissa.

Naisten korkea työhönohallistuvuus ja kokopäivätyö selittävät suureksi osaksi sen, että Suomessa on Pohjoismaista vähiten, vain noin neljäsosa (27%) sellaisia vanhuuseläkkeellä olevia naisia, jotka ovat pelkän kansaneläkkeen varassa. Ruotsissa vastaavasti noin kaksi naista viidestä (41%), Tanskassa noin joka toinen nainen (54 %) ja Norjassa peräti kaksi naista kolmesta (67%) saa ainoastaan kansaneläkettä.

Naisten työhön osallistumisen

voimakas kasvu 1970- ja 1980-luvuilla kaikissa Pohjoismaissa näkyy eläkerakenteessa vasta tulevana vuosina ja vuosikymmeninä. Työeläkkeiden osuus vähitellen kasvaa ja pelkkää kansaneläkettä saavien osuus pienenee.

Työeläkkeen saamisen ehdoista

Osa-aikatyö on leimallista naisten työllisyydelle useassa Euroopan maassa. EU-maiden osa-aikatyöstä 80-90 prosenttia on naisten työtä. Lakisääteisissä työeläkkeissä on eläkkeeseen oikeuttavalle kuukausi- tai vuositulolle asetettu minimiraja ja viikko- tai kuukausityölle vähimmäistuntimäärä. Varsinkin niissä maissa, joissa osa-aikatyö on yleistä, näillä minimirajoilla on suuri käytännön merkitys. Näihin maihin kuuluvat ennen kaikkea Pohjoismaat Suomea lukuun ottamatta ja useimmat Keski-Euroopan maat.

Koska rajat ovat usein melko matalia, osa-aikatyö ei välttämättä jää näiden rajojen alapuolelle ja siten työeläkevakuutuksen ulkopuolelle.

Säännösten kirjavuuden ja osa-aikatyön vaihtelun vuoksi on kuitenkin vaikea arvioida sitä, missä määrin minimirajat sulkevat osa-aikatyötä lakisääteisen työeläkevakuutuksen ulkopuolelle. Ei-lakisääteisissä järjestelmissä minimirajat ovat yleisesti vielä korkeampia kuin lakisääteisissä järjestelmissä. Euroopassa yleisissä työnantajakohtaisissa eläkejärjestelmissä tämä on ollut ongelma, johon hiljattain EU:n tuomioistuin on ottanut kantaa. Osa-aikaisia työntekijöitä ei enää voida sulkea näiden järjestelmien ulkopuolelle.

Merkittävä työeläkeoikeutta rajoittava tekijä on lisäksi se, että

useimmissa maissa vakuutetuilta vaaditaan vähimmäisaika työvuosia eläkeoikeuden saamiseksi. Karenssiajat kohdistuvat henkilöihin, joilla työura syystä tai toisesta jää lyhyeksi. Suomen ohella vain Tanskan, Ranskan ja Belgian työeläkejärjestelmissä ei ole karenssiaikaa lainkaan. Suomen työeläkejärjestelmän kuu-kauden pituista karenssiaikaa ei tässä vertailussa ole otettu huomioon.

Vähimmäisaikojen pituus vaihtelee yllättävästi naisten ansiotyön yleisyyden mukaan. Pohjoismaissa, joissa naisten ansiotyö on yleistä, työuran kestolle asetetut vaatimukset ovat lyhimät. Ruotsissa ja Norjassa vähimmäisaika vakuutuksen piirissä on kolme vuotta. Suomessa ja Tanskassa vastaavaa vähimmäisaikaa ei ole lainkaan. Sitä vastoin Etelä-Euroopan maissa, joissa naisten ansiotyö erityisesti avioliiton solmimisen jälkeen on vähäisintä, kynnys työeläkeoikeuden saamiseksi on poikkeuksellisen korkea, 15-20 vuotta. Vähimmäisaikarajoja on viime vuosina korotettu juuri eteläisissä EU-maissa.

Pitkä vähimmäisaikavaatimus rajoittaa työeläkeoikeuden saamista lyhyen työuran tehneillä henkilöillä. Täysimääräiselle eläkkeelle asetettu pitkä kertymäaika verottaa puolestaan lyhyen tai katkonaisen työuran tehneiden eläketurvaa. Mitä lyhyempi täyden eläkkeen kertymäaika on, sitä joustavammin molemmat sukupuolet voivat kartuttaa täysimääräisen etuuden.

Suomen työeläkejärjestelmän 40 vuoden kertymäaika edustaa keskimääräistä eurooppalaista tasoa. Tätä lyhyempi kertymäaika on vain muutamissa maissa, kuten Ruotsissa 30 vuotta ja Isossa-Britanniassa ainoastaan 20 vuotta. Lakisääteisen ansiöeläketurvan taso on kuitenkin Euroopan maista vaatimattomin (25 %) juuri Isossa-Britanniassa. Ruotsin vanhuuseläkeuudistuksen toteutuessa mitään ennalta

luvattua eläkkeen tavoitetasoa ei enää ole, vaan eläkettä voi kartuttaa 16 ikävuodesta alkaen ilman ylärajaa. Eläkekatto säilyy kuitenkin myös uudessa järjestelmässä.

Kun arvioidaan täyten työeläkkeeseen vaadittavaa vakuutusai-kaa, on otettava huomioon se, minkälaisen eläketason vakuutusaika antaa sekä, onko eläk-

keen määrää rajoitettu joko eläkepalkkaa tai eläkkeen suuruutta koskevalla maksimimäärällä.

Suomen työeläkejärjestelmän 60 prosentin taso edustaa - kuten 40 vuoden kertymäaikakin - keskimääräistä eurooppalaista tasoa. Ainoastaan Isossa-Britanniassa, Norjassa ja Ranskassa eläketaso on matalampi ja Espanjassa ja Portugalissa Suomea korkeampi.

Tanskan ja Irlannin työeläketurva ei ole sidottu ansiöiden suuruuteen lainkaan.

Eläketasoon vaikuttaa ratkaisevasti eläkkeen määrää koskevat rajoitukset. Suomen ohella vain Portugalin ja Italian työeläketurvassa eläkkeen suuruutta ei ole rajoitettu millään tavalla, joskin Italian järjestelmässä karttumakerroin pienenee tulojen kasvessa. Poikkeuksia ovat myös Irlanti tasaeläkkeineen ja Alankomaat, josta puuttuu lakisääteinen työeläketurva. Useimmissa maissa yläraja on asetettu eläkkeen perusteena olevalle tulolle, harvemmin eläkkeen määrälle.

Vaikka eläkkeen määrää säätelevät rajoitukset todennäköisesti tasoittavat sukupuolten eläkeeroja lakisääteisessä eläketurvassa, lisäeläkejärjestelmät ja yksilölliset eläkevakuutukset vastaavasti kasvattavat eroja. Työnantajakohtaiset ja muut lisäeläkejärjestelyt sekä vapaaehtoiset eläkevakuutukset ovat Euroopassa laajasti käytössä. Eri maiden eläketasojen järjkevä vertaaminen edellyttääkin monien maakohtaisten ja alueittaisten erojen huomioon ottamista, kuten juuri ei-lakisääteisen eläkevakuutuksen tarkastelua.

Lähde:

Tuominen, Eila: Puolisoiden työssäkäynnin muutokset ja eläketurva. Työeläkepäivä 15.11.1994 Helsingin Messukeskuksessa. Eläketurvakeskus, moniste.

Naimisissa olevien naisten eläketurvan ongelmiin on etsitty ratkaisua myöskin eläkeoikeuden jakamisesta.

EILA TUOMINEN
Eläketurvakeskuksen
tutkija

Valtion talousarvion raamit edelleen ahtaat

Talouden paremmat näkymät eivät ole helpottaneet valtion talousarvioesityksen tekoa. Vuodesta 1991 asti menot ovat selvästi ylittäneet tulot, mikä on johtanut massiiviseen velanottoon. Velkojen korot ja takaisinmaksu heijastuvat koko loppuvuosikymmenen talousarvioihin suurina säästötarpeina. EU-jäsenyys kaventaa edelleen valtiontalouden liikkumavaraa, koska hyödykeverojen yksipuolinen korottaminen on vaikeaa.

Valtion vuoden 1995 talousarvioesitys ei työeläkkeiden näkökulmasta sisällä merkittäviä muutos-hankkeita. Hiljaiselo johtuu vuoden 1994 alusta tehdystä eläkeuudistuksesta ja työmarkkinajärjestöjen ensi kevääseen jatkuvien sosiaalimenotoimikunnasta periytyneiden vaihtoehtojen selvittelystä.

Kaksi työeläketurvan kehittämiseen liittyvää kannanottoa on talousarvion yleisperusteluista löydettävissä. Työntekijän eläkemaksusta on todettu, että se alentaa TEL-indeksin pistelukua, vaikka päätöksiä asiasta ei vielä olekaan tehty. Yksilöllisen varhaiseläkkeen ikäraja on yleisperusteluiden mukaan tarkoitettu edelleen nostaa 60 vuoteen.

Tulot ja menot edelleen epätasapainossa

Talousarvioesityksen menojen loppusumma on kaksi miljardia markkaa edellisen vuoden vastaavaa suurempi eli 196 miljardia markkaa. EU-jäsenyyden on arvioitu kasvattavan menoja noin 14 miljardilla markalla, mutta pankkituki supistuu 11 miljardilla markalla. Menoista 24,5 miljardia markkaa kuluu valtion velan hoitoon.

Valtiontalouden tulojen arvioidaan kasvavan 9 miljardia markkaa vuoden 1994 budjetista 135 miljardiin markkaan, josta veroilla katetaan 105 miljardia markkaa. EU-jäsenyys lisää tuloja neljä miljardia, verotulot kasvavat kaksi miljardia, uusi kiinteistölaitos tuottaa miljardin ja muiden tulojen nettokasvu on kaksi miljardia markkaa.

Työttömyysturvassa säästöjä

Vuonna 1995 TEL-indeksiin ja kansaneläkeindeksiin tehdään normaalit vuositarkistukset, mutta edellisinä vuosina tekemättä jääneitä tarkistuksia ei makseta. Työeläkeindeksin muutos vuodesta 1994 on 1,4 prosenttia ja kansaneläkeindeksin 1,9 prosenttia. Työntekijän eläkemaksun korotus on otettu vähentävänä huomioon TEL-indeksin muutoksessa. Työttömyysturvan peruspäivärahaa tarkistetaan 2 markalla eli 1,7 prosentilla.

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla suurin yksittäinen muutos on työttömyysturvan menojen supistuminen, vaikka turvan kattavuutta laajennetaan ulottamalla työttömyyskassan jäsenyys yrittäjiin.

Työttömyysturvan heikennyksenä hallitus ehdottaa päivärahan saannin perusteena olevan työ-säoloehdon pidentämistä yhteen vuoteen. Samalla pidennetään uuteen 500 päivärahopäivän enimmäismäärään oikeuttavaa työssäolovaatimusta. Seurauksena on yhä useamman työttömän siirtyminen päivärahalta työministeriön alaan kuuluvan työmarkkinatuen piiriin. Sosiaali- ja terveysministeriön menot vähenevät 1,7 miljardia markkaa ja vastaavasti työministeriön menot kasvavat 1,5 miljardia markkaa.

Kaikkiaan työttömyysturvaan arvioidaan kuluvan 9,2 miljardia markkaa ja työmarkkinatukeen 3,9 miljardia markkaa. Kokonaismäärä pienenee vuoden 1994 varsinaisen ja lisätalousarvioiden

määrärahoista 1,7 miljardia markkaa.

Vuodesta 1995 alkaen työntekijän eläkemaksu ja työttömyysvakuutusmaksu otetaan huomioon työttömyyspäivärahan ja sairausvakuutuksen päivärahan suuruutta määrättäessä eli päiväraha lasketaan näillä maksuilla vähennetystä palkasta. Palkka-peruste ja päivärahat pienenevät siten noin 5 prosentilla.

Rahoitukseen hienosäätöä

Kelaan menevä valtion rahoitus ohjataan pelkästään kansaneläkkeisiin sekä rintamasotilas-eläkkeisiin ja valtion osuus sairausvakuutusmenoista loppuu. Budjetista tulevan rahoituksen kokonaismäärä pysyy 2,3 miljardissa markassa, jonka lisäksi Kela saa arvonlisäveron tuotosta 2,4 miljardia markkaa.

ETA-säännösten vuoksi tehdään muutos, jolla sosiaaliturvामaksujen käyttö lapsen hoitotukiin, vammaistukiin ja asumistukiin loppuu. Kaksi edellistä siirtyvät kokonaan valtion rahoitettaviksi ja asumistuissa valtion rahoitusosuus on 56,5 prosenttia ja kuntien 43,5 prosenttia.

Vakuutettujen näkökulmasta maksurasitus lievästi kevenee, koska verovähennyksellisen työeläkemaksun korotus kolmesta neljään prosenttiin korvataan alentamalla vakuutetun kansaneläkemaksua yhdellä prosenttiyksiköllä veroäyryiltä. Veroa maksavilla eläkeläisillä kansaneläkemaksun alennus näkyy kokonaisuudessaan, koska työ-

eläkemaksun muutokset eivät vaikuta eläketuloon.

Työnantajien työeläkemaksun yhden prosenttiyksikön korotuksen lisäksi sairausvakuutusmaksu nousee 1,45 prosentista 1,6 prosenttiin. Alennetun työttömyysvakuutusmaksun piiriä laajennetaan koskemaan palkkasumman ensimmäistä viittä miljoonaa markkaa, vuonna 1995 alennettu maksu on 2 prosenttia palkoista. Viisi miljoonaa ylittävistä palkkasummasta maksu on 6,1 prosenttia palkoista.

Mallittisen optimistinen

Talousarvioesitys on laadittu arvioimalla vuoden 1995 kokonaistuotannon kasvu 4,5 prosentiksi. Työttömyysasteen arvioidaan vähenevän 16,5 prosenttiin ja vuoden 1995 inflaatioksi oletetaan 2 prosenttia. Reaaliansiotason on arviotu kasvanut prosentilla vuodesta 1994.

Lähtöolettamuksia ei voi pitää pessimistisinä. Julkisuudessa on työttömyysennustetta pidetty suhteellisen optimistisenä arvioidun talouskasvuun verrattuna. Talouskasvusta taas on esitetty suurempiakin arvioita. Kansantalouden lähtö nopeampaan kasvuun ei silti väljennä valtiontaloutta, se vain pienentää lainanototarvetta.

BO LUNDQVIST
*Eläketurvakeskuksen
erityistutkija*

ELÄKESÄÄSTÖT SEULOTTAVA

Toimitusjohtaja Pentti Kostamo:

Työeläkelaitosten Liiton (Tela) toimitusjohtaja Pentti Kostamon mielestä eläkesäästöille on etsittävä kaikkien maksajaosapuolien yhteinen hyväksyntä kolmikantapohjalla. Kun maksajat yhdessä hyväksyvät tulevat säästöt, muutokset onnistuvat tuskattomasti. Konsensuksen eväät ovat ilmiselvästi löytymässä, sanoo Kostamo.

Pentti Kostamon johtama Työeläkelaitosten Liitto juhli syksyllä kolmekymmenvuotista taivaltaan työeläkelaitosten yhteisenä edunvalvojana ja yhteistoimintaelimenä.

Liiton peräsimessä pitkän rupeaman uurananut Kostamo sanoo, että Telan toiminta joustaa aina yhteiskunnan ja jäsenyhteisöjen tarpeiden mukana. Paikalleen ei ole varaa jämähtää. Työsuunnitelmat muuttuvat ajan haasteiden rytmissä. Alkuvuosina Telan tärkein tehtävä oli luonnollisesti uudenuutukaisen työeläkejärjestelmän peruseräaatteiden ja ideologian tunnetuksi tekeminen.

– Tänä päivänä tiedottamisella on edelleen merkittävä painoarvo, mutta muut yhteistoimintatehtävät ovat vuosien saatossa lisääntyneet, sanoo Kostamo.

EU ei mullista mitään

Eduskunta on juuri haastattelu-päivänä aloittanut Suomen EU-sopimuksen käsittelyn täysistun-
nossaan. Istumme jo ikään kuin Euroopan porstuassa, sisäänkutsua odotellessa.

– Euroopan unioni ei tuo mitään mullistavaa työeläkejärjestelmän näkökulmasta katsottuna, vakuuttaa Kostamo. Suomen lakisääteinen työeläkevakuutus on jätetty vakuutusdirektiivien ulkopuolelle. EU ei puutu lakisääteiseen sosiaaliturvaan. Jäsenmaat päättävät siitä itse.

Ulkomainen vakuutusyhtiö EU:n alueelta voi tietysti tulla meikäläisille työeläkevakuutusmarkkinoille, mutta sen on sopeuduttava tšekäläisiin oloihin, osallistuttava myös yhteisiin sääntöihin. Luvan myöntää edelleen Suomen viranomaiset, joka sitten myös valvoisi yhtiön toimintaa. Näin yhtiö integroituisi Kostamon mukaan suomalaisen järjestelmään.

– EU:n jäsenenä pääsemme vaikuttamaan asioihin jo niiden valmisteluvaiheissa. ETA:n ti-

Jouko Lahtinen

lanteeseen verrattuna parannus on huomattava. Meidän on seurattava tarkasti, mitä esimerkiksi direktiivirintamalla tapahtuu, pohtii Kostamo.

Sijoitukset pysyvät kotimaassa

Kostamo ei pidä todennäköisenä, että työeläkevaroja alkaisi virrata EU:n myötä ulkomaille, ainakaan missään suuremmissa määrin.

– Erilaista kiinnostusta tietysti on aina esiintynyt ja esiintyy nytkin, mutta se on ollut vähäistä. Ja ovathan ulkomaiset sijoitukset olleet sallittuja jo nytkin, muistuttaa Kostamo.

EU:lla on vaikutuksia työeläkevarojen sijoitustoimintaan, koska unionilla on selvästi tiukemmat katemääräykset. Niiden avulla säädellään tarkasti esimerkiksi liian suurten riskikeskittymien syntymistä.

Niinpä Suomessa ollaan parhailaan uusimassa vakuutusyhtiöläkettä. Tarkoitus on säätää muun muassa, että vakuutusyhtiön vastuuvélka on katettava sataprosenttisesti.

– Tilannetta helpottaa kuitenkin se, että samassa yhteydessä nostetaan katekelpoisten instrumenttien määrää. Myös ETA-maiden osakkeet ja pörssinoteeratut paperit tulevat katekelpoisiksi, sanoo Kostamo.

Takaisinlainaus romahtanut

Eläkevakuutusyhtiöiden sijoituskannasta tel-takaisinlainaus ja sijoituslainaus ovat perinteisesti haukanneet leijonanosan. Investoinnit ovat kuitenkin olleet viime vuosina lamassa, ja yritykset ovat mieluummin maksaneet lainojaan pois kuin ottaneet uusia.

– Rahoitusmarkkinoiden muutokset ovat tietysti heijastuneet myös työeläkesijoituksiin. Pidän siitä huolimatta takaisinlainausta yhä hyvänä keinona yritystoi-

minnan ja tuotantoelämän tarvittavan rahoituksen hoidossa, sanoo Kostamo.

Takaisinlainauksen määrä onkin pudonnut melkein puoleen vuoden 1990 tasosta. Lainat eivät tahdo käydä kaupaksi.

– Takaisinlainauksen ehtoja joudutaan katsomaan entistä tarkempaan. Korke on myös ensi vuonna 6,5 prosenttia, mutta siihen on pantava lisäksi vakuuksista aiheutuvat kustannukset päälle. Ja lisäksi koron joustamattomuus on ongelma. Ei ole mikään ihme, että tel-takaisinlainaus on romahtanut, päättelee Kostamo.

Lainapainotteisuus väistyy

– Lainapainotteisesta sijoitustoiminnasta ollaan epäilemättä siirtymässä työeläkepuolella entistä monipuolisempiin sijoitusvaihtoehtoihin.

Kun vaihtoehtoja tulee lisää, kasvavat tietysti myös riskit.

– Riskien lisääminen on kaksi- tai kolmi- tai nelipäinen asia. On varauduttava myös siihen, että riskit alkavat jonain päivänä toteutua, aprikoi Kostamo.

Pentti Kostamo sanoo, että jos riskisijoituksia halutaan nyt lisätä, eläkelaitosten vakavaraisuutta täytyy vahvistaa. Omien pääomien lisähankinnasta suhteellisen pienillä pääomilla toimiviin eläkevakuutusyhtiöihin on julkisuudessaakin jo keskusteltu.

Hän sanoo kuitenkin samaan hengenvetoon, että ei ole silti viisasta sekään, että kaikki munat sijoitetaan samaan koriin. Erilaisia sijoituskohteita on syytä etsiä.

Kostamo muistuttaa, että Tela ei suinkaan tee eikä ohjaa käytännön sijoituspäätöksiä. Ne tehdään eläkelaitoskohtaisesti. Siitä on työmarkkinajärjestöjen ja työeläkeyhtiöiden kesken selkeästi sovittu. Telan rooli on hank-

kia tutkittua tietoa ja tilastoida sijoitustoimintaa muun muassa luotonantoneuvottelukuntansa tarpeita silmällä pitäen. Telan puitteissa voidaan myös keskustella ja neuvotella sijoitustoimintaan liittyvistä kysymyksistä.

Konsensuksen eväät

Työeläkkeiden rahoitus ja kannettavilla maksuilla saatavat edut ovat tiukasti sidoksissa keskenään. Kari Puron nimeä kantava toimikuntatyö on käynnissä, ja ratkaisumalleja eläkemenojen kasvun kurissapitämiseksi haetaan koko ajan. Tapetilla ovat niin eläkepalkan laskentasaännöt, indeksijärjestelmä kuin varhaiseläkkeetkin.

– Suunta on nyt nähdäkseni yleisesti hyväksytty: maksettavat eläke-etuudet on voitava sopeuttaa yhteiskunnan ja työelämän nähtävissä oleviin muutoksiin ja maksajien maksukykyyn. Sekä Tasavallan Presidentti Ahtisaaren, Pekkasen työryhmän että Sosiaali- ja terveysministeriön tavoiteohjelmassa esitetyt linjat ovat samansuuntaisia. Eväät konsensuksen löytymiselle ovat olemassa, uskoo Kostamo.

– Työryhmien tehtävä on etsiä ja laskea käytettävät säästövaihtoehtot. Kolmikantaan perustuva neuvottelujärjestelmä hioo siten yhteisvoimin toteutuskelpoisen ratkaisun.

Kostamo vakuuttaa, että sanelu-ratkaisuilla ei saada koskaan mitään hyvää tulosta aikaan. Työeläkejärjestelmä on oppinut hoitamaan asiat siten, että maksu-miehet istuvat neuvottelupöytään ja hakevat yhteisesti hyväksyttävän ratkaisumallin, jonka taakse jokaisen on helppo sitoutua. Näin vältetään yhteiskunnallisten ristiriitojen kärjistyminen.

– Julkisen sektorin eläkkeiden suuri uudistus viime vuodenvaihteessa oli hyvä esimerkki siitä, miten asiat on hoidettavissa yhteistuumin. Pientä porua aina syntyy, muttei mitään sen vakavampaa.

Kaksi maksajaa kestää paremmin

Palkansaajien työeläkemaksun aikaansaaminen oli hyvä esimerkki siitä, että maksut otetaan kyllä vastaan, jos ne havaitaan tarpeelliseksi.

– Palkansaajat ymmärtävät varsin hyvin, että työeläketurvasta täytyy ja siitä kannattaa myös maksaa. Palkansaajien työeläkemaksu opetti, että jos eläke-etuja halutaan parantaa, se tuntuu myös rahapussissa, sanoo Kostamo. Jos maksajan mielestä tuote on rahan arvoinen, se täytyy voida yhteiskunnassa myös hyväksyä.

Työeläkejärjestelmän asiantuntijoiden tehtävä on Kostamon mielestä laskea eri eläkeratkaisujen hyvät ja huonot puolet, esittää vaihtoehdot neuvottelijoille. On uskallettava myös sanoa selkeästi ääneen, jos joku vaihtoehto sopii huonosti työeläkejärjestelmään ja sen tekniikkaan.

Vissi ero

Kostamo arvostelee diplomaattisin sanakääntein valtiovarainministeriön virkamiesten aina silloin tällöin esille nostamia eläkepoliittisia esityksiä:

– Ne ovat useimmiten pelkästään leikkausehdotuksia. Tavoitteellaan valtion- tai kansantalouteen säästöjä miettimättä sen kummempin, ovatko ne toteuttamiskelpoisia edes eläketeknisesti saatikka sitten vietävissä päätöksenteossa läpi.

Työeläkejärjestelmän edustajat pyrkivät huolellisen valmistelun ja kolmikantapohjalla käytävien neuvottelujen avulla yhteisesti hyväksyttäviin ratkaisuihin, joihin kaikki osapuolet voivat sitoutua.

– Tässä on vissi linjaero meidän ja valtiovarainministeriön välillä, päättää toimitusjohtaja Pentti Kostamo.

Teksti: Jouko Moilanen

Hetun pyynnöstä Hepuli?

Edellä oleva puhelin keskustelu on lainattu Apu-lehden pilapiirroksista. Taiteilija Kunnas kuvaa siinä Peräkylän tytön soittelua kotiinsa maalle.

Mielestäni keskustelussa tulee erittäin hyvin esille henkilötunnuksen käyttöön liittyvä nykyongelma. Oikeusviranomaiset ja tietosuojavaltuutettu antavat sällasapitämisneuvoja viisaan vanhemman tapaan. Kansalainen vain ei tiedä, kuinka elää kysyjien kanssa. Eipä ihme, että kirjoitukseni Helsingin Sanomien Vieraskynä-palstalla 24.9.1994 sai kuvasarjan nähneistä usean toimittamaan Avun sivun minulle.

Olen saanut muutakin aineistoa keskustelun jatkamiseen. Ruotsissa ilmestynyt 550-sivuinen komiteamietintö Personnummer - integritet och effektivitet, SOU 1994:63 sisältää paljon mielenkiintoista. Mietinnön toimeksi-anto pyrki henkilötunnuksen käytön rajoittamiseen ja mietinnössä sellaista esitetäänkin. Kuitenkin lähes puolet komitean asiantuntijoista on tunnuksen nykyisten säädösten kannalla. Monet mietinnöstä annetut lausunnot ovat samoin sellaisia, että Dagens Nyheter saattoi 20.10.1994 otsikoida "Ei vastenmielisyyttä henkilönumeroa kohtaan".

Terttu H:n tapaus

Hämeen Sanomien päätoimittaja Terttu Häkkinen otti lehdesään 17.9.1994 kantaa henkilötunnuksen puolesta otsikolla "Häkkis-Tertut tarvitsevat sotua".

-Tässä matti virtasten, maija mäkisten, liisa lehtosten - ja terttu häkkisten - maassa sotutunnon on monissa muissakin tilanteissa kuin viranomaisissa asioidessa ainoa varma tapa välttää sekoitamasta kokonimikaimoja toisiinsa. Jos sotua nyt ryhdytään kovin pihtaamaan, saman nimisille ihmisille aiheutuu suurta häitää. Yhä useammalle käy ku-

- Joo, joo, äiti, kyllä minä muistan, että Sinä sanoit...
- Niin se on pidettävä visusti piilossa täällä kaupungissa... Ainoataan ei saa pois antaa.
- Niin, että se on mun ikioma. Henkilökoh- tainen aarteeni, tarkoin varjeltava salai- suuteni.
- Joo, mun kallein tavarani, jota pitää vii- meiseen asti varjella... että sitä ei saa näy- tellä eikä antaa vieraille miehille
- Mutta äiti hyvä, kun täällä kaupungissa ei saa mitään, ei edes nakkia nakkikioskilta, ilman henkilötunnusta.

ten minulle ja toiselle hämeen- linnalaiselle Terttu Häkkiselle, jotka on sekoitettu sen seitsemän kertaa, kirjoittaa Terttu sujuvasti omasta kokemuksestaan. Lainaan häntä sanatarkasti, vaikka sotu-sanasta en pidäkään.

Kolumni jatkuu: "Ensimmäisen kerran kuulin kaimastani odotellessani leikkaussalin porstuassa puolitokkurassa selkäleikkauksen alkamista. On oltava tarkkana, kun on kaksi saman nimistä, sanoi hoitaja paperini nähtyään. Leikkausta seuraavana päivänä tuttavat tulivat tervehtimään, mutta heille kerrottiin, että Terttu Häkkinen on päässyt jo pois. Kotiväki, joka oli nähnyt minut edellisiltana pahoinvoivana, letkujen ympäröimänä surkimuk- sena, järkyttyi kuultuaan, etten ollut sairaalassa. Mihin olin "päässyt"?"

Anne I:n tapaus

Helsinkiläinen Anne Isomursu oli kirjastossa saamastaan palvelusta äitynyt 3.11.1994 Helsingin Sanomien mielipidepalstalle purkamaan näkemyksiään henkilötunnushysteriasta ja virka- valtaisuudesta.

Kirjoittaja oli ollut palauttamassa poikansa lainakirjoja kirjastoon. "Pyysin vilkaisemaan näyttöruu- dusta, tuliko kaikki palautettua.

Yllätyksekseni minua vaadittiin todistamaan henkilöllisyyteni virallisella asiakirjalla (opis- kelijakortti ei käynyt) ja esittä- mään lapseni kela-kortti, jolla todistaisin lapsen omakseni. Vaa- timus tuntui suhteettomalta, kun ajattelee, että jokaisen lainaajan ja kirjaston etu on, että kirjat pa- lautuvat ajallaan."

Kun äiti-Anne selvitti kohtelunsa virkavaltaisuuden taustoja, kävi ilmi, että kirjastotoimen hallin- nosta oli tullut tiukkasanaanainen kirje, jossa kehoitettiin paran- tamaan asiakkaiden tietosuojaa. Esimerkkejä kirjeessä ei ollut ollut, vain viittaus asiakaspalaut- teeseen, jonka mukaan kirjas- toissa tapahtuu tietosuojaan louk- kauksia. Tämän johdosta kir- jastotoimi oli kirjeen mukaan tietosuojajihmisten erityisessä tarkkailussa.

"Näyttää siltä, että kaikkea sala- taan samanarvoisena ja virka- miehet tahoillaan kiirehtivät en- nakoimaan ihmisten pelkoja. Mielestäni ihmisiä pitäisi kan- nustaa käyttämään jokapäiväi- sessä kanssakäymisessä arkijär- keään ja luottamaan ihmistunte- mukseensa". Näihin kirjoittajan tapauksestaan muodostamiin mielipiteisiin on helppo yhtyä, hyvä että hän jaksoi sorrettuna- kin tarttua kynään.

Rekisteriin pääsyä rajoitettava

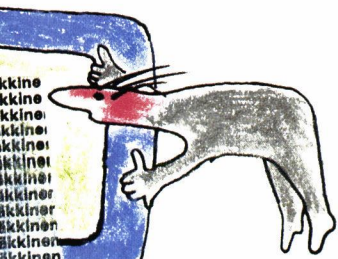
Väärä tunnistaminen, vaikka il- man henkilötunnustakin, voi olla kiusallista. Sen olen muutama- kertaan todennut yön myöhäisinä tunteina, kun yöradiossa soitetun musiikkikappaleen jälkeen in- nostunut ihailija haluaa veljen- pojalleni esittää positiivista pa- lautetta. Silloin toivoisi, että niin- kin avoimeen rekisteriin kuin puhelinluettelo voitaisiin pääsyä aikarajoittaa.

Ruotsalaismiettinnössä on sikä- läisen tilastokeskuksen kysely- tutkimus. Sen mukaan 29 pro- senttia haastatelluista oli ollut tilanteessa, jossa oli tuntunut epämiellyttävältä antaa hen- kilönumeron. Vastaavasti 49 prosentilla ei ollut ollut tällaista tuntemusta ja peräti 21 prosent- tia ei osannut sanoa tai ei ollut ajatellut asiaa.

Mistä sitten on syntynyt vasten- tahtoisuus käyttää numeroansa? Haastattelijoiden syyehdokkaan "Koska numero helpottaa rekis- terien yhdistelyä" oli tykönään tuntenut vastaajista 18 prosent- tia usein ja 34 prosenttia joskus. Vastaavat prosenttiluvut "väärin- käytön riskin kasvamisen" koke- neilla olivat 21 ja 42.

Varmaan vastaukset Suomes- sakin olisivat samansuuntaisia. Kun suuri yleisö näin ajattelee, olisi rekisterien hoitamisessa huomio kiinnitettävä toisaalta rekisterien yhdistelyyn ja toi- saalta väärän henkilöllisyyden käytön estämiseen.

Ehkä taaskin on syytä toistaa, että rekisterien vertailu ja yhdistely on täysin mahdollista ilman hen- kilötunnustakin. Jos on mielen- kiintoa ja varoja hankkia luvat- tomasti jokin rekisteri, niin on vain vähän vaivalloisempaa ja hieman epävarmempaa sekä virhealttiimpaa poimia sieltä vastinhenkilöt nimellä tai muilla kriteereillä. Ja ainahan voi sitten

herätellä kaikki samannimiset, on se silloinkin tarkempaa kuin täysin osoitteeton jakelu.

Jos taas jollakulla on luvallisesti hankittu rekisteri, niin on kiusantekoa kieltää yksinkertaisimmat ja oikeusturvan takavimmat keinot tietojen yhdistelmissä. Ruotsissakaan ei kiisteta henkilönumeron tehokkuutta, olihan komitean toimeksiannossakin vaatimus, että taoudelliset vaikutukset on selvitettävä. Nämä on tosin otettu huomioon vain ylimenokauden osalta, niitä pidentäen. Turhautuneimmat kohdat mietinnön eriävissä mielipiteissä kohdistuvatkin tähän puoleen, verrataan numeron kieltämisestä siihen, että pankkiryöstöjen pelossa kielletään pankinkonttorit.

Laiskanpulskea tunnistaminen

Henkilön tunnistaminen on vaativa ja joskus kiusallinen tehtävä. Pystyykö henkilöksi A itseään väittävä esittämään sellaiset tiedot, joita muulla tavalla saatuihin tietoihin vertaamalla voidaan olla varmoja A:n henkilöllisyydestä. Onko A esimerkiksi riittävästi passikuvansa näköinen.

Jos epäselvyyttä myöhemmin syntyy, on mukava, jos esitetystä henkilökortista on kirjoittanut muistiin jotakin, jolla voi osoittaa korttia huolella lukeneensa. Silloin voi olettaa myös kuvaa ja henkilöä vertaillun. Meksikossa pankkihenkilö kirjoitti kuittiin passista kaksi nuoremman poikani etunimeä. Ehkä henkilötunnuksen loppuosan neljä merkkiä kirjoittaa nopeammin. Tuskinpa ”puotipuku” voi tällä merkkiyhdistelmällä tyhjentää pankkitiliä, aika ovela hän saa olla onnistuakseen.

Ruotsissa on käyty läpi henkilönnumeroon liittyvä oikeusasiamiehen ja -kanslerin aineisto. Oikeusasiamieheltä löytyi vuosilta 1978 - 1993 noin 70 asiaa, niistä puolet 90-luvun puolelta. Varsin yleinen virhe näytti olleen se, että valtakunnallisesta SPAR-rekisteristä kysyttäessä oli otettu toisen samannimisen henkilön numero. Erityisesti sitä oli tapahtunut verotuksessa ja verojen perinnässä. Eikä viranomaisen aina ollut nopea edes virhettään korjaamaan.

Toinen virhetyyppi, jota olen kuullut Suomessakin esiintyneen, on tekaistun numeron synnyttäminen, ”kun kone ei ota tietoja vastaan ilman numeroa”. Kun tällainen tarve on kiistaton, olisi ohjelmissa oltava mahdollisuus väliaikaiseen numeroon. Mutta katalaa on, jos se on samanlainen kuin jo käytössä oleva ja pääsee toisiin tietojärjestelmiin.

Oikeuskansleri oli tutkinut vahingonkorvausvaatimuksia. Niitä oli henkilönumeron käyttöön liittyen ollut vuosittain kymmenkunta. Henkilöiden sekaantumisesta oli määrätty melkoisia korvauksia, ei tosin sellaisia kuin oli vaadittu. Kai huolimattomuuksia henkilön tunnistamisessa voidaanankin torjua vain muuttamalla vahingot selvittelyn jälkeen selviksi markoiksi.

Tietenkin myös petosasiat, joissa henkilötunnus on mukana muiden henkilötietojen joukossa, on selvitettävä. Olisikohan meidänkin näistä koottava tietosuojapuolettelu jonkinlainen tietopankki, ettei oltaisi pelkkien kuulopuheiden varassa. Vaikka ehkäpä ne kaikki kerrotaan lehdistössäkkin, totesihan yksi ruotsalaisasiantuntija tuskastuneena, että aina on toimittaja ja valokuvaaja paikalla, jos erehdyksessä joku satavuotias kutsutaan neuvolaan.

Lomakkeet ja tulosteet

– Montako lasta? kysyy virkailija naiselta, joka hakee elatus-apua.
– Viisi, vastaa nainen
– Nimet?
– Ville.
– Entä muiden nimet?
– Ville
– Eihän kaikilla lapsilla voi olla sama nimi! Voi hyvänen aika sentään.
– Niin mutta kun on.
– Uskomatonta, virkailija huokaa. Miten te itse erotatte heidät toisistaan.
– Sukunimen perusteella.

Kauppiaan ja muun kysyjän olisi harkittava, onko asiakkaasta kulloisessakin tilanteessa pantava muistiin jotakin, kysyäkö nimeä ja vieläpä henkilötunnusta. Miksi pitäisi olla kiinnostunut selvällä setelirahalla maksavan ostajan nimestä, paitsi jos ei takuudistukseen. Jos taas rahaa vaatimatta antaa tavaraa kotona

tarkasteltavaksi, niin henkilötunnus pantiksi saatuna ei juurikaan helpota hinnan perimistä valheelliselta ostajalta, ei yhtään nimeä ja osoitetta enempää.

Lomakesuunnittelijat taitavat lomakkeelle nimen yhteyteen aina varata tilan henkilötunnukseksi. Kun paperia sitten täytetään, tunnusta kysytään, vaikka tietoja ei aiottaisi rekisteriin viedäkään. Ehkäpä suuren yleisön vastenmielisyyden tunnot vähenisivät, jos tunnusta ei turhaan kysyttäisi. Toisaalta yleisön kanssa tekemisissä olevalle työnantajan on annettava tarpeellinen tietämys vastata henkilötunnustakin koskeviin kysymyksiin sekä yrityksen henkilörekistereihin ja tietosuojaan yleisemminkin. Myös rekisteriseloste on hyvä olla saatavilla. Huolellisuuden ja tietosuojasta kannettavan vastuun korostaminen ei saisi johtaa molempia asiakas kohtaamisen osapuolia rasittaviin käsittämättömyyksiin.

Tulosteiden suunnittelussa voidaan myös lukijan pelot ja tunnot ottaa huomioon. Kun turhat tiedot jättää pois, tekstistä tulee selkeämpi ja helppolukuisempi.

Vaikka en yleensä henkilötunnustani kaihdan julki panna, sapsähdin kun havaitsin kuulustelujen yhteydessä poliisin naputtelevan nimi- ja osoitetiedot kuulustelupöytäkirjaan näkyviin. Siitä syytetty voi painaa ne muistiinsa, jos kertomani ei heittä tyydytä.

Tarkemmin ajatellen pelkoni taitaa olla televisiosarjoista peräisin. Oikeudenkäynnissä kai on tiedettävä, kuka mitäkin on ker-tonut. Voisiko poliisi pilkkoa rekisteriänsä niin, että todistajan henkilöllisyydestiedot olisivat erossa muusta kerrotusta ja yhteys niihin välityisi henkilötunnuksella. Silloinkin liiga voisi henkilötunnuksia kyselemättä kostaa kaikille Sirkesaloille, samaan tapaan väljällä kriteerillä kuin Herodeskin teki otospoimintansa, josta joulun aikaan kerrotaan.

JOUKO SIRKESALO
*Eläketurvakeskuksen
varatoimitusjohtaja*

Vakuutusvalvonta jalkautuu ja tiukentaa otettaan yhtiöistä

Viime aikojen uutiset eläke- ja vakuutusyhtiöiden taloudellisista kriiseistä ja syytökset valvonnan laiminlyömisestä ovat lisänneet paineita entistä tiukempaan vakuutusvalvontaan. Valvonnan tehostamisen tärkeyttä korostaa vielä sijoitustoiminnan vapautuminen vuoden alussa, kun ETAsa johtuvat vakuutusyhtiölain muutokset tulevat voimaan.

– Haasteeseen on vastattu palkkaamalla vakuutusmatematiikan ja talouden asiantuntijoita ja jalkauttamalla vakuutustarkastus nykyistä enemmän itse yhtiöihin, sanoo sosiaali- ja terveysministeriön (STM) vakuutusylitarkastaja Hillevi Mannonen.

Jouko Laitinen

Vakuutusvalvonnasta vastaa STM:n vakuutusosasto. Ja vielä tarkemmin sen vakuutustarkastustoimisto, jonka toimialaan kuuluvat vakuutusyhteisölain-säädäntö sekä vakuutustarkastus.

Tänä syksynä valvontaorganisaatiota on uudistettu. Tarkastustoiminta on jaettu henki- ja vahinkovakuutusyhtiöiden sekä eläkelaitosten valvontaryhmään. Lisäksi toimistoon kuuluu juridisia ja kansainvälisiä asioita varten oikeudellinen ryhmä.

Eläkelaitosvalvontaryhmän vetovastuu lepää vakuutusylitarkastaja Hillevi Mannosen har-teilla. Hänen johtamaansa ryh-

mään tulee kuulumaan tässä vaiheessa yhdeksän henkilöä. Valvottavina ovat eläkevakuutusyhtiöt, eläkesäätiöt, vakuutuskas-sat, lailla perustetut erityiseläkelaitokset ja ETK.

Hillevi Mannosta vastuu ei hiritä, vaikka valvonnassa on kaikkiaan noin 400 vakuutuslaitosta, joiden vastuovelka on yli 200 miljardia.

Aikaisempaa kokemusta vakuutusmatematiikasta, työeläkkeiden rahoituksesta ja työeläkelainsäädännöstä Hillevi Mannonen hankki Eläketurvakeskuksesta, jossa hän ehti työskennellä yhteensä lähes 10 vuotta.

Vakuutusylitarkastaja Hillevi Mannosta vastuu ei hirvittä, vaikka valvonnassa on 400 vakuutuslaitosta, joiden vastuvelka on yli 200 miljardia.

Kuudes nainen

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen (SHV) on voinut suorittaa 1950-luvulta lähtien. Silti vain viisi naista ja 74 miestä on suorittanut sen ennen Hillevi Mannosta. SHV-tutkimus on laaja ja työläs. Siihen sisältyy matematiikan lisäksi vakuutuslainsäädäntöä ja vakuutusyhtiöiden tilinpäätöstä ja kirjanpitoa koskevat osuudet.

Tyypillistä Hillevi Mannoselle on loogisuus ja analyttisyys. Hän pystyy nopeasti jäsentämään ja analysoimaan asiat.

Se on todistettu, kun kuulee, että hänen noin kolme vuotta sitten suorittamassaan SHV-tutkimuksen aineistossa oli mukana 50 000 vakuutusuhkia ja 4 500 kuolintapausta.

– Aiheena oli ”Erikoisvastuiden kuolleisuustutkimus”. Kysymys on sellaisista henkivakuutuksista, joissa vakuutuksen hakija ei ole aivan terve. Sairausten tai muun riskitekijän takia hänelle voidaan myöntää henkivakuutus ainoastaan korotetuilla maksuilla. Hakijat jaetaan tämän syyn mukaan erilaisiin riskiluokkiin ja maksu määräytyy riskiluokan perusteella. Tutkimuksessa tutkittiin muun muassa, ovatko maksut oikeassa suhteessa riskiin.

Matematiikka on aina kiinnostanut Hillevi Mannosta. Varmistaakseen itselleen ammatin hän opiskeli yliopistossa myös atkta. Asumisen ETK:n naapurissa opiskeluaikana uskoo Hillevi osasyiksi siihen, miksi hän haikautui vakuutusalaan.

Ministeriön kolmen vuoden työkokemuksen perusteella vakuutusylitarkastaja Hillevi Mannonen tuntee olevansa oikealla

alalla. Varsinkin se, että ministeriössä voi ja pitää miettiä asioita periaatteelliselta kannalta ja että ratkaisuihin ja lainsäädäntöön voi vaikuttaa, on hänen mielestään työssä parasta.

Edellä esitetyn perusteella ei olekaan mikään ihme, miksi juuri Hillevi Mannoselle on säilytetty vastuu eläkelaitosvalvonnasta.

Vakuutustarkastus jalkautuu

Vakuutustoimintaa säännellään hyvin tarkasti. Siihen liittyy paljon erilaisia lupia, suostumuksia ja hyväksymisiä sekä sääntöjen, yhtiöjärjestysten ja laskuperusteiden vahvistamista.

– Tämä on ns. laillisuusvalvontaa, joka edelleen on tärkeää ja välttämätöntä. Nyt kuitenkin vakuutustarkastuksen saamat lisäresurssit mahdollistavat jalkautumisen entistä useammin itse yhtiöihin ja laitoksiin ja niissä tiettyjen asiakokonaisuuksien tutkimiseen.

– Paikan päällä voi syvällisemmin perehtyä asioihin. Tähän asti eläkelaitoksissa on käyty melkein vain tilintarkastuksissa, Hillevi Mannonen toteaa.

Eläkeyhtiöiden ja erityiseläkelaitosten valvontaan tulee tässä vaiheessa Hillevin Mannosen lisäksi kolme henkilöä ja eläkesäätiöiden ja vakuutusosastojen valvontaan viisi henkilöä.

Eläkelaitokset on jaettu jokaiselle asiantuntijalle henkilökohtaisesti. Nimettyjen henkilöiden tehtävänä on erityisesti tarkastaa ja valvoa oman yhtiönsä toimintaa. Myös yhtiöistä voidaan ottaa yhteyttä suoraan ”nimikkovalvojan”. Vuorovaikutusta halutaan lisätä molemmin puolin.

– Uudistuksen ideana on saada laitokset kokonaisvalvontaan. Tähän asti meillä on ollut valvonnassa etupäässä juristeja. Nyt uusilla henkilöillä on vahvistettu vakuutusmatemaattista, sijoitustoiminnan ja tilintarkastusten osaamista, Mannonen tarkentaa.

– Kun asiantuntijat ovat kolmelta avainsektorilta, me saamme kustakin yksittäisestä laitoksesta kokonaisnäkemyksen. Toisaalta meillä jokaisella on laitokkoittaisen yleisvalvontavastuun lisäksi omaan asiantuntimukseen perustuva valvontavastuu: juristi hoitaa kaikkien eläkevakuutusyhtiöiden juridiset asiat, matemaatikko vastaa esimerkiksi laskuperusteista ja taloutta ja sijoitustoimintaa tarkastaa niiden alojen asiantuntija.

Vastuu yhtiön toiminnasta sen hallituksella

– Erityisesti sijoitustoiminta on nyt valvonnan mielenkiinnon kohde. Siinä on vaikka kuinka paljon työsarkaa. Jatkossakin me valitsemme tiettyjä painopistealueita. Painopistealueelta hankitaan tiedot kaikista laitoksista.

Hillevi Mannonen painottaa, että vaikka tarkastus tehostuu, ministeriö ei voi estää yhtiöiden hallituksia tekemästä huonoja päätöksiä. Vastuu yhtiön toiminnasta on edelleen sen hallituksella.

– Mikäli yhtiön vakavaraisuus vaarantuu, ministeriö voi pyytää selvityksiä yhtiön tilasta ja vaatia toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi.

– Saaduilla lisävoimilla voimme tarkemmin perehtyä yhtiöihin ja saada nopeammin tietoja niissä tapahtuvista asioista. Nyt myös ilmeneviin epäkohtiin on mahdollisuus puuttua entistä aiemmin, Hillevi Mannonen vakuuttaa.

Tarkastuskäytien aloittamista on viivästyttänyt vakuutusyhtiölainsäädännön muuttaminen. Suomen lainsäädäntö pitää vielä tämän vuoden aikana muuttaa vastaamaan EU-direktiivejä. Kyseessä ovat kolmannet henki- ja vahinkovakuutusdirektiivit ja vakuutusyhtiöiden tilinpäätösdirektiivi. Työeläkevakuutustahon direktiivit eivät koske.

EU:hun liittyminen korostaa valvonnan tärkeyttä

Kun vakuutusyhtiölakia muutetaan henki- ja vahinkovakuutuksen osalta, samalla yhtenäistetään lainsäädäntöä eläkeyhtiöissä. Esimerkiksi sijoituksia ja vastuuvelan kattamista koskevat säännökset tulevat olemaan henki- ja eläkevakuutusyhtiöillä samanlaiset.

– Uudet määräykset muuttavat täysin vastuuvelan kattamista koskevat vaatimukset. Katekelpoisten sijoitusten joukkoa laajennetaan, mutta toisaalta sijoitusten riittävää hajautusta säädellään rajoituksin. Muun muassa eläkevakuutusyhtiöt voivat markkinoiden vapautuessa ja rajojen avautuessa sijoittaa vapaammin ETA-alueelle, Hillevi Mannonen selvittää.

– Vakuutustarkastukselle se tuo lisähaasteita. Meidän on löydettävä keinot, millä valvoa yhtiöiden ottamia riskejä, jotka aiheutuvat uusista sijoituskohteista.

Muutokset antavat etenkin henki- ja vahinkovakuutusyhtiöille entistä enemmän toimintavapauksia. Monista vahvistusmenetelyistä luovutaan ja valvonta muuttuu jälkikäteen tapahtuvaksi.

– Samalla se tarkoittaa, että ministeriön on omia valvontamenetelmiä muutettava ja organisoitava toimintansa siten, ettei vahinkoja pääse syntymään, Hillevi Mannonen kiteyttää.

*Haastattelu:
Marja-Liisa Takala*

AMMATTILAISJÄÄKIEKKOILIJAN TEL-TYÖSUHTEESSA JÄÄKIEKKOSEURAAAN

Vakuutusoikeus (VakO) piti ammattilaisjäätiekkoilijaa jääkiekkoseuran työntekijänä, jolle seuran tuli järjestää TEL:n mukainen eläketurva. VakO:n päätös n:o 5122/93, annettu 15.9.1994, eläketietopankissa (ESOR).

Jääkiekkoseura oli tehnyt ulkomaisen pelaajan Y:n kanssa sopimuksen, jonka mukaan tämä sitoutui sopimuskaudella 1.5.1987-30.4.1988 pelaamaan ja harjoittelemaan jääkiekkoa mainitussa seurassa. Sitten seura pyysi Eläketurvakeskuksen (ETK) ratkaisua siitä, olisiko Y:hyn sovellettava TEL:a.

Eläketurvakeskus katsoi työsuhteeksi

ETK:n mielestä Y oli ollut työsuhteessa jääkiekkoseuraan pelaessaan jääkiekkoa seuran kanssa solmimansa sopimuksen perusteella. Niinpä Y:hyn tuli soveltaa TEL:a (päätös 25.9.1991).

ETK katsoi siis pelaajasopimuksen työsopimukseksi, jossa Y oli sitoutunut tekemään seuralle työtä sen johdon ja valvonnan alaisena vastiketta vastaan.

Sopimus velvoitti Y:n pelaamaan ja harjoittelemaan jääkiekkoa eli tekemään työtä. Osallistuminen harjoituksiin ja otteluihin oli pakollista. Harjoituksia oli ollut 5-7 kertaa viikossa ja pelejä sarjakauden aikana kahdesti viikossa.

Seura oli sitoutunut maksamaan Y:lle pohjapalkkaa ja antamaan hänen käyttöönsä asunnon ja au-

ton. Lisäksi Y:lle maksettiin voittobonusta ja pelaajapalkkioita.

Sopimuksessa oli kielletty Y:tä harrastamasta muuta urheilua ilman seuran lupaa eikä hän saanut osallistua muihin kuin seuran järjestämiin otteluihin.

Eläkelautakunta kumosi

ETK:n päätöksen

Jääkiekkoseura valitti ETK:n päätöksestä eläkelautakuntaan, koska sen mielestä kysymyksessä ei ollut työsuhte.

Eläkelautakunta oli asiasta samaa mieltä ja kumosi päätöksen. Se katsoi, ettei Y:n pelaaminen jääkiekkoseurassa muodostanut TEL:ssa tarkoitettua työsuhdetta näiden välille, kun otetaan huomioon pelaajasopimuksen, jääkiekon pelaamisen ja Y:lle pelaamisesta suoritettavan korvauksen luonne sekä muut asiat, jotka ilmenevät seikat.

Tämä perustelu oli täsmälleen sama kuin mitä VakO oli käyttänyt aiemmassa päätöksessään, joka koski jalkapalloilijan eläkeoikeudellista asemaa (päätös n:o 9068/91, annettu 11.2.1993, eläketietopankissa). Siinä Vakuutuslakia (VakO) päätettiin kielteiselle kannal-

le, kun se arvioi työsuhteen olemassaoloa.

ETK valitti vakuutusoikeuteen

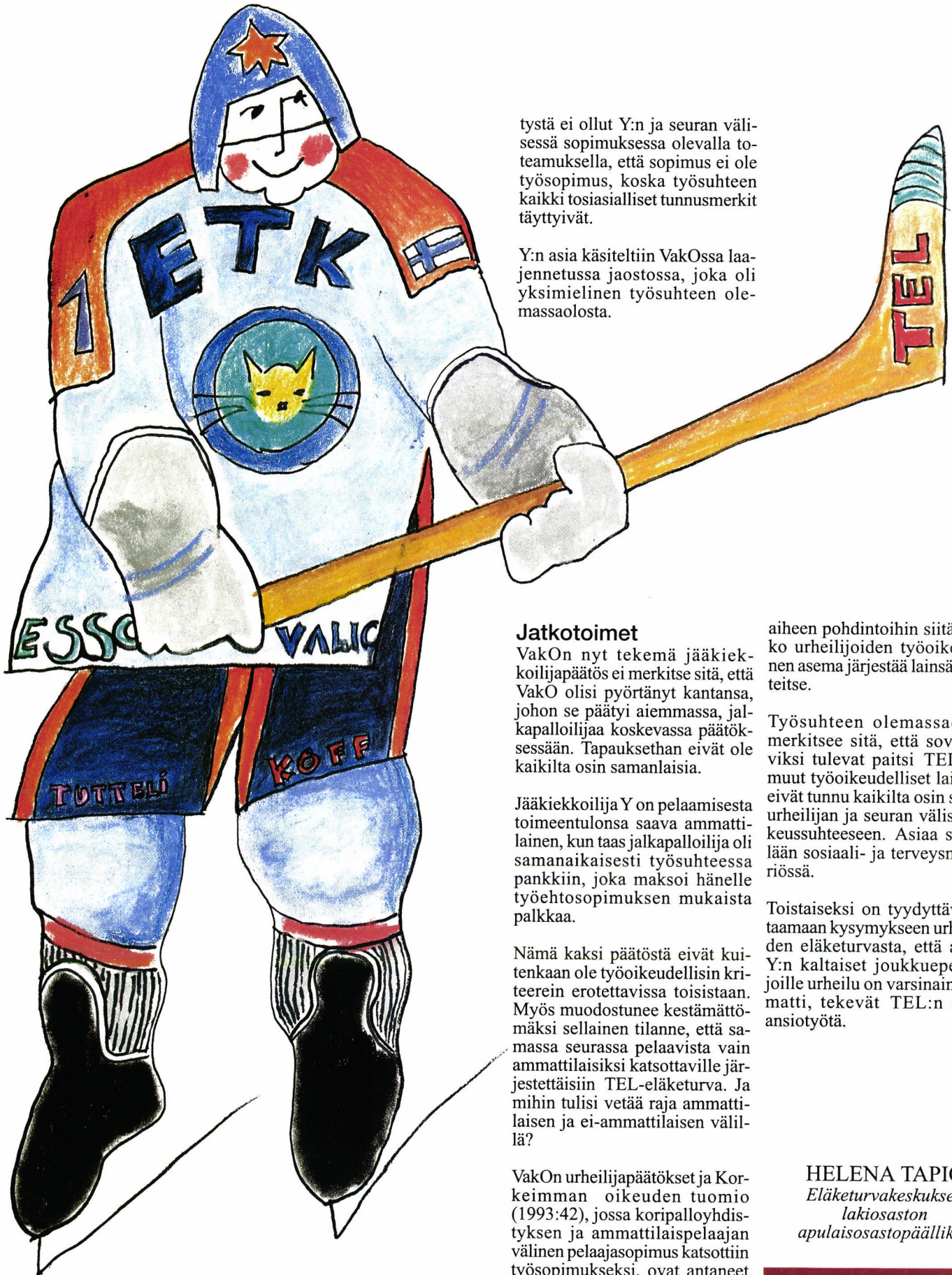
Eläketurvakeskus valitti eläkelautakunnan päätöksestä, koska asiassa oli periaatteellista merkitystä. Y:n tapaus myös erosi eräiltä osin edellä mainitusta jalkapalloilijan tapauksesta.

Y oli tyypillinen ammattilaispelaaja. Hän oli tullut Suomeen pelata jääkiekkoseurassa, mistä työstä seura maksoi hänelle palkkaa. Y pelasi seurassa päätoimisesti ja sai siitä toimeentulonsa. Hänellä ei ollut muuta työtä pelaamisen ohella.

Seuran maksamalla vastikkeella voitiin katsoa olevan vastaavuus Y:n työsuoritukseen ja huomattava taloudellinen merkitys. Seura oli siis palkannut Y:n tekemään hänen ammatin mukaisesti työtä.

Vakuutusoikeus kumosi eläkelautakunnan päätöksen

VakO kumosi eläkelautakunnan päätöksen. Se piti Y:tä TEL:n alaisessa työsuhteessa olevana samoin perustein kuin ETK omassa päätöksessään. Merki-

tystä ei ollut Y:n ja seuran välisessä sopimuksessa olevalla toteamuksella, että sopimus ei ole työsopimus, koska työsuhteen kaikki tosiasialliset tunnusmerkit täyttyivät.

Y:n asia käsiteltiin VakOssa laajennetussa jaostossa, joka oli yksimielinen työsuhteen olemassaolosta.

Jatkotoimet

VakOn nyt tekemä jääkiekkoilijapäätös ei merkitse sitä, että VakO olisi pyörtänyt kantansa, johon se päätyi aiemmassa, jalkapalloilijaa koskevassa päätöksessään. Tapauksethan eivät ole kaikilta osin samanlaisia.

Jääkiekkoilija Y on pelaamisesta toimeentulonsa saava ammattilainen, kun taas jalkapalloilija oli samanaikaisesti työsuhteessa pankkiin, joka maksoi hänelle työsopimuksen mukaista palkkaa.

Nämä kaksi päätöstä eivät kuitenkaan ole työoikeudellisiin kriteereihin erotettavissa toisistaan. Myös muodostuneeksi sellainen tilanne, että samassa seurassa pelaavista vain ammattilaisiksi katsottaville järjestettäisiin TEL-eläketurva. Ja mihin tulisi vetää raja ammattilaisen ja ei-ammattilaisen välillä?

VakOn urheilijapäätökset ja Korkeimman oikeuden tuomio (1993:42), jossa koripalloyhdistyksen ja ammattilaispelaajan välinen pelaajasopimus katsottiin työsopimukseksi, ovat antaneet

aiheen pohdintoihin siitä, tulisiko urheilijoiden työoikeudellinen asema järjestää lainsäädäntöteitse.

Työsuhteen olemassaolohan merkitsee sitä, että sovellettaviksi tulevat paitsi TEL myös muut työoikeudelliset lait, jotka eivät tunnu kaikilta osin sopivan urheilijan ja seuran väliseen oikeussuhteeseen. Asiaa selvitetään sosiaali- ja terveysministeriössä.

Toistaiseksi on tyydyttävä vastaamaan kysymyksen urheilijoiden eläketurvasta, että ainakin Y:n kaltaiset joukkuepelaajat, joille urheilu on varsinainen ammatti, tekevät TEL:n alaista ansiotyötä.

HELENA TAPIO
Eläketurvakeskuksen
lakiosaston
apulaisosastopäällikkö

Käytön keskittäminen tuo lisää tehoa ja säästöjä

Työeläkeyhtiöt ja -laitokset pyörittävät likimain samanlaista toimintaa kukin omalla tahollaan. Järjestelmä on aikanaan rakennettu viisaasti hajautetun mallin pohjalle. Keskinäinen kilpailu ja hallintokustannusten vertailu painavat kohti tehokkuutta.

Työeläkkeiden hoitaminen vaatii aikamoisen määrän tietojenkäsittelyn laitteita ja ohjelmistoja. Kukin yhtiö ja laitos on joutunut vuosien varrella rakentamaan omia ratkaisujaan atk:nsa tarpeisiin. Työeläkkeiden yhteisiä, Eläketurvakeskuksen ylläpitämiä rekistereitä varten perustettu Tietokonepalvelu (TKP) on hoitanut merkittävää osaa yhteisestä atk-rutiinista.

Suurin osa alan yhteisöistä on käyttänyt TKP:n palveluja hyväkseen niin atk-käyttötoiminnan kuin suunnittelunkin puolella. Eläke-Sammon ja viimeksi Ilmarisen irtaantuminen TKP:n palveluiden käyttäjien joukosta oli yhtiölle melkoinen suonenisku.

Viime keväänä liikkeelle

TKP:n ja Eläkesysteemin (ESY) atk-käyttötoimintojen yhdistämishankkeeseen lähdettiin voimallisesti viime keväänä. Nähtiin, että yhteiset atk-palvelut kannattaa keskittää, jotta niistä saataisiin enemmän tehoa irti ja kustannuksia pienemmiksi.

– Työeläkejärjestelmä on valinnut myös tietojenkäsittelyssä strategiakseen hajautetun mallin. Eli jokainen yhtiö ja laitos hoitaa itse omaa tietojenkäsittelyään. Mutta meillä on silti kiistatta joitakin vakuutettuihin ja eläkkeisiin liittyviä perustietoja,

Työeläkejärjestelmän tulevaisuuden kannalta tehokas hallinto on avainasemassa. Hajautetun järjestelmän asiakaspalvelukykyä ja taloudellista toimintaa voidaan kehittää muun muassa keskittämällä kaikkien tarvitsemat atk-käyttöpalvelut yhteen yhtiöön. Näin vakuuttaa lokakuussa perustetun uuden atk-yhtiön, Ocel Oy:n tuore hallituksen puheenjohtaja Juhani Karjasilta Eläketurvakeskuksesta.

joita on mahdoton hoitaa hajautetusti. Nämä löytyvät yhteisistä keskusrekistereistä. Ne on syytä hoitaa edelleen keskitetysti. Se on selvästi tehokkain ja taloudellisin tapa.

Käyttöyhtiöksi Ocel

ESY:n ja TKP:n tietojenkäsittelyn käyttötoiminnat päätettiin marraskuussa yhdistää ensi vuoden alussa aloittavaan Ocel Oy:öön. Yhtiössä ovat mukana Ilmarista ja Eläke-Tapiolaa lukuunottamatta muut merkittävät alan yhteisöt. Uusi yhtiö toimii Eläke-Varman tiloissa Helsingin Annankadulla. Nämä tilat ovat nykyisin ESY:n käytössä.

Ocel Oy hoitaa lähes 1,2 miljoonan vakuutetun ja noin 800 000 eläkkeensaajan työeläkkeitä koskevia tietoja.

TKP:n vanha keskuskone menee myyntiin, ja tilalle hankitaan uudemman sukupolven tekniikkaa.

– Ratkaisu ei muuta mitenkään ETK:n roolia ja tehtäviä työeläkkeiden keskusrekisterien hoitajana. Keskitetyt tietovarastot ovat ETK:n työtä. Olemme valmiita tekemään niihin liittyviä palveluja ja ylläpitämään niitä asiakkaidemme - eläkelaitosten - tarpeisiin ja niiden ehdoilla, vakuuttaa Karjasilta.

Karjasillan mielestä oli ilman muuta tässä vaiheessa tehokkain tapa keskittää tietojenkäsittelyn käyttötoiminnat yhteen uuteen yhtiöön. Suunnittelu jää toistaiseksi nykyisille yhtiöille, mutta siitä ei muodostu ongelmaa. Tulevaisuudessa on mahdollista rakentaa siltäkin alueella yhteisiä järjestelmiä.

Kolmannes säästöön

– Kysymys Ocelia perustettaessa oli ilman muuta rahasta. Atk:n käytön kustannuksia oli saatava alas, ja ESY:n ja TKP:n toimintojen yhdistämisestä siihen löydettiin ratkaisu. Säästämme käyttötoiminnan kokonaiskustannuksissa tällä tavalla arviolta noin kolmanneksen, laskeskelee Karjasilta.

Ocelin liikevaihto asettuu Karjasillan arvion mukaan alkuvaiheessa nykytoiminnoilla mitattuna 50 miljoonan markan tuntumaan.

Yhteisen atk-yhtiön perustamiseen ei kuitenkaan syöksytty Karjasillan mukaan suinpäin:

– Pohdimme ja selvitimme vakavasti myös näiden palvelujen ostamista joltakin olemassa olevalta atk-yritykseltä. Potentiaalisia tarjokkaita käytiin useitakin läpi. Hinnaltaan kilpailukykyistä

palvelua kyllä löytyi, mutta se olisi vaatinut asiantuntija-, hallinta- ja tukitehtävien hajauttamista. Ulkopuolinen käyttöyhtiö olisi vaatinut joka tapauksessa meidän omien asiantuntijoidemme tuen.

Tietoturva tärkeää

Karjasilta painottaa lisäksi, että lakisäätöiden työeläketietojen pitkäaikaiselta säilyttämiseltä vaaditaan poikkeuksellista luotettavuutta.

– Jo tietoturvan kannalta katsottuna nämä tiedot on viisainta pitää omissa käsissä ja niitä koskeva määräysvalta työeläkejärjestelmällä itsellään. On perusteltua keskittää olennaisen tärkeät tietovarastot yhteen ja omaan yhtiöön.

Järjestelmän oman atk-käyttöyhtiön etuina Karjasilta mainitsee myös asiantuntijatyön merkityksen:

– Oceliin keskitettyä asiantuntijavoimaa on helpompi ylläpitää ja kehittää sen osaamista jatkuvasti.

Karjasilta kiteyttää oman yhtiön edut ulkopuoliseen toimittajaan verrattuna näin:

– Tekniikkaa ja peruspalveluja on kyllä tarjolla, mutta olennaisia taloudellisia säästöjä ei ulkopuolisen atk-käyttäjän avulla olisi kuitenkaan saatu, ja tulos palvelujen käytännön hoidon kannalta olisi ollut ilman muuta huonompi.

Ulkopuolisen atk-yhtiön varaan rakentuva ostopalveluvaihtoehto oli kuitenkin Karjasillan mukaan viime metreille saakka vakavasti kuvassa mukana.

Jouko Laitinen

– Säästämme käyttötoiminnan kokonaiskustannuksissa tämän ratkaisun avulla noin kolmanneksen, Juhani Karjasilta arvioi.

Paras vaihtoehto myös henkilöstölle

– Myös TKP:n ja ESY:n henkilöstöjen kannalta tätä ratkaisua harkittiin huolellisesti. Ulkopuoliseen yhtiöön päätyminen olisi nimittäin merkinnyt sitä, että lähestulkoon koko nykyinen käyttöhenkilöstö olisi jäänyt ilman töitä. Nytkin joudutaan väkeä vähentämään, mutta huomattavasti suurempi joukko voi kuitenkin jatkaa, lupaa Karjasilta.

Hänen mielestään nyt on joka tapauksessa ymmärrettävä, että työeläkejärjestelmän tulevaisuus rakentuu tehokkaan ja kilpailu-

kykyisin markkinahinnoin toimivan hallinnon varaan.

– Meilläkin asiakkaat ratkaisevat, millaisia palveluja ja mihin hintaan kannattaa ostaa.

– Uskon, että tietohallinnon puolella yhteisillä palveluilla ja yhteistyöllä päästään koko järjestelmää hyödyttävään tehokkuuteen ja säästöihin, sanoo Octel Oy:n synnyttämisen parissa viime ajat ahertanut Juhani Karjasilta.

Teksti: Jouko Moilanen

OCTEL OY

Perustettu 24.10.1994

Omistajat: Eläketurvakeskus 15 %, Eläke-Varma 32 %, Eläkepalvelu 3 %, Eläke-Sampo 20 %, LEL Työeläkekassa 10 %, Mela 10 %, Verdandi 5 %, Merimieseläkekassa 5 %

Liikevaihto 1995: noin 50 mmk (arvio)

Henkilöstö: alle 100

Toimitusjohtaja: Matti Lehto

Hallitus (suluissa henkilökohtainen varajäsen): Puheenjohtaja: tietohallintojohtaja Juhani Karjasilta, ETK (osastopäällikkö Riitta-Liisa Lindström), varapuheenjohtaja: varatoimitusjohtaja Asko Tanskanen, E-V (johtaja Voitto Isomäki), suunnittelujohtaja Ilkka Kohonen, E-S (tuotantojohtaja Veikko Loukola), toimitusjohtaja Aarre Metso, LEL (johtaja Olavi Välimäki), toimitusjohtaja Taisto Paatsila, Mela (hallintojohtaja Pekka Haanmäki), toimitusjohtaja Helena Jaatinen, Merimieseläkekassa (laskentapäällikkö Anneli Wallenius) ja varatoimitusjohtaja Folke Lindström, Verdandi (apulaisjohtaja Nils-Erik Felixsson)

ELMO eläketiedon sähköinen tehopaketti

Eläketurvakeskus on koonnut eläketiedot yksiin sähköisiin kansiin. Reaalijassa elävä eläketietopankki ELMO on avannut 1177 tietosivuaan TeleSammon tietoverkon terveys- ja sosiaaliturvan valikossa sekä KT-Tietokeskuksen Palveluverkossa ja Primas-Mediassa. 750 hakusanaa vauhdittavat 441 erilaisen asiatiedon löytymistä uudesta eläketiedon tehopakettista. Mukana ovat sekä työeläkkeet että kansaneläke.

Kolme vuotta sitten sosiaali- ja terveysministeriö päätyi kokoomaan yleiseen tietoverkko TELMOon terveys- ja sosiaaliturvan tietopankkia. Katseet kääntyivät myös Eläketurvakeskukseen, kun eläkeasioiden taitajia etsittiin tietopankin eläkeosuiden rakentajiksi. Tekijöiltä kaivattiin perusteellista ammattitaitoa ja eläkeasioiden tuntemusta.

Viime vuonna ELMO-eläketietopankki pääsi todenteolla vauhtiin Eläketurvakeskuksen, Kansaneläkelaitoksen ja LEL Työeläkekassan yhdistettyä taitonsa ja tietämyksensä. Terveys- ja sosiaaliturvavalikon lippulaivan piirustukset ja toteutus tehtiin näiden kolmen yhteisenä pilotihankkeena. Osapuolet sitoutuivat samalla vastaamaan ELMO-eläketietopankin ylläpidosta.

Toteuttajina käytännön miehet

Hankkeen toteuttajiksi valittiin Eläketurvakeskuksen kenttäkouluttajat **Mauri Qvintus** ja **Kalevi Matilainen**. Työkseen eläketiedon tarvitsijoita palvelevina heille oli kehittynyt vahva tuntuma siitä, millaista tietoa eläketietopankin käyttäjä kaipaa.

Kattavan tietosisällön lisäksi päämääräksi asetettiin sopiva tiedon taso, selkeä kieli ja päivityksen onnistuminen sujuvasti. – Päivityksen helppous sai meidät päätyämään KT-Tietokeskuksen Tikka-tietokantaan. Pyrimme mahdollisimman kansantajuisen ilmaisuun. Käyttäjät otettiin mukaan alusta asti, kertoo Mauri Qvintus.

Maaliskuusta lähtien ELMOa kokeilivat Kelan kolme toimistoa, useat sairaalat, Kotkan alueverkko ja Kuusamon oma sosiaaliturvan tietopankki KoillisTelmo. Varsinkin asiakaspalvelijan ja asiakkaan yhteiskäytöstä annettiin runsaasti innostunutta palautetta.

Koekäyttäjien kokemusten perusteella ELMOa hiottiin vielä pari kuukautta. Lokakuusta asti järjestelmä on löytynyt TeleSammon terveys- ja sosiaaliturvan valikosta ja ollut jokaisen moodeilla varustautuneen mikroilijan luettavissa. Käyttökuluina TeleSampo veloittaa noin markan minuutilta. Eläketurvakeskukselle ELMO on asiakaspalvelua, josta maksua ei oteta.

ELMO on tulevaisuuden järjestelmä

Mauri Qvintuksen mielessä kangastelee tulevaisuudessa eläketietopankin elävöittäminen kuvil-

la. Järjestelmän eriyttämisestä kansalaiskäyttöön ja asiantuntijoiden avuksi on myös ollut puhetta. Mutta tämäkään ei vielä riitä Qvintukselle.

– Jos tietosuojaongelmista selvittää, mahtava juttu olisi oman eläkeotteen tilaaminen ELMOsta tai eläkehakemuksen tekeminen suoraan verkkoon.

Qvintus ei jaksanut uskoa, että upeat visiot jäisivät toteutumatta tietosuojaesteiden vuoksi.

– Ajatellaanpa vain, kuinka pitkälle pankkipalveluissa ollaan päästy ja nehan toimivat samalla periaatteella, hän vetoaa.

Jo nyt kaksisuuntaisuus on yksi ELMO:n valteista. Eläketietopankin postilaatikkoon käyttäjä voi tehdä lisäkysymyksiä, kirjoittaa kommentteja ja sujauttaa esitilauksensa joustavasti. Palveluista on tullut riippumattomia ajasta ja paikasta.

Lähtökohtana asiakkaan elämäntilanne

Asiakaskeskeisyys on ollut Mauri Qvintuksen ja Kalevi Matilaisen lähtökohtana eläketietopankkia rakentaessa. Enää ei tarvitse tietää palvelun tuottajaa, vaan järjestelmää voi lähestyä omasta elämäntilanteestaan käsin. Pää-

valikosta löytyy 12 selvästi nimettyä kokonaisuutta, jotka helpottavat toivotun tiedon löytymistä.

Asiantuntijoita ja asiakaspalvelijoita on ELMOssa ajateltu liittämällä tietosisältöön runsaasti syventävää eläketietoa. Viitteet ja 750 hakusanaa auttavat oikean tiedon löytymisessä.

Tavallista kansalaista varten on käytännönläheisesti selostettu mm. iän, sairauden, työn vähenemisen ja työttömyyden vaikutukset eläkeratkaisuihin. Eläkeenhakeminen selvitetään asiakkaalle vaihe vaiheelta ja yleisimmistä eläkelakien käsitteistä löytyy arkikielinen luettelo.

Palvelu monipuolistuu

Eläketietopankkia ei ole tarkoitettu korvaamaan nykyisiä palveluita, vaan täydentämään niitä. ELMO ei korvaa ihmistä eikä poista esitteiden tarvetta, vaan on ennen kaikkea suunniteltu parantamaan sosiaaliturvasta tiedottamista ja tehostamaan asiakaspalvelua. Yksistä kansista löytää tiedon helpommin ja nopeammin.

– ELMOsta toivotaan asiakaspalvelijan toimivaa työkalua. Muistitiedon vahvistajana se lieene ehdoton, Mauri Qvintus toteaa.

Eläketietopankki elää reaaliajassa. Eläkelait saattavat muuttua tiheästikin ja painettu esite on silloin hidas tiedonvälittäjä. ELMO:n välityksellä tuorein tieto ja asiantunteva palvelu on jokaisen ulottuvilla. Uutisuudesta voi seurata viimeisimpien eläkeuudistusten valmistelua ja voimaantumaa.

– Asioinnit, kyselyt ja tilaukset ELMOssa saattavat joissakin tapauksissa tasoittaa asiakaspalvelun työruuhkia ja vapauttaa henkilökuntaa monimutkaisten tapauksien hoitamiseen, Qvintus arvelee.

Teksti: Ulla Lindström

ELMO tietää eläkkeistä

Työeläkepäivä pohti ajankohtaisia asioita

Eläketurvakeskuksen järjestämä Työeläkepäivä kokosi noin 900 osanottajaa marraskuun puolessa välissä Helsingin Messukeskukseen.

Päivän aloitti toimitusjohtaja *Paavo Pitkäsen* esitys työeläkkeiden rahoituksesta. Hänen mukaansa olisi tärkeää, että työmarkkinajärjestöt pystyisivät yhteistyössä sopimaan sekä lähiajan että pitkän aikavälin eläkemenoja vähentävistä keinoista. Myös maan hallituksen ja eduskunnan hyväksymisen saaminen toimenpiteille olisi tärkeää.

– Näiden toimenpiteiden tulisi olla sosiaalipoliittisesti perusteltuja ja niiden pitäisi olla sopu-soinnussa työeläkejärjestelmän peruseriaatteiden kanssa, vaati Pitkänen.

Vt. apulaisprofessori *Riitta Jallinoja* kuvasi omissa esitelmässään perheen matkaa ensi vuosituhanalle. Jallinojaa täydensi mukavasti Eläketurvakeskuksen tutkija *Eila Tuomisen* esitys puolisoiden työssäkäynnin muutoksista ja eläketurvasta. Erityisasiantuntija *Matti Kari* Suomen EU-edustustosta toi puolestaan tuoreet terveiset Brysselistä. Kari kertoi eläketurvian eurooppalaisista piirteistä ja Euroopan integraatiosta.

Ei eläkevaaleja

Päivän päätti johtaja *Tapani Kosken* vetämä poliitikkojen paneeli, jossa kysyttiin, ovatko tulevat eduskuntavaalit eläkevaalit. Paneeliin osallistuivat kansanedustaja *Outi Ojala* Vasemmistoliigasta, kansanedustaja *Maija Perho-Santala* Kansallisesta Kokoomuksesta puoluesihteerinä *Pekka Perttula* Suomen Keskustasta ja kansanedustaja *Jouko Skinnari* Sosialidemokraattisesta Puolueesta.

Kansanedustajat eivät uskoneet, että ensi maaliskuun vaalit olisivat erityisesti eläkevaalit. Keskustelun aikana ei puolueiden välille noussut suuria erimielisyyksiä eläkepolitiikan linjasta.

Työeläkepäivä keräsi yhteen noin 900 eläkkeistä kiinnostunutta kuulijaa.

Pekka Perttula uskoi, että vaalikamppailun aikana eläkkeistä ja sosiaaliturvasta tullaan varmasti keskustelemaan paljon. Seuraavan vaalikauden aikana tehdään hänen mukaansa ne rakenteelliset ratkaisut, jotka ovat nyt jääneet tekemättä.

– Puhtaisiin eläkevaaleihin en usko. Yleinen sosiaaliturva ja perusturva tulevat olemaan kattavampi teema, sanoi Perttula.

Kokoomuksen *Maija Perho-Santala* mukaan eläkepolitiikka on vain yksi keskustelunaiheista. Hänen mukaansa parhaillaan on paljon valmistelutyötä loppusuoralla, joka antaa valmiuksia keskustella toimenpiteistä.

Toimitusjohtaja Paavo Pitkänen aloitti Työeläkepäivän kertomalla työeläkkeiden rahoituksesta.

– Työeläkejärjestelmän peruseriaatteista ei tarvitse luopua. Kysymys on hienosäädöstä, jotta työeläkemaksut sekä palkansaajan että työnantajan kannalta eivät nouse kohtuuttoman korkeiksi, painotti *Perho-Santala*.

Outi Ojala myönsi, että hän olisi vielä puoli vuotta sitten saattanut uskoa eläkevaaleihin. Silloin ihmisiä peloteltiin Ojalan mukaan eläkepommeilla, ja ihmiset olivat todella huolissaan eläkkeistä.

– Minä veikkaan, että seuraavat vaalit ovat nimenomaan työllisyysvaalit. Samalla vaaleissa on kyse hyvinvointiyhteiskunnan rakenteiden ja palveluiden säilyttämisestä, sanoi *Outi Ojala*.

SDP:n *Jouko Skinnari* uskoi myös, että seuraavat vaalit ovat työttömyyden poistamisvaalit. Se on hänen mukaansa tärkein asia.

– On täysin selvää, että kun maassa on 1,1 miljoonaa eläkeläistä, eläkeläisten asiat ovat vaaleissa aina esillä. Tärkeää on nimenomaan se, mitä jää käteen. Myös palkansaajia kiinnostaa se, millä tavalla työeläkerahastot on turvattu, sanoi *Skinnari*.

Teksti: Kimmo Norrmén
Kuvat: Jouko Laitinen

Päivän päätti johtaja *Tapani Kosken* vetämä poliitikkojen paneeli, jossa kysyttiin, ovatko tulevat eduskuntavaalit eläkevaalit. Paneeliin osallistuivat kansanedustajat *Outi Ojala*, *Maija Perho-Santala* ja *Jouko Skinnari* sekä puoluesihteerinä *Pekka Perttula*.

Eläkelautakunnan ratkaisut johdonmukaisia ja palvelut asiantuntevia

Ammattiasiakkaiden arvio eläkelautakunnan palveluista ja työstä on varsin myönteinen. Ammatitaitoinen ja ystävällinen puhelinpalvelu sai kiitettävimmät arviot. Vastausten perusteella myös eläkelautakunnan päätösten selkeyttä ja ymmärrettävyyttä pidettiin hyvänä. Kriittisimmin vastaajat olivat suhtautuneet valitusten käsittelyaikaan ja päätösten perusteluihin silloin, kun kyseessä on työkyvyttömyyden arviointi.

Toimintansa kehittämiseksi eläkelautakunta tiedusteli viime vuonna ammattiasiakkailtaan arviota palveluistaan ja työstään. Kyselyyn saatiin 71 vastausta, joista muutama oli saman työkyvön useamman toimihenkilön yhteisesti laatima.

Eläkelautakunnan asiakkaita ovat paitsi valittaja-asiakkaat myös ammattiasiakkaat eli ne eläkelaitoksien, -säätiöiden, -kassojen ja ETK:n toimihenkilöt, jotka työtehtävissään asioivat eläkelautakunnan kanssa.

Kyselyn tavoitteena oli selvittää, ovatko eläkelautakunnan päätökset ammattiasiakkaiden mielestä helposti ymmärrettäviä, ratkaisut riittävästi perusteltuja ja linjataan yhtenäisiä. Lisäksi pyydettiin mielipidettä valitusten käsittelyajasta ja puhelinpalvelun toimivuudesta. Vastaajille annettiin mahdollisuus esittää arvionsa tai parannusehdotuksensa muustakin eläkelautakunnan toimintaan liittyvästä, ja tätä mahdollisuutta oli käytettykin.

Ammattiasiakas arvostaa osaamista

Vastaajista noin 11 prosenttia ilmoitti asioivansa eläkelautakunnan kanssa päivittäin. Toisaalta noin 43 prosenttia vastaajista asioi eläkelautakunnan kanssa vain muutamana kerran vuodessa tai sitäkin harvemmin.

Ammattiasiakkaat tunnistavat osaamisen ja ammattitaidon ehkä muita asiakkaita selvemmin ja heidän näkemyksensä varmistuvat toistuvien työssä saatujen kokemusten kautta.

Kyselyn arviointikohteista parhaimmat pisteet sai eläkelautakunnan puhelinpalvelu. Asiakkaat arvioivat erittäin hyväksi sekä asiantuntemuksen että ystävällisyyden puhelinpalvelussa.

Eläkelautakunnan puheenjohtaja **Timo Havun** mukaan pisteet kiitettävästä puhelinpalvelusta kuuluvat suurelta osin eläkelautakunnan toimistolle, johon aikaisemmin tehdyn selvityksen mukaan tulee enin osa kaikista puheluista.

Käsittelyaika lyhenemässä

Vähän yli puolet (52%) vastaajista oli sitä mieltä, että valitusten käsittely eläkelautakunnassa on riittävän nopeaa kun taas toinen puoli (48%) piti käsittelyaika liian pitkänä. Tämä tulos on puheenjohtaja Havun mukaan hieman yllättävä. Ammattiasiakkaiden olettaisi tietävän valituksen kulkuun liittyvät vaiheet.

Valituksen keskimääräinen käsittelyaika on noin 4 kuukautta. Tämä sisältää myös sen ajan, joka menee vastineen saamiseen

eläkelaitokselta. Jaosto, joka valituksen käsittelee, on 6-jäseninen ja aikaa kuluu asiakirjojen kiertoon. Itse asiassa eläkelautakunta on tällä nykyisellään käsittelyvauhdilla nopein vastaavanlaisista lautakunnista.

– Vuoden 1995 alusta voimaan tuleva muutoksenhaku-uudistus poistaa erillisen vastineellovaiheen. Koska tällöin koko käsittelyaika on eläkelautakunnan ”omaa” käsittelyaika, tulee todellinen nopeutemme paremmin esiin, Havu lupaa.

Päätöksien perustelut tärkeitä

Enemmistö (81%) vastaajista piti eläkelautakunnan päätöksiä selkeinä ja helposti ymmärrettävinä.

Kun kysyttiin erikseen päätöksiin sisältyvien sekä lainopillisten ja lääketieteellisten perustelujen riittävyttä, mielipiteet hajautuivat. Vastaajista 67 prosenttia oli sitä mieltä, että ratkaisut lainopillisissa asioissa ovat riittävästi perusteltuja mutta vain 44 prosenttia piti lääketieteellisiä perusteluita riittävinä.

Eläkelautakunnan päätöksiin voi sisältyä puhtaasti lainopillisia ratkaisuja tai työkyvyttömyystapauksissa myös lääketieteellisiä arviota ja harkintaa. Mitä useamman lainkohdan soveltamisesta ja harkinnasta on kyse, sitä

tarkemmin ratkaisut vastaajien mielestä olisi perusteltava.

Kyselyyn vastanneet ovat esittäneet monipuolisesti parannusehdotuksia ja huomioita päätösten perusteleminen tai perusteleminen jättämisestä. Asiaa on tarkasteltu lähinnä eläkelaitoksien kannalta. On joku vastaajista asettunut valittaja-asiakkaankin asemaan ja tehnyt siitä näkökulmasta uudistusehdotuksia.

Myönteinen päätös on valittajalle myönteinen

Eläkelaitoksen kannalta perustelut kiinnostavat, varsinkin jos päätös on muuttunut eläkelautakunnassa. Jos eläkelautakunta muuttaa eläkelaitoksen antamaa päätöstä ja myöntää työkyvyttömyyseläkkeen, pelkkä viittaus lainkohtaan ei ammattiasiakkaiden mielestä riitä eikä se heidän mielestään riitä eläkkeenhakijankaan kannalta.

Myönteisiä päätöksiä ei yleensä kuitenkaan aina perustella, mutta nekin pitäisi sanallisesti perustella.

Tilastotiedot kiinnostavat

Jotkut kyselyyn vastanneista voivat eläkelautakunnan tuottavan enemmän tilastotietoja ratkaisutoiminnastaan. Yksittäistä eläkelaitosta kiinnostaa ehkä eniten se, missä suhteessa heidän

TYÖN VÄHENTÄMINEN JA OSATYÖKYVYTTÖ- MYYSELÄKE

antamansa päätökset pysyvät tai kumoutuvat valitusasteessa suhteessa muiden eläkelaitoksien päätöksiin. – Nykyistä enemmän olisikin pyrittävä tuottamaan suoraan eläkelautakunnan aineistosta eläkelaitoksia palvelevia tilastoja, Havu lupaa.

Ratkaisut linjaltaan yhtenäisiä

Kysely osoitti, että ammatti-asiakkaat pitävät eläkelautakunnan ratkaisukäytäntöä varsin johdonmukaisena. Selvä enemmistö eli 75 prosenttia vastaajista piti ratkaisujen linjaa yhtenäisenä.

– Tässä taitaa kuitenkin vielä olla kehittymisen varaa, arvioi Havu, joka puheenjohtajana vastaa ratkaisukäytännön yhtenäisyydestä.

– Vastauksista näkyi, että eläkelaitosten edustajat olivat paneutuneet kyselyyn ja jakaneet risuja ja ruusuja todellisten tunteustensa mukaan, mitä juuri toivottiinkin. Miten kriittistä onnistutaan ottamaan oppia, sen tulee osaltaan osoittamaan vuoden parin kuluttua tehtävä uusi kysely, eläkelautakunnan puheenjohtaja Timo Havu pohtii.

Teksti: Ritva Rantanen

60-vuotias nainen on parinkymmenen vuoden ajan työskennellyt rinnakkain varhaislehdenjakkajana sekä työkaluvarastonhoitajana. Lehdenjaon lopettamisen aiheuttama ansiotason alenema riittäisi osatyökyvyttömyyseläkkeeseen, mutta lääketieteellisten löydösten vähäisyyden vuoksi hakijaa ei pidetty työkyvyttömänä. (Pöytäkirja 7/94, kohta 2)

Työskentely

Työstään työkaluvarastonhoitajana hakija selviytyy normaalisti ja hänellä on tarkoitus jatkaa tätä työtä. Sairauspoissaoloja on viime vuosina ollut jonkin verran (3 viikkoa – 2 kuukautta vuosittain).

Työaika varhaislehdenjakkajana on aamuyöllä klo 03-07. Hakija kuljettaa lehdet polkupyörällä. Jakoreitti on noin 7 km pitkä ja siihen kuuluu sekä kerrostaloja että omakotialue. Vuonna 1993 reittiä pidennettiin noin 25 prosenttia. Aikataulussa pysyminen on aiheuttanut hakijalle stressiä. Puoliso auttaa häntä usein.

Terveystila

Hakija sairastaa insuliinihoitoista sokeritautia, joka on pistoshoidolla kohtuullisessa tasapainossa. Elinkomplikaatioita ei ole kuvattu. Ylipaino vaikeuttaa sokeritaudin tasapainottamista. Hakijalla on lisäksi tuki- ja liikuntaelinvaivoja, joihin ei liity merkittäviä toiminnallisia rajoitteita.

Neuvottelukunnan tarkastava lääkäri sekä sisätautien erikoislääkäri ja ortopedian erikoislääkäri olivat sitä mieltä, ettei hakijaa voida lääketieteellisten löy-

dösten perusteella pitää työkyvyttömänä.

Hakemus

Hakija on ilmoittanut haluavansa lopettaa lehdenjaon ja hakevansa osatyökyvyttömyyseläkettä.

Neuvottelukunnan suositus

Neuvottelukunnan yksimielinen kanta oli, ettei hakijan työkyky ole alentunut työeläkelakien tarkoittamalla tavalla vähintään kahdella viidenneksellä.

Käydyssä keskustelussa todettiin hakijan tehneen pitkään kahta työtä rinnakkain ja että 12-tuntinen työpäivä on kenelle tahansa 60-vuotiaalle epäilemättä raskasta. Pelkästään sillä perusteella ei eläkettä voida kuitenkaan myöntää. Koska lääketieteelliset löydökset olivat vähäiset ja hakijan arvioitiin kohtuudella selviytyvän työstään varastonhoitajana, ei eläkkeen myöntämiselle ollut perusteita.

PIRJO POSTI

*Eläketurvakeskuksen
lakiosaston
jaostosihteer*

MANNAA TAIVAASTA VAI PALUU ARKEEN?

EU:n komissio julkaisi marraskuussa 1993 sosiaalipolitiikan Vihreän kirjan. Se oli keskustelualoite. Siihen pyydettiin ja myös saatiin kannanottoja monilta tahoilta eri puolilta Eurooppaa. Kaikkiaan lausuntoja kertyi yli 500.

KARI SALMINEN
Eläketurvakeskuksen tutkija

JUSSI VANAMO
Eläketurvakeskuksen tutkimuspäällikkö

Nyt komissio on julkaissut sosiaalipolitiikan Valkoisen kirjan, jossa Vihreän kirjan saama vastaanotto on yritetty ottaa huomioon. Lausunnoista ilmestyi yhteenveto syyskuussa 1994.

Valkoisessa kirjassa määritellään EU:n komission sosiaalipolitiikan kehittämiseen tähtävän toiminnan suuntaviivat vuosille 1995-1999. Valkoinen kirja ei ole konkreettinen toimintaohjelma, vaan se sisältää ehdotuksia, jotka on tarkoitettu uuden 3. sosiaalipoliittisen toimintaohjelman pohjaksi.

Toimintaohjelma jää vuoden 1995 alussa toimintansa aloittavan uuden komission lopullisesti laadittavaksi. Sen pohjalta ministerineuvosto ja Euroopan parlamentti arvioivat omaa toimintaansa.

”Social policy” ja ”sosiaalipolitiikka”

EU:n sosiaalipoliittisten kannanottojen yhteydessä on syytä muistaa, että termi ”social policy” ei EU:n kielenkäytössä tarkoita samaa, mitä Pohjoismaissa tarkoitetaan ”sosiaalipolitiikalla”.

Pohjoismaissa sosiaalipolitiikka käsittää kaikki ne julkisen vallan toimenpiteet, joilla yritetään vaikuttaa kansalaisten hyvinvointiin ja viihtyvyyteen. EU:n piirissä ”social policy” on perinteisesti tarkoittanut vain työelämän suhteita, työvoiman liikkuvuutta ja alueellisia ongelmia.

Pohjoismaisittain katsottuna perinteiset sosiaalipolitiikan alueet, sosiaalivakuutus ja sosiaalipalvelut, luetaan EU:ssa ”sosiaali-

sen suojelun” (social protection) piiriin. Näiden sosiaalisen suojelun kysymysten on katsottu kuuluvan jäsenvaltioiden kompetenssiin.

EU:n sosiaalipolitiikka on ollut siten enemmän paperin tuottamista kuin varsinaista rahan jakamista. Kuva tarkentuu vielä, kun todetaan, että laskelmien mukaan koko EU:n budjetti muodostaa noin yhden prosentin sen jäsenmaiden yhteenlasketusta bruttokansantuotteesta. Ja EU:n budjetista sosiaalisen rahaston osuus on noin 7 prosenttia.

Vihreässä kirjassa sosiaalipolitiikan aluetta yritettiin selvästi laajentaa. Verbaalisella Valkoinen kirjakin pyrkii siihen, mutta aika vaatimattomasti. Kirjassa todetaan, että ”Sosiaalipolitiikan ei tulisi keskittyä ainoastaan työmarkkinoihin ja työläinsäädäntöön, vaan tavoitteena tulisi olla kaikkien kansalaisten integroiminen mukaan talouselämään ja yhteiskuntaan.” Tärkeimpänä tavoitteena kirja pitää palkkatyöhön pääsyn helpottamista.

EU ja kansallinen sosiaalipolitiikka

EU ei ole pyrkinyt suoranaisesti muuttamaan jäsenvaltioidensa sosiaalipolitiikkaa. Se on hahmotellut jonkinlaista normistoa vuoden 1974 sosiaalisen toimintaohjelman ja vuoden 1989 työntekijöiden sosiaalisten perusoikeuksien kirjan pohjalta.

Vihreä ja Valkoinen kirja tarkentavat unionin linjauksia edelleen, mutta yleiskuvaa nämä suunnitelmat eivät muuta. Hyvinvointipolitiikka on pääosin kunkin

jäsenmaan oma asia, ja EU tyytyvänsä varsin rajalliseen rooliin. Tätä tukee myös Valkoisen kirjan läheisyys- eli subsidiariteetti-periaatteen korostus.

Valkoisessa kirjassa todetaan, että jonkinlaisia minimitasoja tarvitaan unionin yhtenäisyyden säilyttämiseksi. Ne eivät saisi olla ylimitoitettuja unionin heikoimmille jäsenille, eivätkä ne saisi estää kehittyneempiä jäsenvaltioita noudattamasta korkeampia standardeja.

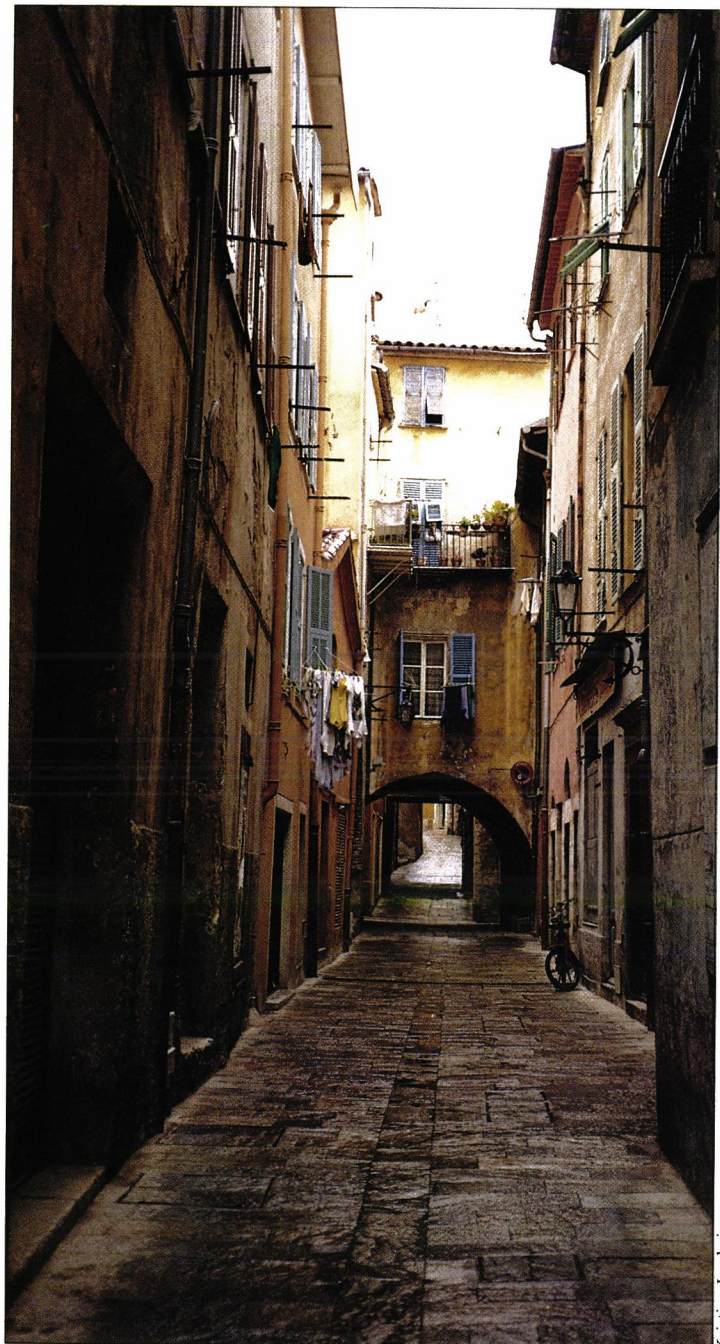
Minimitasoilla pyritään estämään sosiaalinen dumpkaus eli alhaisten sosiaalikulujen käyttäminen kilpailukeinona. Ne ovat myös ilmaus yhteisön halusta edistää sosiaalista dimensiota.

Suomessa ei ole kuitenkaan loppuun asti pohdittu minimitasojen ongelmaa. Saattaisi olla järkevää pyrkiä luomaan suhteellisen tiukat miniminormit. Ne olisivat todennäköisesti sellaiset, että Pohjoismaat täyttäisivät ne. Tällöin paineet kohdistuisivat muihin maihin. Olisi myös mahdollista välttää se vaikea tilanne, jossa kansainvälisen tason säätely olisi vielä heikkoa samalla, kun kansallisvaltion säätelykeinot olisivat vähentyneet olennaisesti.

Keskeiset suositukset

Valkoisen kirjan lähtökohta on EU:n komission viimeaikaiset linjaukset siitä, että Euroopan unioni tarvitsee uudenlaisia tapoja taloudellisen kasvun ja sosiaalisen kehityksen yhteensovittamiseen.

Taloutta ja sosiaalipolitiikkaa tulee tarkastella toisiinsa sidoks-

Kristina Issakainen

sa olevina ja toisiaan tukevinä yhteiskunnan osina. Korkea työttömyys, laajalle levinnyt köyhyys ja sosiaalinen syrjäytyminen ovat ristiriidassa sellaisten Euroopan unionin suurten tavoitteiden kanssa kuin työllisyyden hoitamisen, sosiaalisen turvallisuuden ja tasa-arvoisten mahdollisuuksien kanssa.

Kaikkein keskeisimmäksi tavoitteeksi tulee komission mukaan asettaa uusien ja pysyvien työpaikkojen luominen. Erityisesti kolmen ryhmän, nuorten, naisten ja pitkäaikaistyöttömien mahdollisuuksia päästä työmarkkinoille parannettaisiin. Avaimena myös näiden ryhmien aseman parantamiseen nähdään nykyistä nopeampi taloudellinen kasvu ja suurempi joustavuus työmarkkinoilla.

Myös koulutus on hyvin keskeisellä sijalla komission tavoitteen asetteluissa. Esimerkiksi nuorisolle komissio ehdottaa unionin laajuista takuuta siitä, että jokaiselle alle 18-vuotiaalle on tarjottava mahdollisuus osallistua koulutukseen, harjoittelupaikkoihin tai näiden yhdistelmiin.

Valkoisen kirjan rakenne osoittaa selkeällä tavalla komission painoalueet. Työmarkkinoita koskevat luvut vievät Valkoisen kirjan sivumäärästä lähes kaksi kolmannesta. Sosiaalipolitiikan käsittelylle teoksessa uhrataan vain viisi sivua. Kirja onkin etupäässä juuri uusien työpaikkojen luomiseen tähtäävän tavoiteohjelman hahmottelua.

Yleisarvio

Valkoinen kirja on melko pyöreäsanaanainen dokumentti. Se on

kuitenkin syytä lukea tarkasti juuri siksi, että pystyttäisiin erottamaan periaatteellisesti tärkeät kannanotot ja linjanvedot pelkäästä retoriikasta.

Kirja on sosiaalipoliittisilta tavoitteiltaan selvästi suppeampi kuin mitä Vihreä kirja antoi odottaa. Tässä mielessä se on paluuta arkitodellisuuteen. Tämä voi olla luonnollista, koska EU on ensisijassa Euroopan maiden taloudellisten ongelmien ratkaisuun tähtäävä hanke.

Sosiaaliturvan osalta se ei sisällä Suomelle erityisiä uhkia, muttei myöskään anna aiheita odottaa parannuksia. Unioni tulee Valkoisen kirjan mukaan yhä selvemmin turvautumaan yleisluonteisiin suosituksiin.

Uutta yhteisötason sosiaalipoliittista lainsäädäntöä ei ilmeisesti ole juuri odotettavissa. Näkemystä tukee se, että Unionin sosiaalisen lainsäädännön edistäminen on juuttunut Maastrichtin sopimuksen jälkeiseen pattitilanteeseen. EU:han ei saanut Ison-Britannian vastustuksen takia lisää toimivaltaa edistää kaikkia jäsenmaita velvoittavaa sosiaali- ja työnäilylainsäädäntöä.

Valkoisen kirjan keskeinen heikkous on siinä, että hyvistä kysymyksistä huolimatta kirja antaa vähän vastauksia siihen, miten talous- ja sosiaalipolitiikka tulisi käytännössä sovittaa yhteen. Eräänä esimerkkinä tästä on se, että Euroopan raha- ja talousliiton konvergenssikriteerien vaikutuksia sosiaalipolitiikkaan ja sen rahoitukseen ei ole pohdittu.

Euroopan tuomioistuin antanut päätökset tasa-arvokysymyksiin

EY:n tuomioistuin on antanut päätökset kuudessa tapauksessa, jotka koskevat miesten ja naisten tasa-arvoisen palkkauksen periaatteen soveltamista työnantajakohtauiseen eläketurvaan. Päätökset ovat jatkoa tuomioistuimen Barber-tapauksessa antamaan ratkaisuun, jossa se katsoi, että työnantajan järjestämä eläketurva on osa palkkaa ja siihen tulee soveltaa Rooman sopimuksen miesten ja naisten tasa-arvoista palkkausta koskevaa artiklaa 119 (Barberista Työeläke 5/91 ja 1/92).

28. syyskuuta 1994 annetuissa päätöksissä oli kysymys osaaikatyöntekijöiden ja naimisissa olevien naisten oikeudesta kuulua työnantajan eläkejärjestelmään sekä useista eläkkeen myöntämisehtoihin liittyvistä yksittäisistä kysymyksistä.

Tuomioistuin muun muassa katsoi, että oikeutta kuulua eläkejärjestelmään voidaan vaatia takautuvasti vuodesta 1976, kun eläkkeen myöntämisehtoihin liittyvissä asioissa oikeutta voi hakea takautuvasti vain toukokuusta 1990. Työntekijältä voidaan kuitenkin periä vakuutusmaksut myös takautuvalla ajalla. Tämä rajoittanee jonkin verran innokkuutta hakea takautuvaa jäsenyyttä ja siten päätöksestä työnantajille aiheutuvia lisäkustannuksia.

Suomea ajatellen tapaukset koskevat ilmeisesti ainoastaan rekisteröimätöntä lisäeläketurvaa. Ne ovat silti kiinnostavia yleisemminkin, sillä jo nyt ovat suomalaisten työntekijöiden ulkomaiset

työnantajat kyselleet, täyttääkö Suomessa järjestetty lisäeläketurva tasa-arvokriteerit. Yhtälailla suomalaisen työnantajan intressissä on, onko ulkomailla järjestetty lisäeläketurva EY:n tuomioistumen kannanottojen mukainen.

Tapaukset Vroege ja Fisscher

Hollantilainen Anna Vroege oli ollut 'NCIV Instituut voor Volkshuisvesting BV' -nimisen työnantajan palveluksessa osaaikatyössä toukokuusta 1975. Osa-aikatyöntekijät ja naimisissa olevat naiset eivät tuolloin voineet kuulua NCIV:n eläkejärjestelmään.

Vuoden 1991 alusta sääntöjä muutettiin niin, että järjestelmään ovat voineet kuulua kaikki 25 vuotta täyttäneet työntekijät, joiden työaika on vähintään neljänneksen täydestä. Tuosta ajankohdasta alkoi myös Vroegen eläke karttua. Vroege vaati kuitenkin takautuvaa oikeutta kuulua järjestelmään 8. huhtikuuta 1976 alkaen, jolloin tuomioistuin antoi päätöksensä Defrenne vastaan Sabena tapauksessa.

Defrennen tapauksessa tuomioistuin oli ensimmäisen kerran katsonut, että Rooman sopimuksen artiklaa 119 voitiin soveltaa suoraan ilman soveltavaa lainsäädäntöä kansallisella tasolla, ja siihen voitiin vedota suoraan kansallisessa tuomioistuimessa.

Vroegen tapauksessa tuomioistuin katsoi, että työnantaja ei voi sulkea eläkejärjestelmänsä osaaikatyöntekijöiltä, jos enemmistö

heistä on naisia eikä työnantaja kykene osoittamaan objektiivisia, työntekijöiden sukupuolesta riippumattomia syitä menettelylle. Se olisi artiklan 119 vastaista. Myös naimisissa olevien naisten sulkeminen työnantajan eläkejärjestelmästä on suoraan sukupuoleen kohdistuvaa syrjintää ja siksi artiklan 119 vastaista.

Tuomioistuimen mukaan artiklan 119 tulkinnan ei olisi pitänyt olla epäselvä siltä osin kuin se koskee työntekijöiden oikeutta kuulua työnantajan eläkejärjestelmään. Tuomioistuin oli ottanut asiaan kannan jo tapauksessa Bilka-Kaufhaus vastaan Hartz. Artiklan 119 välittömään soveltamiseen voidaan siten vedota takautuvasti 8. huhtikuuta 1976 alkaen (Defrenne-päätöksen antamisesta).

Tuomioistuin teki nyt eron järjestelmän jäsenyyden ja yhtenäisen eläkeiän välillä. Barber-tapauksessa, jossa oli kyse miesten ja naisten oikeudesta eläkkeeseen saman ikäisinä, tuomioistuin rajasi päätöksen koskemaan sen antamisen jälkeistä aikaa.

Se katsoi silloin, että eläkeiän osalta artiklan 119 soveltaminen on voinut olla epäselvää, koska direktiivissä miesten ja naisten tasa-arvoisesta kohtelusta työnantajakohtauksissa eläkejärjestelmissä todetaan, että yhtenäisen eläkeiän noudattamista voidaan lykätä, kunnes se on toteutettu lakisääteisissä järjestelmissä. Barber-tapauksessa oli kuitenkin sovellettava suoraan artiklaa 119.

Myöskään Maastrichtin sopimukseen liittyvää pöytäkirjaa, joka poliittisen tason sopimuksena rajasi Barber-tapauksen takautuvaa soveltamista, ei tule soveltaa oikeuteen kuulua eläkejärjestelmään, vaan ainoastaan itse etuuksiin ja niiden myöntämisehtoihin.

Toinen hollantilaistapaus Fisscher vs. Voorhuis Hengelo BV on samantyyppinen kuin Vroege, mutta kysessä oli nyt naimisissa olevan naisen oikeus takautuvaan jäsenyyteen. Samoin kuin Vroegen tapauksessa tuomioistuin katsoi, että Fisscherillä oli oikeus vaatia jäsenyyttä palvelussuhteensa alusta. Työntekijältä voidaan kuitenkin periä vakuutusmaksut myös takautuvalla ajalla.

ABP vastaan Beune

Hollantilainen herra G.A. Beune siirtyi vanhuuseläkkeelle vuonna 1988 ja hänellä oli oikeus työnantajakohtauiseen eläkkeeseen virkamiesten eläkejärjestelmästä, ABP:stä. Järjestelmässä eläkkeet yhteensovitetaan lakisääteisen eläkkeen kanssa siten, että lakisääteinen eläke vähennetään suoraan työnantajan eläkkeestä.

Aikaisemmin lakisääteinen AOW-eläke oli huomattavasti korkeampi naimisissa olevalle pariskunnalle kuin yksin asuvalle miehelle tai naiselle, jolla oli oikeus tähän eläkkeeseen omien vakuutusmaksujensa perusteella.

Kun lakisääteistä järjestelmää muutettiin 1.4. 1985 alkaen, muutettiin myös ABP-järjestel-

mää. Vuoden 1986 alusta alkaen karttuvasta ABP-eläkkeestä tehtävä vähennys on samansuuruisen mies- ja naistyöntekijöille. Tätä edeltävältä ajalta karttuneesta eläkkeestä vähennys on kuitenkin edelleen aikaisemman lainsäädännön mukainen. Beunen eläkkeestä tehtävä vähennys oli siten suurempi kuin se vastaavassa tilanteessa olisi ollut naimisissa olevalle naiselle.

Tuomioistuin katsoi, että vaikka kokonaiseläke AOW- ja ABP-järjestelmistä ei ollut diskriminoiva, oli ABP-eläkkeen taso naimisissa olevalle miehelle kuitenkin matalampi kuin naimisissa olevalle naiselle, joten järjestelmä diskriminoi miehiä. Koska kyseessä oli eläke-etuus eikä järjestelmään kuuluminen, oli sovellettava Barber-tapauksen takautuvaa oikeutta koskevaa ratkaisua. Beunen vaatimus koski 17.5.1990 edeltävää aikaa, joten hänellä ei ollut oikeutta vaatia tasa-arvoista kohtelua artiklaan 119 vedoten.

Tapaus Coloroll

Englantilainen Coloroll-konserni ajautui konkurssiin vuonna 1990. Sen eläkevaroja hoitamaan perustettu Coloroll Pension Trustees Limited kääntyi oikeuden puoleen selvittääkseen suljettavien eläkejärjestelmien eläkevastuut. Tässä yhteydessä EY:n tuomioistuimelta pyydettiin kantaa useisiin yksittäisiin kysymyksiin.

Tuomioistuin totesi muun muassa, että työntantajakohtaisessa eläkejärjestelmässä voidaan toteuttaa tasa-arvoperiaate joko heikentämällä etuoikeutetussa asemassa olevien etuuksia tai myöntämällä samat etuudet heikommissa asemassa olleille. Barber-päätöksen antamisen ja eläkejärjestelmän muuttamisen välisenä aikana tasa-arvo voidaan kuitenkin toteuttaa vain parantamalla heikommissa asemassa olevia koskevia määräyksiä.

Coloroll-yhtiöissä työntekijöillä oli mahdollisuus parantaa työntäjän järjestämää turvaa vapaaehtoisin lisämaksuin. Tuomioistuimen mukaan artiklaan 119 ei voida soveltaa siltä osin kuin kyseessä on puhtaasti työntekijöiden vapaaehtoinen lisäturva ja työntäjän eläkejärjestelmä ainoastaan hoitaa hallinnolliset toimet. Kyseessä ei silloin ole työn-

antajan järjestämä turva, joka on katsottava osaksi palkkausta.

Tuomioistuimelta kysyttiin myös, tuliko tasa-arvoperiaatetta soveltaa ns. siirtoarvoihin, joilla toisen työntäjän palveluksessa karttunut eläkeoikeus rahallisenä korvauksena siirretään uuden työntäjän eläkejärjestelmään. Tuomioistuimen mukaan vastuu siitä, että etuudet ovat tasa-arvoperiaatteen mukaiset on viimekädessä sillä eläkejärjestelmällä, joka maksaa etuudet. Viimeisen eläkejärjestelmän vastuulla on tehdä kaikki voitava tasa-arvon toteutumiseksi. Se voi vaatia kansallisen lainsäädännön puitteissa rahallista korvausta eläkejärjestelmältä, jonka siirtoarvo on ollut liian alhainen.

Tapaukset Smith ja van den Akker

Tapauksessa Smith ja... vs. Avdel Systems oli kyse testitapauksesta, jossa viisi englantilaisen Avdel yhtiön työntekijää vaati hyvitystä taloudellisesta menetyksestä, joka heille aiheutui siitä, että työntäjä oli nostanut naisten eläkeikää 60:stä 65:een vuoteen heinäkuusta 1991. Tuomioistuimen mukaan eläkeiän nostamisesta aiheutuvia menetyksiä ei tule korvata edes tilapäisesti.

Van den Akkerin ja muiden työntekijöiden Shellin eläkesäätiötä vastaan nostamassa tapauksessa tuomioistuimelta kysyttiin, oliko työntäjällä oikeutta turvata jo

palveluksessa olevien naisten oikeuksia. Shell oli nostamassa näiden naisten eläkeikää asettain. Tuomioistuin katsoi, että niin ei voitu menetellä. Etuuksien tuli olla yhtenevät 17.5.1990 alkaen. 17.5.1990 ja 1.6.1991 väliseltä ajalta tasa-arvoinen kohtelu voitiin toteuttaa vain antamalla miehille samat oikeudet kuin naisille.

SINIKKA LAITINEN

Eläketurvakeskuksen tutkija

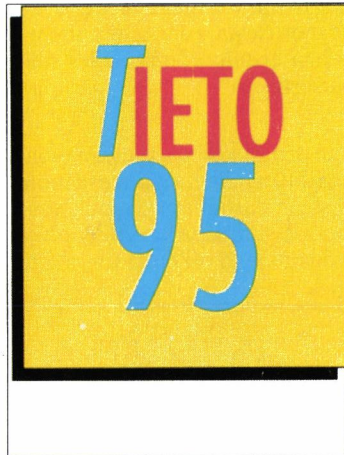
Kristina Issakainen

Työeläkkeiden Tietotalo Tieto95-messuilla helmikuussa

Eläketurvakeskus työeläkkeiden tietotalona on yleistema, jonka alta löytyy ETK:n osasto Tieto95-messuilla Helsingin Katajanokan Wanhasta Satamasta 8.–9.2.1995. ETK esittelee tuoreinta tutkimus-, tilasto- ja suunnittelutietoa sekä mittavaa julkaisu- ja tuotantoaan. Kävijät saavat myös sormituntuman ELMO-eläketietopankkiin, joka on kytketty yleiseen tietoverkkoon TeleSammon välityksellä.

Erityisesti ETK asettaa näytteille kansainväliseen toimintaansa liittyvää aineistoa ja julkaisuja; olemmehan untuvikko Euroopan unionin jäsen.

Nyt toisen kerran järjestettävillä Tieto95-messuilla on kosolti myös muuta kiinnostavaa. Tilastokeskus järjestää Tieto käyttöseminaarin, missä pohditaan tiedon merkitystä menestyvän yrityksen kannalta. Tietopalveluseuran seminaarissa syvennytään muun muassa kansainvälisen tiedon käytön ongel-

miin ja Internetin sekä hypermedian mahdollisuuksiin.

Messuilla ovat mukana myös sosiaali- ja terveysministeriö, Stakes sekä Kansaneläkelaitos.

ETK:n osallistumisesta saa lisätietoja tiedottaja Jouko Moilaselta ja projektipäällikkö Mikko Pelliseltä. (JeuM)

LEL tiedotuskampanjaan harmaata taloutta vastaan

Pimeä työ syö työeläkettäsi

Laman myötä yleistyneet harmaat työmarkkinat nakertavat pohjaa myös työeläketurvalta. LEL Työeläkekassa on aloittamassa tiedotuskampanjaa harmaata työmarkkinoita vastaan. Tavoitteena on saada yhä useampi talouselämässä mukana oleva

tiedostamaan harmaiden markkinoiden kielteiset vaikutukset ja osallistumaan niiden torjuntaan.

Lisäksi pyritään tiedottamaan työntekijöille niistä riskeistä ja haitoista, joita pimeästä työstä seuraa eläke- ja sosiaaliturvaan. Asiaa yritetään saada eteenpäin myös päättäjien ja viranomaisten välityksellä.

LEL Työeläkekassa keskittyy tiedottamisessa erityisesti rakennusalaan, johon harmaat markkinat on perinteisesti totuttu yhdistämään, mutta muitakaan LEL-aloja ei unohdeta.

Kampanja etenee pitkälti tiedotus- ja tarkastusosastojen yhteistyönä. Asian tukena ovat myös LEL-alojen taustajärjestöt. Harmaat markkinat pyritään ottamaan huomioon kaikessa LEL-tiedotuksessa ensi vuonna ja tarpeen mukaan jatkossakin.

Riitta Heinonen

Työeläkemaksut ja TEL-indeksiluku vahvistettu vuodelle 1995

Työntekijöiden eläkemaksu on neljä prosenttia palkoista vuonna 1995 ja työnantajien vakuutusmaksu keskimäärin 16,6 prosenttia palkoista.

Vuonna 1995 keskimääräinen perittävä TEL-vakuutusmaksu on 20,6 prosenttia palkoista. Perittävä LEL-maksu on 21,8 prosenttia ja TaEL-maksu on 15 prosenttia palkoista.

MYEL- ja YEL -maksuksi vahvistettiin 20,2 prosenttia.

Työeläkkeisiin 1,4 prosentin korotus

STM on vahvistanut myös vuoden TEL-palkkaindeksiluvun. Sen mukaan työeläkkeet nousevat vuoden 1995 alussa 1,4 prosenttia.

TEL-indeksin mukaan tarkistetaan rintamaveteraanien varhaiseläkkeet, tapaturmavakuutus- ja liikennevakuutuskorvaukset sekä sotilasvammalain ja sotilastapaturmalain mukaiset korvaukset.

Myös kaikki sairausvakuutuslain mukaiset etuudet ja lasten kotihoitoon tuki tarkistetaan TEL-indeksin mukaan.

Lisäksi kuntoutusraha ja potilasvahinkolain mukaiset korvaukset henkilövahingosta ovat sidottu TEL-indeksiin.

Maataloudessa eläkkeensaajia 216 000 ja eläkkeiden maksajia 153 000

Maataloudessa on eläkkeensaajia 216 000 ja vakuutusmaksua maksavia vakuutettuja 153 000, ilmenee Melan viimeisimmästä neljännesvuositilastosta.

Maataloudessa kartutetaan eläkettä keskimäärin 4 400 markan kuukausityötulolla. Miesten työtulo on 4 800 markkaa ja naisten 3 900 markkaa kuukaudessa.

Maatalouden eläkkeensaajista 155 000 on vanhuuseläkeläisiä. Työkyvyttömyyseläkkeitä Mela maksaa 27 000, työttömyyseläkkeitä 2 500, perhe-eläkkeitä 43 000, sukupolvenvaihdoseläkkeitä 14 000, luopumiseläkkeitä 33 000 ja luopumiskorvauksia 300 henkilölle. Osa saa useammanlaista eläkettä samanaikaisesti.

Melan maksama keskimääräinen eläke on 1 300 markkaa kuussa. Tähän sisältyvät eläkkeensaajan kaikki Melasta saamat eläkkeet, muun muassa viljelytyön ohessa ansaitut palkansaaajaeläkkeet.

Pelkkä MYEL:n mukainen työeläke on keskimäärin 750 markkaa kuukaudessa.

Luopumisen perusteella saadut eläkkeet ovat selvästi viljelijöiden työeläkkeitä suurempia. Sukupolvenvaihdoseläke on keskimäärin 2 900 markkaa ja luopumiskorvaus 2 600 markkaa kuukaudessa.

100 000 maatalousyrittäjästä

Eläkevakuutetuilla maatalousyrittäjillä on noin 100 000 maatalousyrittäjästä. Näistä noin 1000 puhtaita kalastusyrittäjiä ja noin

1 000 puhtaita porotalousyrittäjiä. Maatilatalousyrittäjiä on 98 000.

Noissa maatalousyrittäjissä työskentelee 147 000 yrittäjäviljelijää, 5 000 perheenjäsentä 1 600 kalastajaa ja 2 000 poronhoitajaa. Joka toiselta maatilalta on vain yksi, joka toiselta useampi työeläkevakuutettu.

Maatalous on miehinen ammatti: vakuutetuista 92 000 on miehiä ja 62 000 naisia. Tänä vuonna työnsä aloittaneista maatalousyrittäjistä 1 700 on miehiä ja 1 000 naisia.

ISSA:n Euroopan kokous pohti sosiaaliturvan uusia haasteita

Kansainvälinen sosiaaliturvajärjestö ISSA kokoontui Euroopan aluekokoukseen pohtimaan sosiaaliturvan uusia haasteita Helsingissä 30.11.-2.12.1994.

Kokouksessa keskusteltiin tarpeesta luoda ja ottaa käyttöön uusia menetelmiä, joilla vastataan sosiaaliturvaetuuksien kysynnän lisääntymiseen ja siitä sosiaaliturvakustannusten kasvun.

Osallistujia oli yli 20 eri maasta ja seitsemästä kansainvälisestä järjestöstä, esimerkiksi terveysjärjestö WHO:sta ja työjärjestö ILO:sta.

Alustuksissa käsiteltiin myös varhaisen eläkkeellesiirtymisen estämistä työelämässä. Erikoisesti tarkasteltiin kuntoukseen, terveyden edistämiseen ja työsuojeluun liittyviä ehkäiseviä toimenpiteitä.

Keskeisenä teemana oli myös työttömyyden, etenkin pitkäaikaisyöttömyyden ehkäiseminen tai lievittäminen tehokkaalla työmarkkinapolitiikalla.

Erityisten elämänkaaririskien ehkäisy nuoruudessa, työssä ja vanhuudessa olivat myös keskustelussa esillä.

Mikä ihmeen Orvokki?

Eläketurvakeskuksen lakiosasto kehittää toimintaansa. Hanke on ristitty Operaatio Orvokiksi, koska sen syntysanat lausuttiin Orvokin päivänä 3.6.1994. Orvokin avulla tavoitellaan parempaa asiakaspalvelua, työkuormituksen tasaamista ja tehokkaampaa työn suunnittelua.

Työn kehittämisessä ovat asiakkaiden odotukset keskeisiä. Näitä odotuksia pistäytyvät laki-

osastolaiset vuoden vaihteen tienoilla kyselemässä eläkelaitoksissa, sosiaali- ja terveysministeriössä, vakuutusosastoissa ja tietysti myös omassa talossa.

Vaikka asialla ollaankin Orvokin nimissä, ei risujakaan pidä kaihtaa antamasta, jos siihen aihetta on. Yhteistyöllä saamme hyvää vieläkin parempaa!

Helena Tapio

ETK Uraputki/94-messuilla

ETK osallistui lokakuun lopulla Jyväskylässä työn ja koulutuksen erikoismessuihin Uraputki/94:ään.

Kolmesta messupäivästä ensimmäinen oli tarkoitettu työsuoje-luhenkilöstölle. Työsuoje-lulla ei ollut imua, sillä montakaan ylimääräistä henkilöä messuesit-telijöiden lisäksi ei alueella liik-kunut. Toisena messupäivänä oli

menoa ja meininkiä sitäkin enemmän, kun alueen valloitti-vat koululaiset, opiskelijat ja Popeda-yhtye.

Päivän paneelissa ”Eikö työ-markkinat jouta - tämäkö este nuorten työpaikoille” olivat edustettuna arvovaltaiset työ-markkinajohtajat. Keskustelua vetänyt Pertti ”Velto” Virtanen innostui liikaa ja sai nuoret pa-

kenemaan. Katoavan nuorison perään hän joutui huutamaan: ”Painukaa vaan kortistoon!”

Viimeinen messupäivä, joka oli omistettu palkansaajille, oli myös vilkkaampi. Alun huonosta yleisömenestyksestä huolimatta messuilla vieraili kaikkiaan lähes 13 000 kävijää. ETK:n osastolla palveltiin hieman vajaata viittä-sataa henkilöä.

Jari Saukkonen

LEL Työeläkekassa aloittaa optisen lomakeluvun

LEL Työeläkekassa siirtyy käyttämään optista lomakelukua vakuutusmaksutilitysten atk-tal-lennuksessa. OCR-järjestelmä eli optinen merkintunnistus otetaan vakuutusmaksuliikenteessä käyttöön maaliskuussa 1995. Ilmoitusmenettelyyn liittyvänä järjestelmänä sovellus on ensimmäinen laatuaan Suomessa.

Maksulomakkeiden optisella käsittelyllä LEL Työeläkekassa pyrkii merkittävään kustannusten ja ajan säästöön sekä virheet-tömyyteen. Uusi järjestelmä vähentää tuntuvasti myös paperin käsittelyä ja atk-talennusta. Lisäksi se korvaa maksulomakkeiden mikrofilmauksen.

LEL- ja TaEL-eläkemaksut tili-tetään kuukausittain. Tämän

vuoden huhtikuussa LEL Työ-eläkekassan vakuutusmaksu-osastolla ja Tietokonepalvelu Oy:n atk-talennuksessa käsiteltiin LEL- ja TaEL-tilityksiä 29 000 kappaletta. Vuodessa tilityksiä kertyy noin 253 000 kappaletta.

Työnantajille, rahalaitoksille ja palkanlaskentaohjelmia tuottaville ohjelmistotaloille muutos näkyy uudistettuina lomakkeina. Myös pankkien vaatimat muutokset tilinsiirtolomakkeissa on otettu huomioon. Itse maksaminen tapahtuu kuten ennenkin. Uudet maksulomakkeet otettiin käyttöön jo lokakuun alkupuolella.

Anita Hellgren

MELA

Varatuomari Päivi Huotari (34) on nimetty apulaisjohtajaksi Melaan 5.8. alkaen. Huotari toimii Melan johtavana lakimiehenä ja tuli laitoksen palvelukseen vuonna 1986.

PORASTO

Oy Porasto Ab:n toimitusjohtajaksi ja päämatemaatikoksi on 19.9. alkaen nimetty FK Pentti Tervola, SHV. Hän on toiminut aikaisemmin Osuusmeijerien Vakuutuslaitoksen osastopäällikkönä.

LEL TYÖELÄKEKASSA

Varatuomari Juhani Pösö on nimetty 1.1.1995 lukien LEL Työeläkekassan päällakimieheksi. Hän on toiminut osastopäällikkönä kiinteistö- ja lakiasiainosastolla, joka yhdistetään samasta ajankohdasta LEL Työeläkekassan hallinto-osastoon.

ELÄKESÄÄTIÖ-YHDISTYS

Eläkesäätiöyhdistys - ESY r.y:n yhteysasioiden hoitajaksi on nimetty 14.11. alkaen FM Carita Järvikare. Hän on aikaisemmin työskennellyt Eläkevakuutusosakeyhtiö Ilmarisissa matemaatikkona.

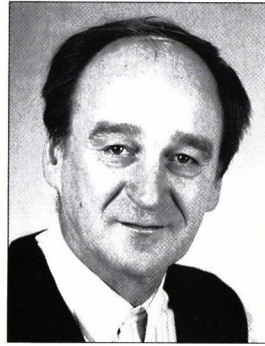

Päivi Huotari

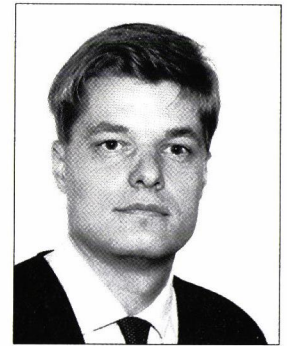
ELÄKE-SAMPO

Vakuutusteknisen osaston osastopäälliköksi on 1.9. alkaen nimitetty FK *Jouko Pirinen*. Aiemmin hän on toiminut apulaisaktuaarina vakuutusteknisellä osastolla.

Apulaisaktuaariksi on 1.9. alkaen nimitetty FM *Pasi Mustonen*. Aiemmin hän on toiminut matemaattikkona vakuutusteknisellä osastolla.

Jouko Pirinen

Pasi Mustonen

Pentti Tervola

ELÄKETURVAKESKUS

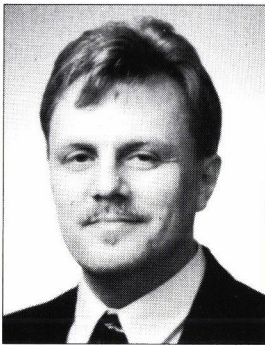
Eläketurvakeskuksen suunnittelu- ja laskenta-osastolle vastuunjaon jaostopäälliköksi on nimitetty *Eliisa Ryyänen* 1.11. alkaen. Aiemmin hän on työskennellyt matemaattikkona Eläkepalvelu Oy:ssä ja Eläke-Sammossa. Vuosina 1974 – 1985 ja 1988 – 1990 Eliisa Ryyänen toimi ETK:ssa vastuunjaon selvittäjänä.

Valtiontieteen tohtori, tutkija *Mikael Forss* on valittu 1.2.1995 lähtien Eläketurvakeskuksen tutkimusosaston uudeksi osastopäälliköksi. Mikael Forss on 40-vuotias tutkija Åbo Akademin yhteiskuntatutkimuksen laitoksella Vaasassa. Hän on väitellyt kansantaloustieteestä vuonna 1993 aiheenaan julkiset hyödykkeet ja informaatio.

Mikael Forssilla on runsas tieteellinen tuotanto. Viime aikoina hän on osallistunut poikkitieteellisiin hyvinvointikysymyksiä käsitteleviin projekteihin.

Eliisa Ryyänen

Mikael Forss

Juhani Pösö

VALTIOKONTTORI

Valtiokonttorin Eläkkeet-yksikön työkyvyttömyyseläketoimiston toimistopäällikkö Kaija Tolvanen on virkavapaalla 31.8.1996 asti. Vs.toimistopäällikön tehtävää hoitamaan on nimitetty 1.10. alkaen OTK *Leena Piskonen*. Hän on aikaisemmin toiminut Eläkkeet-yksikön lakimiehenä.

Carita Järvikare

Eila Huuho

ELÄKE-VARMA

KTM *Sari Alho* on nimitetty Eläke-Varman kassapäälliköksi ja toimistopäälliköksi asiakasrahoitusosastolle. Aiemmin hän työskenteli kassapäällikkönä Metsä-Serla Oy:ssä.

Yo-merkonomi *Juha Anttila* on nimitetty luottopäälliköksi asiakasrahoitukseen. Hän siirtyi uuteen tehtäväänsä Suomen Yhdyspankki Oy:stä, jossa hän on työskennellyt yritysneuvojana ja tilinpäätösanalyytikkona.

Varatuomari *Tiina Karvonen* on nimitetty toimistopäälliköksi asiakasrahoitukseen. Luottopäällikkö Karvonen on tullut Eläke-Varman palvelukseen 1.2.1994.

Ekonomi *Stig-Björn Kaustell* on nimitetty Eläke-Varman sijoitusanalyytikoksi. Aiemmin hän työskenteli luottopäällikkönä. Yhtiön palvelukseen hän on tullut 1.9.1989.

YTM *Eila Huuho* on nimitetty 1.10. alkaen koulutuspäälliköksi Eläke-Varman henkilöstöosastolle. Uuteen tehtäväänsä hän siirtyi Oy Eläkesysteemi Ab:n palveluksesta, jossa hän työskenteli kehityspäällikkönä.

English Summary

The editorial discusses the Finnish pension scheme in terms of equality and makes comparisons to EU member states. Considering that men receive 1.5 times as much in pension as women, that disability pension refusal rates are higher for women than for men, and that no pension accrues during child care leave as in Germany, for instance, it is no wonder that Finnish women are annoyed. The doubt arises that women are discriminated against under the pension scheme, as well.

As the working careers of most Finnish women are equally long as those of men, so large a gap in pensions between men and women can only partly be attributable to the length of the working career. The reasons have to be looked for elsewhere, i.e. on the labour market itself, which is divided into male- and female-dominated industries. Indeed, it is largely the resulting difference in earnings that is reflected in the difference in pensions. As differences in earnings between men and women have not been reduced recently, neither will the differences in pension be reduced in the foreseeable future.

However, a comparison to the situation of women of other European countries puts things in perspective. In the EU member countries, women primarily rank as secondary labour with part-time jobs and short spells of employment. Women are also more at the risk of being made redundant. Their work seldom accrues pension as long waiting periods and high earnings limits are applied within the European schemes. In Finland, on the contrary,

women are a permanent factor on the labour force and earn their own pension. Long maternity leaves, provision for child care leave and access to day care facilities ensure that the contract of employment is not terminated in the event of child birth and child care. The Finnish woman's independence of her male survivor is further strengthened by the national pension scheme. A housewife who previously lived off her husband's income receives the full national pension, around FIM 2000 a month, at retirement, whereas a housewife living in Southern or Central Europe has to rely on her spouse's income at old age.

On the whole, the Finnish pension scheme can be said to promote equality more than it reduces it. It treats men and women as individuals, not as spouses. Compared to her European counterparts, the Finnish woman is independent and selfsufficient in retirement, as well. However, there is still much to be done in this field. Too often women keep silent, withdraw, and make room for men who are not equally afraid of making an appearance, taking decisions and making commitments. We only have to look at statistics to understand how this modesty is rewarded.

On the threshold of retirement, the average Finnish woman can look forward to a longer life in retirement than her male counterpart. Nevertheless, the total value of the retirement benefit accrued to her is clearly below that of the man. The differences in the amounts of pension are that big.

The total value of the retirement benefit can be assessed by estimating the

likely number of years of pension payment on the basis of mortality statistics. The average life expectancy of a 65-year-old male beneficiary of pension under TEL is 14.7 years and that of a female beneficiary 18.2 years. The average overall pension of male beneficiaries of TEL pension represents FIM 6,477 a month and that of women FIM 4,372 a month.

Calculated on the expected duration of pension payment, the average total value of the pension of a man amounts to FIM 1,140,000 and that of a woman to FIM 900,000. The difference, FIM 200,000 to the advantage of men, illustrates that the smaller pensions of women are not compensated for by the longer duration of the pension payment.

Still in the 1980s it was rare for men to receive a widower's pension in the public sector, not to speak of the private sector. At the end of 1985, there were 2000 male recipients of survivors' pension against 160,000 female beneficiaries. In other words, around 1% of all survivors' pension beneficiaries were men. Today one in five survivors' pension awards goes to a man and a slightly upward trend is discernible. Since the reform of survivors' pension legislation in July 1990, the annual increase in survivors' pension awards to men has been in the region of 3000, against 100 previously. The new act did not have any effect on the award figures for women, which have been around 6000 a year.

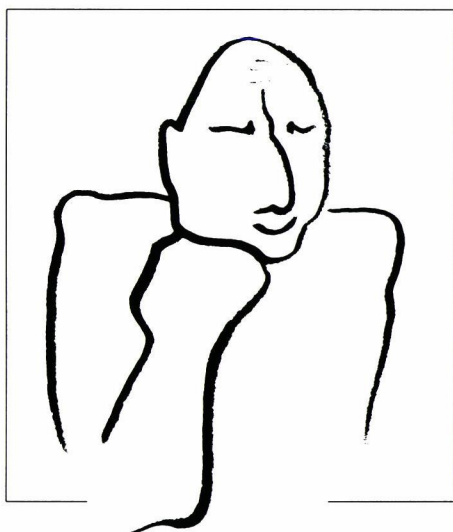
There is a gaping hole in the Finnish economy which absorbs several thousands of millions every year. With the

economic depression, the black economy has grown so big that the labour market, the public sector, and the employment pension scheme call out loud for measures to halt these unfortunate developments.

The definition of black economy is not quite established. As a rule, the term is used to refer to economic activity that is kept back from the authorities. No taxes are paid nor are any other statutory contributions made. Tax evasion and failure to pay social security and employment pension contributions has grown into a really big problem. The black economy leads to destruction, ruins the basis of our well-being, distorts competition, reduces job opportunities, and lowers the social morale. The black economy is said to make even the healthy sick as they are the ones that have to cover the losses.

The experts interviewed by this magazine estimate that the black economy represents around 5-10% of the GNP in Finland. In other words, as much as 50 thousand million escapes the system annually. Consequently, 7.5-15 thousand million is lost in tax revenue every year and, at maximum, 4 thousand million in employment pension contributions. These are, of course, only estimates since were it possible to keep track of the black money in circulation, there would be none. Investigations are going on involving various ministries and the police.

Eija Puttonen

Eläke-Eetu esiintyy lehtemme palstoilla aika ajoin. Hän on mukava, joskus hiukan äreä vanha herra, vai rouvako lienee, joka nimimerkkinsä antamasta suojasta esittää mielipiteitään.

SINISILMÄISYYTTÄ

Eetulle maksettiin aikojen alussa lautapojan palkkaa. Pimeänä tai nykykielellä harmaana suoraan käteen.

Silloin sitä mistään mitään tietämättömänä iloitsi kaikesta käteen saadusta. Siitä vähästäkin säästi tulevia tarpeita varten. Ei kuitenkaan mitään hautapaikkaa varten kuten vanhemmat.

Työeläkelait oli jo säädetty. Myöhemmät työnantajat selittivät sujuvasti, että näiden lakien seurauksena palkkaa korotetaan vain tämän verran, sillä osa korotuksesta siirretään säästöön myöhemmin työeläkkeenä maksettavaksi.

Eetullehan se sopi, sillä Eetu oli nuori eikä tiennyt eikä oikeastaan välittänytkään mistään työeläkkeestä. Iäisyysasiaa koko eläke ja onhan se kansaneläke, jota muoriakin sai.

Eetu teki töitä ja opiskeli. Eikä mielestään turhaan, sillä pääsi sisätöihin. Havaitti myös sen, että viidestä kymmeneen prosenttiin – myöhemmin ylikin – palkasta siirtyi työeläkelaitoksen hoitoon vanhuuden, työkyvyttömyyden ja kuoleman varalta säästöön.

Indeksiautomaatti oli hämmästyttävä ja hämmästyttävä. Miten voi eläkettä saada enemmän kuin sitä samaa työtä tekevä sai palkkaa. Se ei mahtunut silloin Eetun oikeustajuun. Järjestelmään palkattuna se oli kuitenkin nieltävä.

Huoltoapulain velvoite vanhempien eläkkeestä poistettiin. Eetua se ei pahemmin riipaissut, suku kun on lyhytikäistä. Mutta se riipaisi, kun tulevalta leskeltä vietiin ropo eläkesovituksessa. Vaikka Eetulle oli luvattu, että sekin ropo oli jo laskelmassa otettu huomioon.

Kaikkein eniten kuitenkin riipoi, että piti ruveta maksamaan vielä omaa palkansaajan työeläkemaksua. Ei se palkansaajan maksu sinällensä, vaan se, että oliko matemaatikoille tullut erinomaisen suuri virhelaskelma työeläkerahojen riittävydestä. Eräillä tahoilla jo ehdotetaan työeläkkeiden tason leikkaamista. Eiko se riittää, että Eetu maksullaan itse pienentää omaa työeläkettään ja sillä tavalla osallistuu tulevien eläkkeiden maksamiseen?

Puolustaa tätä työeläkejärjestelmää pitää. Eetua vain harmaannuttaa vuosikymmenten saatossa muuttuvat selitykset. Työeläkkeen periaatteiden pitää kestää vuosikymmenestä toiseen. Työeläke on koskematon ja se ansaitaan työllä. Olkoon maksu mitä tahansa, mutta sen pitää antaa se, mitä on luvattukin. Pettävät lupaukset ovat politikointia.

Eläke-Eetu

00520/67

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
1995*

*Pekka Kinnunen
Palle*

Seija Kausti

Markku Härmä

Armi Vuorinen

Sari Lehtinen

*Jouko Korpela
P. Pöyry*

Leena Laitanen

Jouko Sinkesalo

Esko Pahlala

Arvo Rönkäinen

Urho K. K.

Antero Heino

Piitta Lindholm

*Palle Toivola
Kalle Kalle*

